

ЧАЮВАННЯ
ТРЬОХ ЛІТНІХ ДАМ

Фрідріх ГЛАУЗЕР

МАЙСТРИ

Фрідріх ГЛАУЗЕР

ЧАЮВАННЯ ТРЬОХ ЛІТНІХ ДАМ

ЖЕНЕВСЬКИЙ ДЕТЕКТИВНИЙ РОМАН

МАЙСТРИ

Ф. Глаузер входить до четвірки найкращих німецькомовних майстрів детективу

CF FOLIO

Ф. ГЛАУЗЕР

ЧАЮВАННЯ ТРЬОХ
ЛІТНІХ ДАМ

ЖЕНЕВСЬКИЙ
ДЕТЕКТИВНИЙ РОМАН

Харків
«Фоліо»
2014

ББК 84 (4ШВА)
Г52

Серія «Майстри»
заснована у 2014 році

Переклад з німецької
П. В. Таращука

Перекладено за виданням: Friedrich Glauser.
Der Tee der drei alten Damen. Zürich: Unionsverlag, 2005

Художник-оформлювач
Г. В. Кісель

Глаузер Ф.

Г52 Чаювання трьох літніх дам: Женев. детект. роман /
Ф. Глаузер; пер. з нім. П. В. Таращук; худож.-оформлювач
Г. В. Кісель. — Харків: Фоліо, 2014. — 223 с. — (Майстри).

ISBN 978-966-03-7020-3 (Майстри).

ISBN 978-966-03-7022-7.

Фрідріх Глаузер (1896—1938) — відомий швейцарський письменник.
Набув слави майстра кримінального роману, отож недарма його прозвали
«швейцарським Сіменом».

Ф. Глаузер прожив хоч і недовге, але бурхливе життя. Письменник
встиг побувати і у війську, і у в'язниці, і в психлікарні. Можливо, такий
перебіг подій і став йому в нагоді при написанні двох автобіографічних
творів — «В п'ятні» та «Людина в сутінках», а також великого роману
про легіонерів «Гуррама». Окрім цих творів, його перу належать п'ять де-
детективних романів: «Чаювання трьох літніх дам», «Вахмістр Штудер»,
«Температурний листок», «Китаець», «Крок і компанія».

«Чаювання трьох літніх дам» — перший за часом створення детектив-
ний роман Глаузера (1986), події в якому розгортаються у Женеві, де на той
час засідала Ліга Націй і збиралися дипломати з усього світу. У місті почина-
ються загадкові вбивства, до котрих якимось чином причетні три таємничі
літні дами, що додають у чай своїм гостям наркотики. Але ці жінки — лише
збраряддя в руках ще більш втаємниченого «Учителя і Господаря золотавих
небес»...

ББК 84(4ШВА)

ISBN 978-966-03-7020-3
(Майстри)
ISBN 978-966-03-7022-7

© П. В. Таращук, переклад українською,
2014
© Г. В. Кісель, художнє оформлення, 2014
© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2014

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

1

О другій годині ночі площа Моляр пуста. Дугова лампа освітлює трамвайну зупинку з кіоском і кілька дерев, листя блищить, мов полаковане. Є й поліцей, що має охороняти ту пустку. Але поліцей нудиться й тужить за склянкою вина, бо він із кантону Во й вино для нього — символ батьківщини. Звуть поліцей Малян, він має мідно-червоні вуса й від часу до часу позіхає.

Раптом перед трамвайною зупинкою з'явився молодик, — Господь його знає, звідки він раптом виринув. Одягнений в елегантний сірий костюм, — тільки волосся трохи скуйовджене, — він поводився дивно. Спершу скинув піджак, потім розстебнув шкіряний пасок, заточився і стояв у коротких кальсонах, видніли сині шовкові підв'язки для шкарпеток. Потім він зосередився на манжетних застібках, одна з них дзенькнула на бруківці, — аж тут поліцей Малян набрався духу, підступив ближче й запитав:

— Добродію, а що ви тут робите?

Молодик витріщив очі: зіниці його очей були дуже широкі, такі широкі, що годі й роздивитися колір райдужної оболонки. Крім того, він мав напрочуд застигли й непорушні риси обличчя. Поки поліцей Малян ще думав, чи молодик таки п'яний, той, напіводягнений, заточився більше, хапнув рукою повітря, не знайшов ніякої опори і впав, луснувши потилицею об бруківку. Потім лежав тихо, тільки гумові підбори його коричневих туфель вибивали тихенький марш по асфальту. Малян нахилився над молодиком і пробурмотів:

— Та він зовсім не п'яний, від нього не тхне ані вином, ані горілкою!

Потім похитав головою, підняв тіло й поніс на лавку, яка півколом огинала кіоск. Зібрав розкиданий одяг, ретельно склав його (яка гарна сіра фланель, думав він). Прочитав адресу кравця, пробурмотів: «З Лондона! Мабуть, один з тих іноземних дипломатів!» — і зітхнув, бо Ліга націй принесла самі тільки прикрощі в спокійне місто Женеву. Поки поліцай ще й не знав до ладу, що робити в даному випадку: зателефонувати спершу до лікарні чи до комісара Пільвюї, почулися дедалі ближчі кроки і в сяєві дугової лампи постав літній добродій у кристалому чорному капелюсі; нижче вилискувала коротка сива борода.

— Що сталося, бригадире? — запитав літній добродій глибоким голосом. — Нещасний випадок? Можу я чимсь допомогти?

Літній добродій підійшов до простертого молодика, підняв великим пальцем верхню повіку й проказав:

— Дивовижно!

Потім узяв зап'ясток і вголос рахував удари пульсу, діставши з жилетної кишені плаского годинника. Малян стояв поряд і не знав до ладу, що діяти. Літній добродій, — певне, він лікар, і тоді все гаразд, — повертався, мабуть, від хворого, бо інакше б його присутність такої пізньої пори була б усе-таки підозріла. Можна навіть запитати, подумав Малян і відкашлявся, але, перше ніж він сказав бодай слово, озвався літній добродій:

— Ви хочете знати, хто я? Ось...

Дістав портмоне й витяг візитну картку. На ній був напис:

Louis Dominicé
professeur de psychologie
à l'université de Genève¹

— Мій любий бригадире, це отруєння. Найкраще зателефонувати зразу до лікарні, — проказав літній добродій.

¹ «Луї Домініче, професор психології Женевського університету» (фр.). — Тут і далі примітки перекладача.

Слова він вимовляв дуже виразно і при цьому повчально вимагував рукою. — Ви вже обшукали одяг? Документи є?

Малян збентежився. Він, здається, забув про свій обов'язок. Тільки тепер згадав про нього й вивернув кишені штанів та піджака: порожнісінькі.

— Звідки прийшов цей чоловік? — знову запитав професор.

На це запитання Малян теж не міг відповісти.

— Я роблю вам пропозицію, — мовив професор Домініче. — Я зателефоную до лікарні, я маю там знайомих, і на мій дзвінок відреагують швидше, ніж на ваш. А поки я телефоную, ви можете оглянути туалет під цим кіоском. Може, знайдете що-небудь.

Цей добродій знає більше, ніж я, подумав поліцай Малян, але не наважився висловити свої думки вголос. У поліції він працював ще не довго, а до того ж професор справляє велике враження на простого чоловіка. Тому Малян слухняно обійшов трамвайну зупинку з кіоском, спустився сходами вниз і опинився в обкладеному білими кахлями приміщенні.

Там було дуже тихо, тільки навколо самотньої лампочки, яка горіла червоним світлом, дзижчали мухи. Зачинені двері з написом: «Відчиняються, коли вкинути монетку 20 сантимів». Усі двері, повз які йде Малян, мають ще другу, рухливу табличку, яка показує, що кабінка «вільна». Тільки останні двері прочинені, табличка відсунута, видніє щілина. Малян прислухається. Тільки мухи дзижчать. Віддиху не чути. Малян хоче обережно відчинити двері, аж тут їх розчахують зсередини, він хоче когось схопити, але твердий гострий череп б'є його в здухвинну ямку, — згодом, набагато пізніше, коли на курсах санітарів її назвали *plexus solaris*, сонячним сплетінням, він ще подумав: «Ага!», більш нічого, — і ось він уже гепнувся на кахлі. Та вирячені очі все-таки помічають картину: дві ноги, які зникають на сходах.

Ті ноги вбрані в білі тенісні штани.

Малян піднімається сходами, нагорі озирається: площа пуста. Зник, здається, навіть професор. Молодик на лавці

лежить із напівзаплющеними очима, він дихає з присвистом.

Та все ж професор тут! Його добре видно в телефонній будці, він жестикулює і збуджено говорить у трубку. Потім вішає і виходить.

— Ви тут нікого не бачили? — запитує Малян.

Професор хитає головою. Крилатий капелюх зсунувся йому на потилицю, сиве волосся полискує від поту. Ніч дуже душна.

— Бо там унизу я зіткнувся з кимсь! — каже Малян і притискає кулаки до здухвинної ямки.

— Ви поранені? — непокоїться професор.

Малян хитає головою. Потім розтискає зціплені кулаки. З правого щось випадає на землю й металево полискує в світлі ліхтаря. Малян нагинається, пригадує, що, падаючи, він намацав щось долонею і його пальці мимоволі схопили ту річ. Тепер він розглядає її й дивується, бо ще зроду такого не бачив. Адже бачить десь двадцять дуже тоненьких і не довгих за мізинець зв'язаних дротиків. Малян безпорадно подає ту в'язку професорові. Професор Домініче киває головою:

— Я знаю, що це, — сухо каже він. Витягає один тоненький дротик із в'язки, піднімає вгору й пояснює: — Їх уживають для очищення порожнистої голки, коли вона забила-ся, такими голками користуються морфіністи, щоб за допомогою так званого шприца Праваца ввести в організм розчинену отруту.

Поліцай Малян не зовсім тупий. Властива професорові виразна, впевнена манера пояснень, здається, спонукала його замислитись. Але що він має робити? Адже Малян тугодум. Як йому висловити підозру, — таки підозру, — що з цим літнім добродієм не все чисто? А втім, Домініче навіть не дає йому часу запитати.

— Санітарна машина, — каже він, — забере пацієнта якомога швидше. А я втомився. Ви вже знаєте, де мене можна знайти. Раптом я буду потрібний, до мене завжди можна звернутися. На добраніч.

Дивовижно, як тремтять пальці професора, поки він скручує собі сигарету з грубо покришеного французького

тютюну. Запалює і йде геть. Позаду нього непорушно зави-сає клуб диму в душному повітрі.

— Я навіть не запитав добродія, чи знає він цього мо-лодика, — скрушно пробурмотів Малян. — Гаразд, нехай старий сам дбає про цю справу!

Насправді він не каже «справу», а вживає грубіше сло-во. А під старим розуміє комісара Пільвюї, чоловіка з ши-рокою русявою бородою, який усе-таки має з поліцаєм Ма-ляном одну спільну рису: комісар теж любить вина з кантону Во.

Тепер Малян знову сам, бо хворого на лаві можна не бра-ти до уваги. Широка площа, незважаючи на яскраве світло дугової лампи, видається моторошною. Пусті вікна торгі-вельних домів і контор лиховісно поглядають на Маляна, і він відкашлюється, щоб прогнати це враження, яке наганяє страх. Але будинки поглядають і далі. Нарешті чути, як де-далі ближче хурчить двигун, шарпнувшись, зупиняється авто. Це зелений закритий фургон із маленькими матови-ми шибками. Виходить якийсь чоловік, водій теж зіскочив зі свого місця.

З фургона виковзують ноші, хворого вкладають на них, хряпають дверцята, водій знову сідає на своє місце, лихо-вісно загарчав стартер, і Малян стоїть, присоромлений, у червоному сяйві задніх габаритних вогнів.

2

— Хворий багато марить? — запитав доктор Тевенос, витягаючи з вух дві затички з твердої гуми, які двома чер-воними каучуковими трубками з'єднані з чорним циліндри-ком, що лежав на голих грудях пацієнта.

— Власне, ні, — похитала головою сестра Аннета. — Тільки мимрить від часу до часу незрозумілі слова. Я май-же впевнена, що вони англійські.

— Отже, англійські...

Доктор Тевенос, певне, тридцятип'ятирічний чоловік із ріденьким русявим волоссям, глянув у вікно, де видніли зе-лені листяні дерева. В палаті стояло тільки одне ліжко. Під стіною ясна біла раковина з двома білими кранами.

Пацієнт неспокійно метався в ліжку.

— *Don't sting*, — стогнав він. — *Go to hell...*

— Агов, Розенштоку, Агасфере-мовознавцю, що означає *sting*?

Доктор Владімір Розеншток, лікар-асистент, невисокий і вже опасистий, незважаючи на свій молодий вигляд, ходив так, що здавалося, ніби він усякчас вправляється на ковзанах. Отож він заковзнув у палату.

— *Sting*? — перепитав Розеншток. — Це рідковживане слово, означає «жалити», коли йдеться про бджолу чи осу, або будь-яку іншу комаху. А ще й «колоти».

— Ага! — клацнув пальцями доктор Тевенос. — Підходить напрочуд добре. Гляньте на цю руку. Ну? Бачите цятку на згині ліктя?.. Хіба не схоже на укол?.. Внутрішньовенне впорскування?.. Може, його отруїли? Але якою отрутою? Що ви на це скажете, мій білявий янголе?

Останні слова були звернені до сестри Аннети, що завдала собі клопоту зашарітися.

— Розенштоку, мій улюблений учню, який діагноз постає у вашому мозку, вбраному в обладунок мудрості, як свого часу одна грецька богиня постала з черепа свого батька, що, власне, було дивовижним прикладом вегетативного розмноження, — даруйте за кепський дотеп! На що хворіє цей молодик? Яка отрута лютує в його жилах і змушує мене послуговуватись фразами, які личать писарю-заробітчанину? Кажіть, Розенштоку! Забудьте про своє походження. Забудьте прислів'я, яке пов'язує мовчання з золотим стандартом. Зверніться до біметалізму, нехай срібло задзвенить із ваших вуст, я слухаю.

Сестра Аннета по-дівочому пирснула, засміявся і Розеншток, він любив, коли з нього кепкують. Та, як уже хотів відповісти, доктор Тевенос знову урвав його:

— Невже, Розенштоку, ви хочете поставити діагноз? Не оглянувши пацієнта? Хочете говорити і ще нічого не знаєте про анамнез хвороби? Розенштучко, схаменіться, ви ще не професор, який із певністю сновиди може торочити дурниці, — інтуїтивно, розумієте? Ви лише асистент і тому зобов'язані до найвищої, найсуворішої сумлінності. Я допо-

можу вам. Оцей юнак, — спокійно, юначе! Я хочу з'ясувати ваш випадок і тому наполегливо змушений вас просити не уривати мене! — Пацієнт саме тієї миті тихенько стогнав, метався й бурмотів. — Що ви, юначе, прагнете сказати?

— Він хоче пити, — зауважив Розеншток.

— Думаю, ми, певне, можемо...

Сестра Аннета вже тримала склянку в руці й підтримувала пацієнта, щоб йому легше пилося.

Доктор Тевенос тяжко зітхнув:

— Я б теж хотів захворіти коли-небудь, щоб ви піклувалися про мене! Мій білявий янголе, ви такі лагідні, а я змушений усякчас увиватися коло енергійної жінки, не здатної відчутти мою ніжність!

У лікарні знали, що доктор Тевенос заручений із колегою, яка працює асистенткою в притулку для божевільних «Бель-Ер»¹. І навіть до нарікань доктора вже звикли: та дама — звали її Мадж Лемойн — народилася в Америці, там і виросла і, мабуть, справді була надміру шпарка.

— Так, Розенштоку, життя важке. Подумайте лишень, Мадж сьогодні вранці заявила, що їй неодмінно треба поговорити зі мною. І це при тому, що вчора ввечері ми посьварилися. Чого вона хоче?

Тевенос поринув у роздуми, а Розеншток обстукував пацієнта. Його тіло було чисте, смагляве від засмаги, жилаве, шкіра ледь пахнула лавандою. Загальне враження псувала тільки велика червона пляма на згині ліктя, що скидалася на початок висипу.

Доктор Тевенос ще далі відступив до вікна, щоб дати місце асистентові. Звідти й долинав його голос, доктор розповідав усе, що знав про пацієнта:

— Сьогодні вночі я чергував. О 2.15 мені подзвонили. Професор Домініче, один з моїх учителів, повідомив, що знайшов на площі Моляр молодика, який вочевидь страждає від отруєння. Він просив прислати санітарний автомобіль, випадок видавався важким, було б добре, якби пацієнта чимшвидше оглянули фахівці. На моє запитання, чи

¹ «Bel-Air» — «чисте повітря» (фр.).

знає він пацієнта, професор повісив трубку. Дивна річ, він розмовляв по телефону скучно, часто повторювався. Я насилу зрозумів його. Ну, ось тепер цей молодик тут, і що ви з'ясували?

— Так, — протягнув Розеншток і замовк.

— Ну, Розенштоку, кажіть! Таж ви не осоромите мене!

— Отже, як на мене, — почав Розеншток, — цілком може бути, що укол у ліктьовий згин перебуває в причинному зв'язку з отруєнням.

Розеншток замовк і почесав собі носа — великого й вузлуватого.

— Украй дивний укол!

Він постукав пальцем, що вже покинув ніс, по запаленому місцю.

— Таке враження, наче чиясь невправна рука намагалася дати внутрішньовенну ін'єкцію. І, здається, впорснула значну кількість отрути. Ця отрута... Що ж, алкалоїди опіуму, як-от героїн, кодеїн, морфін, відпадають. Із тієї причини, що зіниці розширені. Тож може йтися тільки про групу тропеїнів, і тут ми маємо вибір між атропіном, скополаміном і гіосціаміном. Гіосціамін! — повторив Розеншток, насолоджуючись цим словом, наче ласощами. — Звучить, мов жіноче ім'я з п'єси Метерлінка. Це активна речовина *Hyoscyamus niger*, блекоти, рослини з родини пасльонових. Блекота! Як її полюбляли відьми середньовіччя! Їхні марення були зумовлені дією цієї рослини. Як пригадую, вони, відьми, застосовували цей засіб зовнішньо, як мазь. Докторе Тевеносе, ви коли-небудь вивчали це питання? Дуже цікаве! Вам не здається, що ми безнадійно зубожіли на фантазії? Я раджу вам почитати «Молот відьом», ви знайдете там неймовірні оповідки. Речі, які можуть бути цікаві й доктору Лемойн: адже вона все-таки перейшла у сферу психології!

— Припиніть! Припиніть! Базакало! Таж одразу видно, що ви з роду талмудистів. Я й так згоден із вами. Звичайно, гіосціамін. Його важко виявити. Ізомери і таке інше... Якби ми бодай нарешті дізналися, хто...

Двері палати відчинилися. Зайшла жінка, вбрана, незважаючи на літню спеку, в темно-синю сукню. Підступила до

ліжка, довго придивлялася до хворого й поклала йому руку на чоло.

— Бідолашний юначе! — зітхнула вона.

— Хто ви? Як ви потрапили сюди? Що на вас найшло? — похапцем запитував доктор Тевенос.

Жінка тільки глянула на нього й пішла до дверей:

— Я лише почула про лихо. Й хотіла подивитись, — спокійно відказала вона. Двері хряпнули, Тевенос хотів бігти за жінкою, але зіткнувся на порозі з медсестрою.

— Вас гукають до телефону, — повідомила сестра.

— Чоловік чи жінка? — поривно запитав Тевенос.

— Голос був чоловічий, — відповіла сестра і трохи недоречно засміялася.

— Добре, — кивнув головою Тевенос. Він, здається, вже забув про загадковий візит і вийшов із палати.

3

— Гарзд, а тепер, любий Маляне, розкажіть, нарешті, ясно й виразно, бо вашого рапорту ніхто не зрозуміє!

Комісар Пільвюї погладив свою довгу жовтаву бороду й відхилився на спинку стільця. Поліцай Малян затинався...

— Ні, так не піде. Зачекайте.

Комісар Пільвюї дістав з тумби свого письмового столу пляшку й налив у склянку прозору, мов вода, рідину, яка досить сильно тхнула алкоголем. Малян випив, прокашлявся... і раптом заговорив.

— Отже, я підсумую, — проказав комісар Пільвюї. — В туалеті заховався чоловік, що був у білих тенісних штанах. Високий? Низький? Невже ви й цього не знаєте?.. Крім того, ви підбрали дротики, що їх, як стверджував професор, використовують для чищення порожнистих голок. Де ці дротики?.. Їх забрав професор! Так-так... Згодом ми подзвонимо йому. І по-вашому, той професор поведився дивно? Якою мірою дивно?.. Так, немов якимсь чином пов'язаний із цим випадком?.. Ні?.. Ага, так, немов знав того молодика. Розумію. І ви дозволили професору телефонувати до лікарні, молодика забрали... зачекайте, я швиденько зателефоную до лікарні... Так, це міська поліція. Сьогодні

вночі вам привезли одного молодика. Мені потрібні деякі дані, хто лікує його? Будь ласка, можна погукати його до телефону? Дякую... Добридень, докторе, ми вже знайомі... так-так... Послухайте, що з тим молодиком, якого ви лікуєте? Загадковий стан? Чому загадковий? Немає нічого загадкового. Та ви такого накажете!.. Отруєння?.. Як ви сказали?.. Чортова назва! Я б ніколи не запам'ятав. Ніколи не чув про таку отруту... Га? Неможливо? Витончена спроба вбивства?.. Атож, я завжди кажу, відколи через клятву Лігу націй наше місто стало небезпечним, ми тільки мороку маємо... З якоїсь іноземної делегації? Звичайно! А що я вам казав? Думаєте, зцілите?.. Тим краще. Ніяких вихідних даних? Я маю на увазі щодо його особи? Геть нічого?.. Авжеж, я знаю професора Домініче. Я запитаю його. Дякую, докторе, хай щастить... Може, завтра?.. Гаразд-гаразд!

Після цієї розмови комісар Пільвюї страшенно спітнів. Йому треба було освіжитися. Тож він відпустив поліцає Мальяна й пішов до невеличкої поблискої винарні, де замінив утрачену рідину вином з кантону Во.

4

Його ясновельможність сер Авіндранат Ерік Боуз мав колір обличчя, притаманний тим літнім добродіям, які всю зиму в Давосі або Санкт-Моріці програли в керлінг і звикли відпочивати від зусиль цієї лагідної гри за склянкою віскі з содою або гарячого джину. До речі, сер Ерік був баронет британської монархії, повноважний представник однієї індійської прибережної держави, власне, державки, яка прогнала свого питомого князя і обрала сера Еріка намісником. Його ясновельможність прибрали собі дивне ім'я Авіндранат, власне, щоб тільки полестити своїм підданам. Насправді сер Ерік був родом із Суссексу і вивчав національну економіку. Та це було давно. Він часто нудився в своїй державці, й тому Ліга націй була бажаним приводом для поїздки в Європу, а Швейцарія страх як подобалася йому.

Уже вечоріло. Його ясновельможність прокинулися пізно, були ще неголені, й цю ваду якраз і усував його камер-

динер Чарльз. Поки він м'яко водив щіточкою по червоних щоках господаря, сер Ерік запитав:

— Чарльзе, про Кроулі ще досі нічого не чути?

Чарльз відклав щіточку, дістав бритву з верхньої кишені піджака й почав її правити. І лише потім відповів, не забувши вклонитись:

— Ні, сер.

Сер Ерік хотів щось сказати, та оскільки саме тієї миті бритва майнула йому над верхньою губою, ковтнув свої слова.

— Болить, сер? — запитав Чарльз, і його ясновельможність, рохнувши, заперечили.

У двері постукали.

— Дозвольте мені, сер, запитати, що сталося? — запитав Чарльз, склав бритву й лишив сера Еріка з напівпогненим обличчям. Слуга коло дверей тихо розмовляв, потім повернувся й повідомив, що прийшли двоє лікарів, які хочуть поговорити з його ясновельможністю.

— Я ж не хворий, — невдоволено буркнув сер Ерік.

— Вони просять про приватну розмову, — уточнив Чарльз нейтральним тоном.

— Нехай зачекають, — постановив сер Ерік.

— Я дозволив собі дати їм цю вказівку.

— Тоді навіщо запитуєш мене?

Його ясновельможність були неласкаві. Пригладили собі ріденьке сиве волосся, і то так, наче страждали на нестерпну мігрень.

У вестибюль готелю «Росія» (той салон — безнадійна розкіш, яка не потребує опису, бо ви знаєте про неї з різних фільмів) прийшли доктор Тевенос зі своєю нареченою доктором Мадж Лемойн. Ця Мадж Лемойн з обличчям експресіоністської мадонни напрочуд коротко підстригала коси й мала справжню чоловічу зачіску з пробором збоку. Ще можна було помітити, що вона вдягнена з великим смаком: у червоний безрукавний джемпер і коротеньку спідницю вишуканої брунатної барви, яка вигідно увиразнювала гарну засмагу на обличчі. Її тіло ви-

давалося дуже м'яким, можливо, саме це й становило причину, чому вона завжди полюбляла надати своїй поведінці певної суворості.

— Джонні, — мовила Мадж (свого приятеля доктора Тевеноса вона всякчас називала Джонні, хоча його звали Жан, і вже саме те чужоземне ім'я змушувало лікаря наїжачитись), — невже цей літній добродій змусить нас чекати ще довше? Я певна, що Ронні там унизу вже нудиться.

Ронні був ердельтер'ером Мадж і чекав унизу в маленькому двомісному авто «Амількар», у якому Мадж та її приятель — краще уникаймо вживати слова «закоханий» або «наречений», бо Мадж ненавиділа їх — приїхали від лікарні до готелю «Росія».

— Тільки не називай мене Джонні, — поскаржився доктор Тевенос, — я не хочу мати нічого спільного з Англією. Я женевець, швейцарець, і ти повинна називати мене Жаном, розумієш?

Мадж усміхнулася, мов школярка, показавши широкі зуби, які, на думку одного знавця жінок, мали свідчити про розум. Ну, а я про такі речі судити нездатний.

З'явився сер Ерік. Від нього пахло одеколоном, а червоний колір обличчя був приглушений пудрою. То був справді добре доглянутий і ще не огрядний літній чоловік, на його гладенькому обличчі проступили чемні зморшки, і він із гідністю вклонився. Хоч і здивований присутністю дами (хіба не казали про двох *лікарів?*), він анітрохи не вийшов за межі пристойності.

— Доктор Тевенос, — представився лікар, — і колега доктор Мадж Лемойн.

Мадж схилила голову. Його ясновельможність нахилилися цілувати руку. Сер Ерік мав слабкість до сучасних жінок, які добре вдягалися.

Мадж затопила його ясновельможність бурхливим потоком англійських пояснень. Трохи приголомшений доктор Тевенос стояв поряд. Сер Ерік із цікавістю прислухався, а потім звернувся до Тевеноса:

— Ваша колега щойно пояснила мені, — французька мова сера Еріка була важкувата, — що мій секретар Кроулі

перебуває як пацієнт під вашим наглядом. Учора його знайшли, як каже мадам, на площі Моляр за... за дивних обставин. Отруєння — як? І тільки випадку ми повинні завдячувати, що його впізнали. Це означає, що його впізнали ще не остаточно...

— Ваша ясновельможносте, річ ось у чому, — мовив доктор Тевенос з очевидною полегкістю, що нарешті може говорити. — Мадемуазель Лемойн досить часто відвідує професора Домініче, він був і моїм учителем, але ми бачимося рідко, я маю багато роботи. Праця в лікарні вимагає більших зусиль, ніж психіатрія.

Тевенос вочевидь тишився своєю уїдливістю, але вона не справила враження.

— Що ж, сьогодні вранці професор Домініче пригадав, що він, власне, знає молодика, якого направив до лікарні. Це секретар вашої високості Кроулі, що, як повідомила мені доктор Лемойн, часто навідувався до професора. Оскільки професор тепер почувається не дуже добре, він ублагав мадемуазель Лемойн піти до вашої ясновельможності й попросити вас піти з нами до лікарні.

— Я піду, звичайно, я одразу піду, — вкрай збуджено запевнив сер Ерік. Він забігав по вестибюлю й крутив на вказівному пальці на широкій чорній шовковій стрічці монюкль у роговій оправі.

— Чарльзе! — раптом вигукнув він. Гукати вдруге не було потреби, камердинер уже стояв у дверях, уклонився й запитав:

— Сер Ерік?

— Скажіть мені, Чарльзе, хіба Кроулі вчора ввечері не взяв із собою той... проект договору... щоб скопіювати, як казав він. Бачите, Чарльзе, цей договір дуже важливий, безмірно важливий, бо в ньому... там... тож чи знаєте ви, чи взяв він його з собою?

— Так, сер, він мав із собою течку. Він ще казав, що хоче комусь продиктувати, а це могло б забрати багато часу. Я вчора ввечері мав роботу, інакше б провів його. Може, мені глянути?

— Ні, лишіть, я подивлюся потім.

Сер Ерік Боуз не по-дипломатичному розхвилювався. Мадж і Тевенос здивовано придивлялися до нього.

— Машину, Чарльзе, я повинен їхати до лікарні! Здається, туди завезли Кроулі. Я повинен дбати про нього, мені було б дуже шкода, якби з цим юнаком щось сталося. Чого ви чекаєте, Чарльзе? Ідіть!

Але Чарльза годі було вивести зі стану спокою:

— Сер, панаму чи фетровий капелюх? Я б порадив панаму, надворі жарко.

— Несіть, що хочете, але мерщій!..

5

Молодик, що, на думку обох лікарів, страждав від отруєння гіосціаміном, і далі лежав у білій ізольованій палаті під наглядом сестри Аннети. Сер Ерік увійшов до палати першим, за ним — доктор Тевенос. Мадж прийшла трохи пізніше, її авто по дорозі зупинялося.

— *Hallo, boy*, — проказала вона, — *what's the matter with you?*¹

Але *boy* не відповідав. Він тільки ворухнув очима.

— Так, це мій секретар, — мовили його ясновельможність і безпорадно озирнулися.

— Прізвище, ім'я, місце і рік народження? — суворо запитав Тевенос, незважаючи на докірливий погляд Мадж. Мадемуазель Лемойн завдала собі клопоту вибачитись перед його ясновельможністю за такі раптові запитання. Але сер Ерік поблажливо всміхнувся і з готовністю відповів:

— Цього юнака звать Волтер Кроулі, він народився в Бомбеї 5 травня 1902 року в родині англійських батька-матері, згодом переїхав до Англії й там навчався. Його батько-мати померли рано. Їхні друзі порадили мені взяти Кроулі. Він став мені у великій пригоді, на нього можна було покласти аж до останнього часу. Я не знаю, що з ним раптом сталося. Він став неуважний, пригнічений, але я завжди думав, що це минеться. Якщо ви хочете переказати мої свідчення поліції — будь ласка. Зрештою, я й сам завжди готовий до послуг...

¹ «Привіт, хлопче, що сталося з тобою?» (англ.).

Тевенос кивнув головою і вийшов із палати, решта мовчали. Тільки Кроулі вряди-годи щось бурмотів у ліжку, але на те бурмотіння не зважали. Інколи лунали слова *old man*, тобто старий, можна було зрозуміти й слово «професор». Потім здалося, ніби хворий борониться від чогось, говорить про *fly*¹, на що його ясновельможність лише похитали головою:

— Юнак ніколи не захоплювався аеропланами, це рідкісний випадок для нашої теперішньої молоді, він завжди стверджував, що захворіє на морську хворобу, якщо нам, як виняток, доведеться летіти літаком.

Потім його ясновельможність запропонували докладно обшукати одяг хворого. Але сестра Аннета заперечила. Треба дочекатися, поки повернеться лікар, наполягала вона. Коли невдовзі по тому доктор Тевенос знову зайшов до палати, принесли одяг Кроулі. Та кишені були порожні. Зрештою сер Ерік, намацавши крізь дірку в підкладці піджака, знайшов візитну картку. Вона була така сама, як і та, яку професор Домініче десь о другій годині ночі дав поліцаєві Малянчу. Але тут виднів ще й напис, крихітні літери. Мадж Лемойн розшифрувала наступне:

— «Любий Кроулі, я був би радий вітати вас сьогодні в себе десь о восьмій годині вечора. З приязню, Ваш Д.»

— Украй... украй підозріло, — протягнув сер Ерік. Він тримав монокль перед оком, наче лупу, і прочитав напис удруге.

— Чому підозріло? — зацікавився Тевенос. — Пояснення, яке дасть професор, буде, безперечно, вкрай простим.

— Побачимо, — протягнув сер Ерік і заховав візитку. — Я сам передам її поліції.

Тевенос спершу хотів протестувати, що візитку забирають, але йому перешкодили рухи покинутого без уваги пацієнта. Волтер Кроулі поведився напрочуд дивно. Він гучно і хрипко дихав, обличчя йому зблідло й посіріло, на чолі проступили краплі поту. Хворим заопікувався Владімір Розеншток, лікар-асистент, який тільки-но зайшов до палати.

¹ «Літати» і «муха» (англ.).

— Ну ж бо, сестро! — схвильовано прошепотів він. Доктор Тевенос теж підступив до ліжка. Пошепки наказав щось сестрі. Вона вибігла з палати й повернулася зі шприцом.

Тим часом тіло Кроулі вигнулося так, що утворило дугу: тільки п'яти й потилиця торкалися ліжка. Потім пролунав тріск, наче зламалося щось дерев'яне, і Волтер Кроулі з Бомбея в Індії, секретар його ясновельможності сера Авіндраната Еріка Боуза, впав на ліжко й не дихав. Його вуста повільно скривилися у глузливо-зневажливу посмішку, немов він хотів сказати: «Звісно, я вже сконав, але моїй справі ще не скоро настане кінець. Ви всі ще добряче посушите собі голову через мій відхід». І таке й справді мало статися. Але доктор Тевенос спершу, здається, лише здивувався, похитав головою, прогнав присутніх із палати й лишився сам із небіжчиком.

6

Є люди, що замість харчових продуктів віддають перевагу якомусь збудливому засобові, тож коли голодні або без грошей, вони хапають не шматок хліба, а сигарету. Доктор Тевенос мав таку саму вдачу. За словами його знайомих, він був би цілком щасливий із якоюсь простою жінкою, наділеною дбайливою, материнською натурою. Але, як уже сказано, віддавав перевагу не житньому хлібові, а сигареті й закохався в доктора Мадж Лемойн. Спілкування з Мадж було таким виснажливим, що він схуд на п'ять кілограмів і ще досі не зміг надолужити тієї втрати.

Так, спілкування з Мадж шарпало йому нерви. Тільки шотландський душ — потік гарячої води, потім одразу крижаної — забезпечував, коли не часто ставати під нього, — приємне розслаблення. Але ця процедура, коли повторювати її надто часто, ставала тортурами. Мадж могла бути ніжною, але раптом, після того чи того слова, яке не подобалося їй, ставала неприязною і вдавала ображену, — а потім так само знічев'я поверталася до попереднього стану. Дивно, але вона поводитися так тільки з Тевеносом. Інші люди хвалили її добродушність, властиву їй урівноваженість. Інколи здавалося, ніби вона й далі перебуває в пошу-

ку підходящого партнера і лише тимчасово використовує доктора Тевеноса, мабуть, зі страху перед самотністю, перед тим відчуттям власної непотрібності, яке чимало жінок, що взялися за професійну діяльність, тягнуть за собою, немов своєрідне нечисте сумління.

Волтер Кроулі помер о пів на п'яту. Тевенос мав вільний вечір, тож і попросив тепер Мадж повечеряти разом із ним. Але мадемуазель Лемойн захотіла потім одразу піти ще й на танці.

Тевенос, що мав не дуже рухливе тіло, зітхнув, коли зайшла мова про танці, але змирився з долею. Він раптом спробував бути веселим і унікав говорити про смерть Кроулі. Тільки вже сівши в машину (але спершу йому довелося пережити ще й нетривалу боротьбу з належним Мадж ердельтер'ером Ронні, що лише вкрай неохоче — пес, крім того, ще й ревнував — поступився місцем не-симпатичному прибульцеві), Тевенос після довгої, гнітючої тиші проказав:

— І як тільки вчитель устряв у це все!

Мадж одразу вчепилася в нього:

— По-перше, я не розумію, чому ти завжди називаєш Домініче вчителем! Хоча... По-друге: що той старий чоловік може мати спільного з цим випадком отруєння? Благаю тебе! Я знаю, що Кроулі ходив на його курси. І що інколи заходив до професора. Але щоб старий мав щось спільного з убивством секретаря — це вже смішно.

— А візитна картка? Адже Кроулі вчора таки заходив до вчителя! До вчителя! Саме так я називаю його. Ти анітрохи не розумієш значення цього чоловіка. Чи ти бодай знаєш, що це наша єдина женеvська знаменитість? В окультних питаннях? Таж я давав тобі читати його книжку.

— Авжеж, — примирливо мовила Мадж, — його книжка добра, але вже застаріла. Коли він написав її? Двадцять років тому? А тим часом багато води протекло крізь Женевське озеро і чимало крові скропило землю.

— Застаріла? Його книжка? Таж її цитують Десуар, Шренк-Нотцінг, Йостеррайх. Навіть Фламмаріон. І ти заявляєш, що вона застаріла?

Мадж так приголомшили ці слова, що машина завиляла на дорозі. Дівчина зиркнула на приятеля:

— Відколи ти переймаєшся цими питаннями? Я думала, ти цікавишся тільки осіданням еритроцитів і аналізами сечі. Відколи ти читаєш протоколи спиритичних сеансів?

Тевенос почервонів, ніби школяр, заскочений на гарячому. Але вправно виплутався з халепи:

— Відколи маю подругу, яка вивчає психологію.

Мадж на це промовчала, а після коротенької паузи запитала:

— Хто та страхітлива жінка, що в «учителя», як ти кажеш, служить економкою?

— Ох, ти маєш на увазі Жанну Пошон? Чому страхітлива? Ця Жанна, хоч і стара, ще досі видається гарною. Так, вона колишній медіум. Ця Жанна відіграє головну роль у його книжці. Вчитель познайомився з нею в одному спиритичному гуртку, а потім провадив сеанси тільки з нею. Згодом вона вийшла заміж, її чоловік був пияком, помер і лишив її з хлопчиком. Потім професор узяв її до себе, спершу вона жила в нього, а тепер має, здається, невеличку квартиру і здає кімнату. Але, як я чув, тут їй не щастить. Її останній пожилець служив у банку, і ти повинна знати його: адже тепер він у вас, у «Бель-Ер», бо раптом, як казала та жінка, збожеволів; стривай, його часом не звать Кротас, Кросат або десь так?

— Ти маєш на увазі Корбас. Так, тепер я пригадую. Та Жанна Пошон привезла його, тоді я вперше й побачила її, ми думали, ніби в нього алкогольний делірій, але виявилось, що то проста шизофренія, манія переслідування, голоси. А втім, він, як і Кроулі, завжди згадував ще й слово «коло-ти»; тепер він заспокоївся і працює в саду.

— Атож, Кроулі справді казав «колоти», — підтвердив Тевенос. А потім замовк, аж поки вони зупинилися перед невеличким сільським рестораном у Жюссі, де збиралися повечеряти. За вечерею Тевенос був на диво збуджений, час від часу гладив руку Мадж, яка лежала на столі, — він, взірєць коректності, що загалом ретельно уникав прилюдно засвідчувати ніжність. Мадж не відсмикувала руку, та де-

монстрація почуттів не подобалася тільки Ронні. Він гавкав, але заспокоївся, отримавши шматок хліба, яким витерли рештки масла.

7

У барі «Латам» на вулиці Рони велелюдно щовечора. Там є добрий бармен, що приваблює американців, добрий невеличкий оркестр, який інколи грає й класичні твори, що їх цінують англійці; німецькі дипломати ходять туди через французькі пісні, бо слухаючи їх, можуть гучним сміхом засвідчити, що розуміють натяки та двозначності й також наділені французькою дотепністю. Загалом там збирається інтернаціональна публіка, серед якої не бракує навіть росіян та італійців.

Тевенос танцював не дуже вправно. По-перше, простір, який лишався вільним для пар серед численних стільців, був замалим. Пари були змушені соватись одна повз одну, загавившись, можна було отримати болючий удар гострим ліктем або відчути, як чийсь підбори нещадно наступають на пальці, надто коли в тебе на ногах тоненькі туфлі. Крім того, там стояла огидна задуха. Мадж сердилася, бо її приятель мав вологі руки, тож Тевенос був змушений мити руки після кожного танцю. Настрій за їхнім столиком був незатишний, Мадж утекла і часто танцювала з одним молодиком — якимсь балканцем із волоссям, мов топлена смола, і обличчям, яке кольором шкіри нагадувало тільзітський сир.

Поки Тевенос міркував про своє розчарування, — він справді радів, що побуде разом із Мадж, а тепер вийшло зовсім по-іншому, — і марно намагався заприятелитися з Ронні, що лежав під столом і, поклавши голову на лапи, неласкаво косував на нього очима, на його плече лягла чиясь рука.

— Можна сісти? — запитав професор Домініче. Він був дуже схожий на апостола Петра, навіть його плащ із тоненької сірої тканини скидався на вбрання біблійних постатей.

Тевенос аж підскочив:

— Учителю, — проказав він, — учителю, який добрий дух привів вас сюди?

— Аж ніяк не добрий, а дух неспокою і страху... — Голос професора так гримів, що люди за сусідніми столиками стали прислухатися. Тевенос був пригнічений, він раптом із моторошною виразністю побачив перед собою голе тіло секретаря Кроулі і запалене місце навколо уколу на згині ліктя: чи то справді укол?

— Сідайте, учителю, скиньте плаща, тут тепло, я повинен поставити вам кілька запитань. Що ви п'єте?

— Мені холодно, — відказав професор, а потім гукнув, перекривши гамір: — Казимире!

Крізь тягучу масу танцівників проплив кельнер у білому жакеті. Професор мовчки потис йому руку.

— Мені холодно, Казимире, — повторив він. — Подвійне або потрійне моко, краще потрійне, мені треба збадьоритися.

— З вишнівкою, професоре? — по-товариському запитав Казимир, немов звертався до рівні. Професор похитав головою:

— Ні, тільки міцне, дуже міцне!

Потім Домініче поринув у мовчанку, яка видавалася трохи моторошною, і Тевенос не порушував її. Нитки думок пронизували повітря, сіре від тютюнового диму, і утворювали строкату плутану мережу, яка огортала обох чоловіків. Потім прийшла Мадж і розірвала її.

Професор Домініче підвівся, його ввічливість справляла сумне враження, немов стілець у стилі рококо серед залізних меблів.

— Люба дитино, — мовив він, — я радію, коли бачу вас. Ви розігрілися, та ваша рука однаково холодна. Для мене це річ приємна.

Кельнер приніс каву. Зітхнувши, професор зняв плаща й перекинув через спинку стільця. Він був у довгому сірому сюртуку, у вирізі жилета видніла сіра шовкова пластрон-краватка.

— Сьогодні ввечері я почувся самотнім, я мав дуже багато роботи в останні дні, — нарешті вмовився він, піднявши поли сюртука, щоб уникнути непотрібних складок.

Мадж стулила руки й поклала їх на стіл, то були маленькі дівочі руки з тупими пучками, коротко підстриженими й не дуже доглянутими нігтями.

Тевенос набрався духу:

— Учителю, що це за пригода з тим Кроулі, невже ви справді не впізнали його?

Домініче урвав позіхання, яке не завдав собі клопоту прикрити рукою, його обличчя мало нездоровий сірий колір, він цмулив гарячу каву. Втомлені й безвиразні очі мов погасли.

— Вибачте мені на хвилинку, — промовив він, підвівся, обмацав кишені, наче хотів пересвідчитись, що має при собі необхідний реквізит, потім, човгаючи ногами, пішов через безлюдний тієї миті танцмайданчик. За кілька хвилин повернувся, його хода й рухи тіла, здавалося, свідчили, що він скинув гнітючу втому, немов обтрусивши порошок з одягу.

— Так, — проказав він, — пригода з Кроулі дивовижна. Дивовижна для невтаємничених, але не для мене. Наші здатності сприйняття... — професор удався до довгого психологічного пояснення, яке з допомогою численних іншомовних слів мало довести, що миті, коли людина не впізнає когось зі своїх знайомих, — загалом повсякденне явище.

Професор так зосередився на поясненні, що аж злякався, коли якийсь чоловік, ідучи повз, зачепив його. Він мав випнуті повні вуста і вкрай широкі пори на шкірі обличчя. Він багатослівно вибачився. Поряд із ним ішла жінка, і Тевенос, побачивши її, мало не підскочив від збудження. Поки чоловік палко звертався до професора, водночас розглядаючи Мадж, Тевенос прошепотів своїй подрузі:

— Це жінка, яка сьогодні вранці провідала Кроулі. Мені треба поговорити з нею. Я повинен дізнатися, хто це, — і вона мусить сказати мені, чого хотіла.

Але Мадж стримала його. Вона вдала, ніби ревнує, — годі було з'ясувати, чи ревнує вона насправді, — одне слово, схопила Тевеноса за руку:

— Сиди! — наказала вона, і її голос звучав так грізно, що Тевенос скорився, аж ніяк не прагнучи, щоб йому влаштували сцену в громадському місці.

Чоловік із пористим обличчям скінчив розмову з професором, уклонився Мадж і представився, наголосивши на другому складі:

— Баранов. — Потім пішов із тією височенькою жінкою, що так зацікавила Тевеноса.

— Хто це? — запитала Мадж.

Професор гучно і протягло зітхнув. Його обличчя ще більше посіріло і скривилось від переляку.

— Темна особа, — відповів він. — Росіянин на прізвище Баранов, що, як мені здається, якимось пов'язаний із советською делегацією, але офіційно та делегація не має з ним нічого спільного. Уряди, здається, потребують тепер саме таких суб'єктів, — Домініче стис на столі кулаки, ніби від безсилої люті, — щоб вони виконували для них їхні мерзенні обладунки. А коли щось негаразд, кидають їх напризволяще й невинно вмивають собі руки. Ми живемо за брудних часів.

— А жінка, що була з ним? — запитала Мадж. — Тевенос зацікавився нею, хотів озватися до неї, але я такого не терплю.

— Жінка? Його секретарка. Гарна жінка. Мене колись представляли їй. Здається, вона співчуває мені. Її звуть Наталя Іванівна Кулігіна.

— Вона знала Кроулі, того секретаря, — вставив Тевенос. — Сьогодні вранці вона провідала його, назвала бідолашним юнаком. Мабуть, і справді співчувала. Я думав запитати, чого вона, власне, хотіла в лікарні, та коли на Мадж находити...

— Але ж, Джонні, — з запалом мовила Мадж, — ти повинен пишатися, що я ревную. — І поклала руку на плече Тевеноса, що здивувався несподіваній ніжності.

— Вона знала Кроулі, — виснував професор, підперши рукою голову. — Я певен, вона знала Кроулі.

Та коли Тевенос і Мадж напосіли на Домініче, щоб він висловився трохи ясніше, той лише похитав головою. Отже, зрештою молодята лишили його самого.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

1

Ранкові газети наступного дня писали про смерть секретаря Кроулі. Поважна газета "*Journal de Genève*", яка честолюбно прагнула бути такою пристойною, щоб навіть шестирічні діти могли поглинати її прозу, не занапаستивши собі душу, повідомляла словами, в яких бринів щирий жаль, про смерть сповненого обіцянок молодого дипломата, що помер за таємничих обставин. Наприкінці статті автор не без натяку запитував, чи не криється за цим злочином рука заклятого ворога західної культури. Це начебто невинне запитання мало своїм наслідком рішучий протест советської делегації, що з'явився у вечірній газеті, надрукований дрібненькими літерами аж у кінці редакційної частини, — й лишився непомічений. "*Tribune de Genève*" розпитала одного токсиколога, який тямив барвисто і жваво розповідати про поважну історію отрут; він розповів про блекоту і беладонну, вживані ще як любовне дання. Соціалістична газета "*Travail*", «Праця», пов'язала, як і завжди, отруєння молодого дипломата з розбещеністю буржуазного суспільства і знайшла при цьому нову нагоду розповісти про банківські скандали останнього часу, які відбувалися принаймні шість разів на тиждень, бо саме з такою регулярністю виходила ця газета.

І навіть за кордоном цей таємничий випадок мав належне висвітлення. Надто на батьківщині детективного жанру — Британське королівство спокійно могло претендувати на цей титул — преса насолоджувалася заголовками заввишки в палець:

*"Mysterious Death of the Secretary of Sir Eric Bose!"*¹ — цей заголовок у газеті *"Globe"* ще належав до найскромніших. Але, як уже сказано, матеріалу для повідомлень було небагато. І все-таки ті статті мали не дуже звичайні наслідки, які виявились наступним чином.

Десь о другій годині пополудні (повідомлення про смерть Кроулі з'явилися вранці) до телеграфного відділу Женевського голопоштамту зайшло двоє добродіїв. Обидва були нетерплячі й чемно боролися за перше місце коло віконечка. Одного з них службовець знав як ревного клієнта (його спортивні манери, штани для гольфу, строката сорочка не дуже добре пасували до нездорового кольору обличчя): то був кореспондент *"Globe"* при Лізі націй, який стверджував, що повідомлення з конференції про роззброєння призвели в нього до хронічного болю в шлунку і що він став мучеником своєї професії. Цей добродій у боротьбі за перше місце коло віконечка мало не вийшов переможцем. Але другий добродій, вбраний у темні непоказні одєжини і, незважаючи на спеку, тугий капелюх, мав такий неприязний погляд, що переляканий кореспондент зрештою поступився йому місцем.

Добродій із неприязним поглядом подав крізь віконечко свій папірець, який, дарма що короткий, просто приголомшив службовця. Він відчув, що повинен поставити тихе запитання, на яке добродій відповів демонстрацією своєї візитної картки.

— Звичайно, месє, — заподадливо відповів службовець, — я, звичайно, можу відправити вашу шифровану телеграму без ніяких заперечень. Але ви повинні зрозуміти: таке не кожному можна дозволяти. Навіть ми у Швейцарії маємо свої військові таємниці...

Але добродій у тугому капелюсі, здається, мало переймався обороною Швейцарії, він енергійно кивнув головою, стиснув запитання про ціну до одного слова, відрахував гроші і, прощаючись, підніс два пальці до крисів капелюха. Натомість службовець підвівся і вклонився, і цей жест для

¹ «Загадкова смерть секретаря сера Еріка Боуза!» (англ.).

поштового службовця, навіть у Женеві, аж ніяк не був повсякденним.

— До речі, простіть мені, — запитав кореспондент “*Globe*”, — але хто той чоловік, який стояв переді мною? Мені здається, ніби я вже бачив його разів кілька...

— Можливо, — відповів службовець, зрадівши, що може розігнати розмовою нудьгу гарячого пополудня. — Він уже заходив сюди кілька разів, але відправляв лише безневинні телеграми, здебільшого привітання та інші незначущі речі. Я завжди думав, що цей чийсь камердинер.

Кореспондент свиснув так гучно, що службовець занепокоєно придивився до нього.

— Авжеж! — підтвердив хворий на шлунок чоловік. — Це був Чарльз, Чарльз, що служить у сера Еріка Боуза, — про що тільки не дізнається людина! Але я й не здогадувався, що він, крім того, ще й... Але ви не повинні розповідати про таке, розумієте, службова таємниця, наслідки можуть бути не-пе-ред-ба-чу-ва-ні... Скільки коштує моя телеграма?

Уже через дві години обидві телеграми справили свою руйнівну дію. Один ще молодий на вигляд чоловік, із рудим волоссям, метр вісімдесят дев'ять сантиметрів заввишки, на ймення Сімпсон Сіріл О'Кі¹, був змушений урвати свою відпустку, яку провадив у Колліурі, рибальському сільці на Середземному морі, на самісінькому французько-іспанському кордоні. Він лише невдоволено наморщив носа (навіть цей рух був комічний), кивнув головою, а ввечері зник. Селяни тужили за ним, бо любили його, він щоночі з котримсь рибалкою впливав у море ловити сардини. Люди лише дізналися, що він подався до Пор-Вандра й сів там на нічний експрес, який наступного ранку прибував у Женеву.

О пів на десяту ранку Сіріл Сімпсон О'Кі зайшов до готелю «Росія» й чекав у холі, поки про нього повідомлять. Нарешті йому дозволили піднятися на другий поверх, де в коридорі його зустрів камердинер сера Еріка Боуза.

¹ Key — «ключ» (англ.).

— Його ясновельможність одразу приймуть вас, — голосно проказав Чарльз і завів О'Кі в приміщення, яке ми вже знаємо (безнадійна розкіш, кінодекорація), ретельно зачинив двері, а тоді мовив цілком зміненим голосом: — Сімпе, сідай, тут можна курити, старий ще спить, нам ніхто не заважає. Чудово, що ти зразу приїхав. Я зав'яз у цій мерзоті по вуха, сам я вже не годен виборсатись, а як не стало хлопця, то, повір, я й спокою вже не маю. Ти повинен допомогти мені. Шеф у Лондоні знає, що я викликав тебе. Отже, в цю справу, здається, вплутаний Баранов, а через нього один старий професор. Останнім часом я вже не мав змоги наглядати за хлопцем, тим Кроулі, але зникли плани, сказав старий, і проект договору, крім того, ще один проект, про який я нічого не знаю, і намісник так тяжко переживає його втрату, що подвоїв собі вечірню порцію джину, щоб заснути, але й це не допомагає. Отож слухай, що ти можеш зробити. Шеф дав мені одне доручення, до державного радника, який очолює департамент поліції та юстиції. Це доручення можеш виконати ти. Загалом воно неважке. Ти хочеш постати як хто?

— Газета "*Globe*" телеграфувала мені, я повинен написати тут спеціальний репортаж. Смерть секретаря зчинила багато галасу. Полковнику, як по-вашому, кореспондента буде досить?

Чарльз приклав вказівного пальця собі до вуст:

— Якщо смію тебе просити, тут ніяких рангів! Адже ніколи не знаєш... — Він замислився. — І все ж мені здається, що старий професор вплутаний у цю справу, він знає Баранова, цей професор, до речі, його звать Домініче. Мабуть, треба звернути увагу на його економку. Доручення я передам тобі потім. Але ж ти житимеш не в готелі, а наймеш собі, як і завжди, якусь квартирку, правда?

О'Кі попрощався. Чарльз провів його по коридору. Він усміхався, наче відданий камердинер, прощаючись з О'Кі на сходах. Потім побачив коридорного й погукав його:

— Ці журналісти, — проказав Чарльз, — в усе хочуть запхати свого носа і незмінно вважають, ніби з мого старого господаря можна вичавити великі новини. Цей молодий

простак дав мені двадцять франків, а я маю ще й будинок у селі, тож, звісно, багатший за нього.

— Авжеж, — зітхнув коридорний, — вам, камердинерам, добре ведеться.

2

Комісар Пільвюї сердився. Він був змушений бігати цілий ранок. Спершу «прокуратурі» — яка складалася з прокурора Філіпа де Морсьє, слідчого Деспіна, судового писаря і поліцая-помічника — заманулось відвідати місце подій на площі Моляр. Пільвюї довелося виставити десятох чоловік, щоб вони розганяли юрбу цікавих, він горлав так, що відчув спрагу, і результат тих відвідин, як він любив висловлюватися, послідовно і симетрично дорівнював нулю. Всі спускалися в туалет, Малян мав показати двері, за якими ховався чоловік у білих тенісних штанах, месьє де Морсьє, прокурор, прошепотів: «Ага, авжеж... дуже цікаво», і слідчий погодився з ним. А от не знайшли вони нічого. Прокурор де Морсьє, кістлявий чоловік із сивими китайськими вусами, — його потаємним пороком було складання сонетів, і він набув у цій царині певної вправності, пишучи їх у сімейних альбомах під псевдонімом, — поплескав комісара по плечах:

— Любий Пільвюї, розслідуйте справу, як годиться, але обережно, прошу вас, без поривів, приборкуйте свою молодість! — А Пільвюї, до речі, було вже за сорок. — Я покладаюся на вас. Слідчий месьє Деспін, що супроводить нас, охоче допоможе вам і порадою, і діями, правда? Ви вже маєте протокол розтину, я вранці нашвидку переглянув його, там дуже багато засторог, вам не здається? Отруту, про яку каже лікар і яку він називає то скополаміном, то гіосціаміном, не вдалося, як я зрозумів, визначити, бо вона легко розпадається. Про якийсь певний хімічний доказ, як-от при отруєнні миш'яком, навіть годі говорити. Я пригадую один випадок зі своєї практики, діялося це років двадцять тому...

Прокурор месьє де Морсьє докладно розповів якусь нікчемну бувальщину про отруєння собаки, тим часом як його слухачі, опустивши очі в землю, притлумлювати напади танців святого Віта. Публіка, яку стримували поліцаї, з за-

здрістю й подивом стежила здалеку за промовистими жестами прокурора.

— Питання, яке, здається, вкрай важливо з'ясувати, — месьє де Морсьє нарешті повернувся до вихідного пункту своєї промови, — це вивчити навколишнє середовище, — дуже білою й жилавою старечою рукою прокурор зробив напрочуд виразний круговий рух, — з'ясувати атмосферу, в якій обертався той молодик. А хто каже «атмосфера», той каже «психологія». Ви, шановні добродії, маєте, з одного боку, — творчий рух зігнутими пальцями лівої руки, — дипломатичне середовище, отих послів далеких територій, навколо яких зосереджені підступні інтриги міжнародної політики, а з другого, — такий самий рух правою рукою, — науку. Той молодик мав, здається, двоїсту натуру. Реальність політичних комбінацій не задовольняла його. Адже його вабило царство душі, ота темна сфера, — тут старий процитував французькою мовою одну строфу власного виробництва, яка б не витримала перекладу, — і саме в ній він знайшов собі справжнього проводиря. Я вже згадував професора Домініче. Але обережно, добродії, вам доведеться мати справу з чоловіком, що має міжнародну славу, є представником духовної Женеви, що була, є і буде вкрай багата на видатні постаті...

Комісар Пільвюї голосно застогнав, але навіть цей вияв розпачу не перешкодив месьє де Морсьє далі виголошувати промову. Пільвюї знайшов розуміння тільки в слідчого Деспіна, що зітхнув.

— Я б, добродії, ще запропонував вам звернути увагу на місце проживання осіб, із якими був пов'язаний цей молодий секретар Кроулі. Передусім: хто той чоловік у білих тенісних штанах, що втік від поліцейя Маляна? Де був професор Домініче перед своєю появою тут на площі? Де була його економка? Також в іншому середовищі, дипломатичному, годилося б розслідувати все. Камердинер, знайомі... Чи мав той молодик ворогів? Чи потребував грошей? Я певен, що нашому діяльному й винахідливому комісарові Пільвюї пощастить з'ясувати ці всі питання на втіху всім. Дякую, вам, добродії.

Месьє де Морсьє вклонився. Капелюха він скинути не міг, бо був у береті. Його лиса голова була дуже чутлива.

— Ще одне, — нагадав прокурор, — вас, комісаре, відвідає сьогодні один молодик, мені його дуже прихильно рекомендували. Один здібний англійський журналіст. Я певен, його криміналістичний досвід стане вам у великій пригоді. Адже присутність у нашому спокійному місті міжнародної політики так ускладнила ситуацію, що можна цілком скористатися іноземною допомогою.

Договоривши, прокурор уклонився вже остаточно й покинув невисокого бородатого комісара, що скидався на гнома, ладного от-от репнути від гніву.

3

Доктор Мадж Лемойн цього дня чергувала. Пообідавши, вона пішла до своєї кімнати в невеличкому павільйоні, що стояв трохи оддалік від клініки «Бель-Ер». Їй там ніхто не заважав, бо в павільйоні, крім її вітальні та спальні, було тільки одне просторе приміщення, яке правило за склад. У вітальні стояв грамофон (найважливіший апарат), м'який шкіряний фотель, письмовий стіл, кілька стільців і низенький спальний диван. Власне, дуже важливим предметом було ще й дзеркало, старе дзеркало в червонуватій позолоченій рамі, Мадж придбала його в одного антиквара. Вона вместилася на дивані, поклала поряд із собою грамофон, поставила пісню «Діна» й занурилася в шостий том серійного французького роману під назвою «Фантомас», страхотливо напруженого і не менш страхотливо невірорідного. Ердельтер'ер Ронні радісно привітав господиню, потім заходився коло шматка сала, а впоравшись, звернув увагу на джмеля. Але джміль виявився ледачкуватим, підлетів до вікна і зник у зеленому листі, яке тремким муром височіло перед вікном. Мадж саме дочитала до місця, коли Фантомас, цей видатний злочинець, ув'язнив одну німецьку принцесу імператорської крові під фонтанами Вандомської площі, як задзеленчав телефон і загавкав Ронні. Пес ненавидів телефон, — мабуть, дотримувався старомодних поглядів і не любив ніякої техніки.

— Слухаю, — відповіла Мадж. Потім: — Я йду. Новий пацієнт, Ронні, — поскаржилася вона. — За такої спеки аж ніяк не дивно, що так багато людей божеволіють. Та й стільки промов, виголошуваних тут, певне, труять міське повітря.

Мадж зітхнула ще раз, бо мусила вдягати білий халат. Той білий халат засмучував її. Адже в ньому, як казала сама Мадж, вона ставала товста й безформна. Але ж халат був елементом її професії, тож вона намагалася згладити неприємне враження гарними туфлями і шовковими панчохами.

У приймальні коло вікна стояла гладка, огрядна жінка в чорному вбранні, її спідниця опускалася до самої землі. Жінка справді була напрочуд товста, надто вражав обсяг її грудей, кутиком ока вона спостерігала непоказного чоловічка, що, зневірений і розгублений, сидів на стільці коло столу. Мадж упізнала жінку, то була Жанна Пошон, економка професора Домініче, і обличчя Мадж нараз змінилося. Воно стало напруженим, сірі очі потемніли, і Мадж запитала:

— Ви знову привели нам пацієнта?

Жанна Пошон мовчки кивнула головою і подала Марті запечатаний конверт. Помовчавши, проказала:

— Висновок лікаря.

— Не щастить вам, мадам Пошон, із пожилцями, — зітхнула Мадж, розпечатавши конверт і читаючи.

4

Витяг з історії хвороби:

«Прізвище пацієнта: Нідекер П'єр Еміль, народився 4 березня 1899 р. в Женеві. Батько-мати: Н. Фредерік П'єр і Марія, в дівочтві Каттен. Професія: конторський службовець. Неодружений. Віровизнання: реформатська релігія».

Далі йшли дані про різноманітні рефлексії, в яких не було нічого вартого уваги, дата прийняття на лікування і нотатки Мадж, які мали наступний характер:

«25 червня. Під час прийняття пацієнт стоїть коло вікна і, здається, нічим не переймається. На запитання, де він перебуває, відповів напрочуд недоречним сміхом: «Месьє П'єр боїться». На запитання, чого він боїться, відповів та-

ємничим шепотом: «Вони не хочуть, щоб я літав». — «Хто саме?» — «Старий із сивою бородою і гладуха. Повітря пахне добре, але воно залегке, воно не тримає месьє П'єра». Пациєнта привела мадам Жанна Пошон, економка професора Домініче, й розповіла наступне:

Нідекер живе в неї вже три місяці, проте покинув свою роботу, запевняючи, мовляв, знайшов якусь прибутковішу діяльність. Протягом цього часу ввечері його часто провідував якийсь юнак. Той юнак стверджував, ніби він приватний секретар одного іноземного дипломата, переобтяжений роботою й потребує допомоги. Мадам Пошон заявила, що ввечері з кімнати пожилця до неї часто долинав гучний монотонний голос, який, здавалося, диктував. Відтоді з Нідекером відбувалася дивовижна зміна, від нього часто тхнуло алкоголем, він повертався додому пізно вночі й цілісінький день лежав, але комірне сплачував регулярно. Він узяв в оренду друкарську машинку. На думку мадам Пошон, дуже впадало у вічі, що Нідекер став украй недовірливим. Вона тяжко страждала від його шпигування, він часто крався за нею по всіх кімнатах, а одного разу вона заскочила його на тому, що він намагався зламати шухляди її письмового столу у вітальні. Коли Нідекеру дорікнули, що означає така дивна поведінка, він заявив, що його переслідують, але спершу він ще повинен знайти докази, що його мають убити. Передостанньої ночі він повернувся додому в брудному одязі лише о шостій годині ранку, надто його білі тенісні штани були в жалюгідному стані. На занепокоєне запитання, де він був, нічого не відповів, вийшов і ліг у ліжко, де проспав до вечора. Потім, мабуть, вийшов провідати когось, бо переодягся й був у чистій сорочці. Десь опівночі повернувся додому, здається, п'яний, бо щось вигукував, а його хода була непевна. Він проспав до пізнього ранку. «Коли я десь о десятій годині принесла йому сніданок, він видавався геть спантєличеним, погрожував мені й верз усякі дурниці. Я думала, в нього напад гарячки, — розповідала далі мадам Пошон, — і викликала лікаря. Лікар порадив привезти хворого сюди і впорснув йому щось, щоб заспокоїти. Мій син не міг допомогти мені, бо вже пішов на роботу. Нідекер

без заперечень пішов за мною до машини, що вже чекала, і я привезла його сюди». Пацієнт і далі стояв коло вікна. Він відмовився подати мадам Пошон руку на прощання. Але хочє пішов за старшим санітаром у відділ».

Під датою наступного дня можна було прочитати:

«Під час вечірнього обходу пацієнт сидів коло вікна подалі від решти хворих. Санітар Г. повідомив, що Нідекер, прибувши у відділ, підійшов до пацієнта Корбаса, довго мовчки споглядав його, а потім запитав: «То ми обидва тепер на небесах?» Корбас упізнав Нідекера, потис йому руку і, сміючись, запитав: «Як там відьма?» Почувши таке, Нідекер замовк і перелякано забився в куток. Відтоді він уже не розмовляв. (Пацієнта Корбаса теж привела до нас мадам Пошон. Примітка завідувачки відділу). На запитання, як він тепер відчувається, пацієнт відповів плаксивим голосом: «Месьє П'єр боїться». На запитання, чого він боїться, дав таку саму відповідь: «Месьє П'єр боїться». Інколи він прислухався, немов відсутній, до повітря, коли хтось звертався до нього. Коли його запитували, що він чує, лише заявляв, що боїться. Застигла міміка, неадекватні афекти. Після дальших наполягань він, затинаючись, пояснив, що позаду нього стоїть літній добродій із сивою бородою, «це апостол Петро», і каже йому, що він завинив, бо вбив людину. (Як убив?) Він не запобіг убивству, тому й винен в убивстві. Яскраво виражений тремор рук, сухі ридання. Коли пацієнта запевнили, що він тут у безпеці, він вочевидь заспокоївся».

Повідомлення нічного санітара: «О дев'ятій годині пацієнт випив за призначенням два грами хлоралу. Потім спокійно спав до половини другої. Згодом зненацька прокинувся з гучним криком, мовляв, хтось стоїть за дверима й хоче схопити його. Треба замкнути двері. Бо інакше прийде поліцай і забере його. Пацієнт метнувся до дверей і підпер їх. Коли другий нічний санітар хотів стримати його, пацієнт прибрав позу боксера. Довелося силою вкласти його в ліжку».

Далі вже розповідала мадемуазель Лемойн:

«Черговий лікар, яку викликали (завідувачка відділу), спробувала спершу заспокоїти пацієнта сугестивним мето-

дом. Він казав, що тепер є чоловіки й жінки, які переслідують його. Передусім його переслідує один чоловік, і він назвав його «Господарем золотавих небес». На запитання, чи цей чоловік ідентичний з апостолом Петром, пацієнт довго дивився в простір і не відповів. Оскільки збудження повернулося, йому впорснули підшкірно кубик скополаміну. Коли пацієнта штрикнули голкою, він голосно вигукнув, що його хочуть убити, як уже вбили його приятеля. На запитання, хто той приятель, відповіді не було. Пацієнт заснув. Уранці був знову збуджений. Йому призначили тривалу ванну».

Отакі були записи в історії хвороби.

5

— Джонні, як добре, що ти зразу прийшов. Ти вже звільнився? Я не знаю, з чого почати. Ти повинен порадити мені. Я геть розбита, я цілісіньку ніч не спала. Знаєш, ця страхітлива Жанна Пошон знову привела пожилця!

Мадж схопила доктора Тевеноса за руку, підвела його до фотеля, посадила й, далі збуджено теревенячи, затишно вместилася на коліна й поклала схрещені руки йому на потилицю. Її біляві хлопчачі коси безладно стирчали на голові, тож вона скидалася на обскубану пташку. В її очах світилася втома.

— Джонні, в тебе, власне, миле обличчя, — проказала вона, погладивши доктору Тевеносу волосся. — Таке заспокійливе. Я, власне, добре розумію, чому геть усі в лікарні люблять тебе. Знаєш, якщо інколи я лиха з тобою, то не тому, що зла. Але твоя вічна лагідність і вічна податливість можуть довести мене до божевілля. Тебе треба розбуркати, тож... — Мадж схопила доктора за вуха й труснула йому голову. На обличчі доктора Тевеноса проступила сумна усмішка, в кутиках очей і рота затремтіли дивні зморшки, він вивільнив вуха, потім обережно взяв Мадж за голову й поцілував її в очі. Мадж глибоко зітхнула, її тіло розслабилося, вона поклала голову на плече доктора й заговорила немов уві сні:

— Знає Господь, людина, хоч яка загартована, хоч скільки бачила нужди і безпорадно дивилася на неї, завжди ві-

рять. Людина просто не може звикнути до такого. А потім раптом з'являється якийсь бідолашний чоловік з уже ошуканою душею, і тоді в усьому організмі настає безладдя і треба допомагати. Отой чоловік, якого вчора привезла Пошон, видається зворушливим, дарма що з червоним носом, а я загалом не дуже терплю алкоголіків. Але до цього я відчула жаль. До його страху, сліз. Сьогодні вранці я ще бачила його у ванні, нам довелося силоміць призначити йому купель, так він схопив мене за руку й не хотів відпускати її. Ох, — зітхнула Мадж, — чому я не стала годинником! Тоді я б могла розібрати механізм, тут відкрутити шурупчик, там змастити вісь — і годинник знову запрацював би. Але з людиною... Уколи, снодійне, ванна — і чекати, чекати, аж поки людина або вирішить одужати сама, або ж надумає остаточно податися в царство, на порозі якого стоїть. Коли бачиш Нідекера, — я вже казала, що того миршавого чоловіка з мишачим обличчям звать Нідекер? — складається враження, ніби він заблукав. Хтось схопив його душу й переніс у країну, де все їй чуже. І там та душа захворіла, бо це простенька, міщанська душа, душа-сидень, така зміна клімату їй нестерпна. Я знаю, знаю, що все, що я кажу, — абсолютно ненаукові твердження, це якраз протилежність тому, що пишуть у грубих книжках. Але людина страждає в царстві, куди її вигнали, і я повинна тепер повернути її до реальності.

Мадж розплющила очі і аж тепер помітила, що й Тевенос видається пригніченим.

— Що сталося, Джонні, в тебе теж якийсь клопіт?

Тевенос провів рукою по очах.

— Знаєш, — відповів він, — як ти переймаєшся цим чоловіком, так і я не можу забути Кроулі. Я завжди думаю, ніби я щось забув. Тобі не спадало на думку, — та ні, ти нічого не могла помітити, ти бачила його лише перед самою смертю... але я був твердо переконаний, що підніму його на ноги. І тут раптом несподіване погіршення. Воно для мене трохи загадкове. Так само і його смерть. Вона не відповідає діагнозу, який я поставив на початку разом із Розенштоком. Ми справді припускали гіосціамін або щось подібне до нього. А тобі не впало у вічі, що його смерть, власне, нітрохи

не пасує до картини хвороби? Я знаю, досвіду в нас небагато. Але тіло, вигнуте дугою, судомерно скорочені спинні м'язи — наче правець, тобі не здається? Ще б трохи — і можна було б подумати, ніби йому в лікарні дали ще якусь іншу отруту, переконані, що ніхто не помітить. Але хто? Є жінка, яку ми вчора бачили в барі «Латам». Вона заходила до палати. Пригадую, тільки-но вона вийшла, йому, тобто Кроулі, знову дали пити. І точно пригадую, що жінка клала свою сумочку коло чашки з чаєм. Потім я вийшов і знову побачив Кроулі, як ми прийшли з індійським дипломатом. А тоді вже почалася агонія. Я не наважився сказати щось поліції, бо, зрештою, розтин робив не я, а судовий лікар. А того добродія я не знаю, а він і собі не вважав за потрібне розпитати мене. Сам я ніколи не напрошуюсь. Але мені всякчас муляє думка, ніби я щось прогавив. Ми не звикли до таких складних випадків.

— Думаєш, я мала б розповісти поліції й про Нідекера? — запитала Мадж.

Обоє говорили так, ніби не чули одне одного, кожне переймалося тим, що гнітило його.

— Нідекера? — перепитав, схаменувшись Тевенос. — Думаю, ні. Цей випадок і так уже досить складний, тож добре, що цей чоловік уже у вас, де про нього добре подбають. А кого ти хочеш...

Задзеленчав телефон, і Ронні сердито загавкав, бо ж його розбудили. Мадж узяла трубку.

— Лемойн, — відповіла вона. Потім: — Так, він тут. До речі, добрий день, Розенштоку, як ви там? Погано? Чому? Що сталося? Авжеж, я зараз погукаю Тевеноса... Хвилиночку... Джонні, з тобою хоче говорити Розеншток, тривога в Сіоні!.. — розсміялася Мадж.

Тевенос назвався, потім мовчав, чулося далеке хрипіння, голос на другому кінці дроту зривався.

— Я йду, — мовив Тевенос. Його обличчя немов постаріло, він стер піт із чола, в кімнату увірвався гарячий вітер, на вулиці спохмурніло.

— Випадок номер два, — пояснив Тевенос. — Аптекарь. Такі самі симптоми, як у Кроулі. Що це має означати?

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

1

Вулиця Каруж дуже довга й веде майже на околицю міста. Там, де будинки вже рідшають, відгалужується бічна вуличка, яку обступили високі будинки з помешканнями для квартиронаймачів. На першому поверсі одного з тих будинків є така собі аптека, якою керував месье Ельтестер, старий згорблений чоловік із довгими сивими відстовбурченими вусами над відкритими вустами і безбородим підборіддям. Месье Ельтестер мав розумні, трохи лукаві очі. Він добродушний і охоче допомагає там, де закон, власне, забороняє допомогу. В певних колах про нього відгукуються з похвалою, бо він уміє мовчати. Він добрий знавець людей, бо допомагає тільки тим, кого знає як надійних і хто непродуманим словом не доведе його до конфлікту з поліцією. Він ніколи не хотів узяти собі помічника. Хоча відомо, що він завжди самотній (навіть дві кімнати, в яких він живе позаду аптеки, він сам прибирає і саме там звичайно приймає своїх підозрілих клієнтів), і, хоча він пов'язаний із темними елементами — постачальниками наркотиків і наркоманами, кокотками та аферистами, — йому ніколи нічого не закидали. Ніхто ніколи не намагався вдертись до нього, тільки одного разу його спробували пограбувати, але поліція про це нічого не знала, дізналися тільки втаємничені. Відбувалося це тоді так...

Аптека месье Ельтестера була на нічному чергуванні. Об одинадцятій годині подзвонили в двері, й Ельтестер, невеличкий, згорблений, миршавий, відчинив двері. Під дверима стояв молодий, трохи обшарпаний хлопець, він тицьнув

Ельтестерові рецептний бланк, зайшов до аптеки й зачинив двері; поки аптекар читав рецепт, зразу помітивши, що він фальшивий, хлопець дістав із кишені револьвера й наставив його месьє Ельтестеру в обличчя:

— Руки вгору! — наказав він.

Месьє Ельтестер невимушено начепив на носа рогове пенсне, відкопирив нижню губу, тож вона стала схожа на глибоченьку ложку, пильно глянув на хлопця й сухо мовив:

— То ти вийшов прямо з детективного фільму, га? Не чини так, бо накличеш на себе лихо. Якщо тобі чогось треба, кажи. Але заховай свою залізку, вона й бахнути може.

Хлопець не хотів братися за розум і вимагав гроші, всю аптечну касу.

— Воля людини — її царство небесне, — сказав месьє Ельтестер, і його голос звучав трохи роздратовано, бо він волів би сказати щось гостріше. Він підійшов до прилавка й висунув шухляду (аптекар не любив касових апаратів).

— Будь ласка, — проказав він, а сам стояв і посвистував. То була якась вулична пісенька, і свистів він наскрізь фальшиво. Очі хлопця стріляли на всі боки, наче ртутні кульки на аркуші паперу, але вся його пильність не стала йому в пригоді. Раптом коло нього постали два елегантні добродії, схопили з двох боків і буденним тоном запитали, обернувшись до аптекаря:

— Відшмагати?

Месьє Ельтестер свистів далі, він, мабуть, кивнув головою, бо один добродій кинув із виразним іноземним акцентом:

— Таж давай свій пістоль!

Хлопець, увесь збілівши, слухняно віддав «пістоль».

— Таки заряджений, — відзначив нижчий із двох добродіїв.

Хлопця підняли, насунули йому на голову мішок, поклали тулубом на прилавок і почали — яка ганьба! — лупити палицею, якою вибивають килими. Били не жорстоко, не завдаючи великих мук, то, власне, було покарання, щоб зганьбити. Потім мішок зняли, месьє Ельтестер став перед хлопцем і простяг йому двадцятифранкову банкноту:

— Якщо тобі знову буде чогось треба, заходь, — безсоромно всміхнувся він.

Хлопець пустився навтьоки.

— Дякую вам, месьє Баранов, — кивнув головою месьє Ельтестер нижчому, а потім усі троє знову повернулися до своїх справ, які залагоджували в задній кімнаті.

А втім, поліція знала про месьє Ельтестера досить багато, але ніколи не мала змоги втрутитись. Разів кілька в приміщенні аптеки провадили обшук, але не знайшли нічого. Месьє Ельтестер щоразу посміхався, він мав жовті конячі зуби, і через них його посмішка дратувала ще більше. Поліція наглядала за його підозрілими клієнтами, але їй це не заходило. Зрештою месьє Ельтестерові дали спокій. Але сьогодні поліція таки була змушена заопікуватися ним.

Була вже половина одинадцятої ранку, комісар Пільвюї щойно повернувся після другого сніданку.

«До речі, той клятий англійський журналіст ще досі не з'явився», — саме подумав Пільвюї, аж тут йому повідомили, що вже двічі дзвонили з поліційної дільниці у верхній частині вулиці Каруж, п'ять хвилин тому і щойно. Пільвюї запитав, який номер, мляво назвав своє ім'я.

— Секундочку, — відповіли йому, — Маляна щойно змінили, він стоїть на перехресті й хоче особисто поговорити з вами.

— Добряга Малян, — пробурмотів Пільвюї.

Ми ще пам'ятаємо Маляна, того неотесу з кантону Во з мідяними вусами, саме він знайшов секретаря Кроулі на площі Моляр. Малян озвався таким голосом, що можна було зразу відчувати, що його власник схвильований.

— Те саме, комісаре, те саме, що й тоді! — затинався він.

— Маляне, — озвався Пільвюї, і в його голосі звучали батьківські нотки, — я не можу запропонувати вам ковточок вишнівки, щоб ви заспокоїлись, але скажіть начальнику дільниці, щоб він налив вам коньяку моїм коштом. Може, вам тоді стане краще.

— Уже наливав, комісаре, вже двічі, — пролунало у відповідь. Пільвюї ще засміявся, проте сміх застряг йому в горлі. Малян, здається, вже опанував себе, його розповідь, на-

певне, була зв'язна, бо комісар раптом розхвилювався, закинув свою широку бороду через плече, тож вона звисала йому на спину, наче край негарної шалі, його палець намацав сигнальну кнопку («Тривога!»), двоє людей, заскочивши до кімнати, мало не вирвали двері, Пільвюї ще слухав, потім закрив однією рукою трубку і скомандував:

— Дві машини, четверо людей, фотограф, фахівець із відбитків пальців, прокуратуру я сам повідомлю!

Малян, певне, закінчив рапорт, Пільвюї натис на важіль, набрав новий номер, швидко поговорив, набрав ще один номер, знову розмова. За дві хвилини обидві машини вже поїхали. Блідий прокурор Філіп де Морсьє, складач витончених сонетів, мав рум'янці на щоках і кілька крапель поту між бровами: так-бо він квапився.

Потім усі товклися в тісній аптеці, жалюзі на вітрині були опущені, в приміщенні панували сутінки, дуже тхнуло хімікалями. Самотній сонячний промінь пробивався крізь діру в гофрованій блясі й падав якраз на чоло месьє Ельтестера, яке видавалося сірим. Месьє Ельтестер ще жив. Ним опікувався судовий лікар.

— Отруєння, — проказав він, — треба до лікарні.

Правий рукав месьє Ельтестера був підкочений, на згині ліктя видніла червона цятка.

В аптеці панував страшенний розгардіяш. Розбиті пляшечки валялись на підлозі, білий порошок змішався з бурим, шафа, де зберігалися отрути (на ній був напис «*Venena*»), була зламана. Тіло аптекаря лежало перед прилавком. Коли лікар відступив назад, Пільвюї нахилився нижче, бо помітив у присмерковому світлі щось блискуче. Двома пальцями підніс той блискучий предмет до носа. То була в'язка коротеньких дротиків.

— Візитна картка номер два, — протягло мовив Пільвюї. — Коло Кроулі теж знайшли щось таке, правда?

Потім Пільвюї понишпорив у аптеці, там показав на двері, там на пляшечку:

— Знімок! — коротко кидав він. Фотограф і фахівець із відбитків пальців ходили за ним, наче зграя хортів. В одному кутку вмостився месьє прокурор Філіп де Морсьє, він

спостерігав місце злочину, немов із пагорба головнокомандувача, грамузляв щось у блокнотику в шкіряній палітурці і вряди-годи поглядав на стелю, наче міг почерпнути там натхнення.

Приїхав санітарний автомобіль і забрав месьє Ельтестера, що тяжко сапав. Тільки-но стихло шарудіння шин, до аптеки зайшов молодик, чия поява викликала в присутніх різні реакції.

Прокурор де Морсьє вийшов зі своєї зосередженості, щира усмішка пробилася крізь його білісінькі, наче сніг, вуса:

— Мій любий О'Кі, ви прийшли, мов на виклик, ми ще нічого не знаємо, і наш комісар Пільвюї з радістю привітає такого видатного співробітника!

Цей досконалий за формою спосіб знайомства змусив комісара Пільвюї чемно всміхнутися, хоча радості він не відчував.

2

О'Кі мав тонке чуття й добре помітив, що він — небажана постать для комісара, але йому було б не дуже важко змінити настрої розгніваного гнома. Сіріл Сімпсон О'Кі, спеціальний кореспондент лондонської газети "Globe", співробітник *Intelligence Service*, тобто англійської розвідки (про це знали тільки нечисленні), тямив, як здобувати симпатії, і брав їх, наче колишні пірати — кораблі на абордаж. Його спосіб пробудити симпатії до себе був дуже схожий на те стародавнє розбишацтво. Образно кажучи, він чіпляв один абордажний гак за одним, і ті гаки були такі міцні, що об'єкт нападу вже не мав змоги вивільнитись.

Отже, О'Кі — ми вже коротко описували його: руде, жорстке, наче дріт, волосся над засіяним ластовинням обличчям, довге, гінке худорляве тіло, напрочуд малі суглоби, гострий ніс, ворухливий, наче в собаки, гарні вуста та підборіддя, — отже, О'Кі підступив до комісара, поклав свою довгу руку на підбиті повстю плечі комісара й повів його в куток. Там він настирливо прошепотів:

— Послухайте, любий комісаре, я знаю, ви невдоволені моєю присутністю. Певне, думаєте, що я один із тих нудних

англійців, які завжди щось рекламують. Ви помиляєтесь: по-перше, я ірландець, по-друге, п'ю не тільки чай, а й міцніші та веселіші напої, по третє... — погляд на безіменний палець комісара, — бачу, що ви також парубкуєте. Тож ми вирішимо справу наступним чином: ще трохи оглянемо разом тут усе, — опитування сусідів вам можна й не проводити, я вже подбав про це, — а потім підемо поїмо разом і обговоримо справу серед тиші та спокою. Вибір ресторану я полишаю вам. Швейцарських вин я ще не знаю, тут ви повинні втаємничити мене. А тепер я абсолютно замовкну, аж поки старший бонза подасться геть. Він однаково нічого не тямить у цій справі, як і всі бонзи. Правда?

Комісар Пільвюї був приголомшений, такий приголомшений, що аж рота роззявив, і на русявій завісі його бороди та діра видавалась не дуже естетичною. Та потім поплескав свого нового знайомого по плечу (задля цього йому довелося стати навшпиньки):

— Гарзд, — крєкнув він, — ви подобаетесь мені.

Вони дружно заходились оглядати приміщення за аптекою, де доти ще не провадили докладного обшуку.

Але не знайшли, так би мовити, нічого. Гола вітальня — два прості стільці зі спинкою, неоковирний стіл, низенький диван, в кутку вишуканий письмовий стіл, що анітрохи не пасував до обстави — немов обдавала холодом, бо на червоній кахляній підлозі не було килима. А загалом упало у вічі, що в кімнаті лад, дарма що там жив старий парубок без хатньої господині. В чорній залізній грубці лежав спалений папір. Пільвюї, стогнучи через свої різноманітні жирові нарости, які, коли він ставав навколішки, всюди заважали йому, ретельно розчистив попіл. Марно. Чиясь досвідчена рука вже розтовкла обвуглений папір на порошок. У письмовому столі лежали старі рахунки. Середня шухляда насилу висувалася, складалося враження, ніби там заклинило якийсь предмет. Комісарові, що тяжко сапав, зрештою пощастило висунути шухляду, з неї щось випало на підлогу й приглушено дзенькнуло. О'Кі нахилився й поклав ту річ на стіл. То була охайно згорнута яскраво-жовта шовкова стрічка, завширшки десь чотири пальці, Коли її

розгорнули, з неї на стіл випала монета. Мабуть, була правданя, срібна, але вже почорніла. Комісар і О'Кі нахилилися нижче. На монеті можна було побачити чоловіка, голого чоловіка з мушиними крилами, які росли від плечей, а його обличчя закривала маска. Вздож краю монети тяглися крихітні літери, скидаючись на комашок.

— Грецька мова, — проказав Пільвюї. — Месьє Ірокезе, ви знаєте грецьку мову?

О'Кі кивнув головою.

— Каулакау, Сауласау, — насилу прочитав він, глянувши угору й пояснив: — Василідіанський гностицизм, II — III сторіччя, Александрія.

— Га? — вирячив очі Пільвюї.

— Амулет, — пояснював далі О'Кі. — Гностицизм Василіда належить уже до епохи виродження цього релігійного вчення й зосереджувався тільки на магії, чорній або білій, як кому заманеться. Отой чоловік із мушиними крилами, певне, Абракасас, ворог Творця світу, предок нашого Люцифера. Переверніть монету. Бачите? Пентаграма верхівкою вниз. Отже, чорна магія. А стрічка? — О'Кі узяв її до рук. Стрічка була окантована з трьох сторін, крім того, на обох коротких сторонах були по три кнопки для застібання. Неокантована довга сторона мала десь дванадцять невеличких прорізів, які, мабуть, правили за крихітні петельки. О'Кі обгорнув стрічку навколо голови, застебнув кнопки ззаду, і тепер здавалося, ніби в нього на чолі широка золота пов'язка.

— Розумієте? — запитав О'Кі, та Пільвюї лише похитав головою. — Частина шат, мабуть. Оці петельки потрібні, щоб пристебнути якусь тканину, маску, яка прикриває обличчя, а може, навіть легкий серпанок, що вкриває все тіло. І, бачите, — він зняв стрічку, — навіть на другій широкій стороні є петельки, менше, ніж унизу, але досить, щоб пристебнути якусь сітку, що тримає увесь одяг. Ще одне: направте світло на тканину навскоси, тож тепер ви бачите?

Тьмяно полискуюючи, з'явилася пентаграма, магічний знак монети, своїми контурами пентаграма охоплювала примарне людське тіло. Праворуч і ліворуч від п'ятикутної

зірки були вплетені, теж тьмяно полискуючи, зображення комах: бджіл і джмелів, ос і комарів, ледь накреслені, але однаково виразні, тож їх одразу можна було впізнати.

Пільвюї голосно й густо розреготався.

— Вибачте, — проказав він, уже заспокоївшись, — але я не міг стриматись. Коли я уявив собі цього старого негідника Ельтестера, — нехай Господь зласкавиться над його душею, бо ж він багатьох людей занапастив, — коли я уявив собі цього старого негідника як первосвященника, я не міг не розреготатися.

О'Кі мовчав, і вони мовчки пішли оглядати кухню. Але в кухні на табуретці сидів прокурор месье де Морсьє і складав вірші. Він затис олівець зубами й дивився відсутнім поглядом на верхній край кухонної шафи. Пільвюї мимоволі повів очима в бік його погляду, і його опанувало незвичайне прагнення діяти, він узяв другий табурет, підніс його до шафи, схопив щось чорне, що тільки краєчком виступало над краєм, і триумфально помахав ним:

— Шаль, — прогримів він, — чорна шаль! — Він понюхав, чхнув і здригнувся: — Пахне старою жінкою. Камфорним спиртом. Ось.

Навіть О'Кі був змушений понюхати й підтвердити думку комісара.

— Дуже цікаво, — проказав голос позаду них. Прокурор покинув паділ натхнення.

В аптеці щось бахнуло, в темному проході яскраво спалахнуло сліпуче світло.

— Коли впораєтесь, зайдіть сюди! — гукнув Пільвюї. Фотограф і фахівець постали в дверях.

— Ми знайшли не дуже багато, — поскаржився фотограф. — Усі відбитки стерті, тільки тут, — він підняв угору пляшечку з білою шийкою і притертою склянкою затичкою, на пляшці був напис "*Folia Hyoscyamii*", — можна побачити виразний відбиток великого пальця. Отже, треба їхати до лікарні й узяти відбиток пальців аптекаря. Можливо, це його. Хоча цей відбиток належить малому великому пальцю, я б майже хотів сказати, жіночому великому пальцю. Що ж, Ельтестер теж був невеличкий на зріст.

Фахівець кивнув головою, він був мовчазніший за фотографа і ретельно запаливав сигару. Потім дістав із кишені якийсь аркуш і подав Пільвою. О'Кі лагідно взяв його з рук комісара. Здавалося, ніби то пергамент, дуже давній, укритий численними чорними зморшками і якимсь стертим письмом. Здавалося, наче аркуш роздерли з великою силою. Літери, які ще можна було добачити, склалися в слова, і О'Кі насилу прочитав:

*«Nomi...
Recip...
Datu...
Atropa bell...
Mandrag...
Assa foe...
Misce sub sign...
cum oleo amygda...»*

Я дещо розумію. Тут вочевидь ідеться про рецепт з якоїсь давньої чаклунської книжки. Але чоловіком, що його написав, певне, був сам аптекар. Вам, до речі, пощастило, що я колись вивчав хімію, перше ніж обрав куди вигіднішу професію репортера. Перше слово зрозуміти легко, це звертання до якогось божества, «в ім'я», цілком може бути, що в ім'я нашого приятеля з мушиними крилами, з якими ми познайомилися на монеті. Нехай його звать Бегемот, Абракас чи якимось по-іншому. Далі йде слово “*recipe*”, початок рецепта. “*Datu*”, якщо доповнити, це *Datura*, дурман. Далі йде *Atropa belladonna*, вовча ягода, але старий не зазначив, чи тут ідеться про листя чи про коріння, а втім, це не має значення; мандрагору ви, звичайно, знаєте, це чарівний корінь, що росте під шибеницями й має форму людського тіла. Але він містить тропеїн, так само як і обидві попередні рослини. Далі йде найчудовіша річ — *Assa foetida*, гниле м'ясо, і ці всі інгредієнти слід змішати з олією гіркого мигдалю і змішувати треба під якимсь астрологічним знаком, можливо, коли старий Юпітер стоїть у якійсь надто вже активній групі знаків зодіаку. А втім, і видатний лікар Парацельс, — бодай про нього ви, комісаре, чули? — теж подавав такий ре-

цепт. Це, комісар, відьомська мазь, і те, що рецепт цієї відьомської мазі знайдено саме в пуританському місті Женеві, — витончена іронія долі. Бо я, мабуть, не скажу вам нічого нового, коли нагадаю, що відьомська мазь — це ще й дуже ефективний афродизіак, мазь, яка пробуджує любов, і, кажучи про любов, я маю на увазі її плотську форму, а не щось платонічне.

— О'Кі, припиніть, зжальтеся наді мною, — благав комісар, на його чолі рясніли великі краплі поту. Але тут підвівся прокурор, ролі, здається, помінялись, бо тепер уже месье де Морсьє, подібно до репортера, стояв з піднятим олівцем і зголоднілим блокнотом перед О'Кі і промовляв:

— Добродію, ваші пояснення цікаві, надто назви, які ви називали, назви лікарських засобів, мають дуже милозвучне звучання. Чи можу я попросити вас дати їхній точний опис, я хочу використати їх у сонеті, який присвячу вам.

Улещений, О'Кі вклонився.

3

Була вже половина третьої, — чотирнадцята година тридцять хвилин для любителів сучасного обрахунку часу, — коли комісар і репортер нарешті сіли обідати. Вони заходили ще до лікарні, поговорити з доктором Тевеносом не пощастило, зате Владімір Розеншток був у захваті, що може дати медичні пояснення. Ті самі симптоми, розповідав він, які можна було спостерегти ще в небіжчика Кроулі. Зупинка всіх секретій, припинення пото- і слиновиділення, сухість ротової порожнини, горлянки та носової порожнини, загальмована здатність ковтати і порушення мовлення, ушкодження Ауербахового сплетення, яскраво-червона, гаряча, суха шкіра, стани тимчасового збудження. Ми спробували все: промивання шлунка, комбіновані ін'єкції камфори та морфію. Але чоловік старий, мало надії, що вдасться перевести його через гору.

— А чи можна тут говорити про спробу вбивства? — прагнули знати обидва добродії. Розеншток, мов на ковзанах, ковзнув кілька кроків по кімнаті. Тут важко щось сказати, мовив він, коли знайшли того аптекаря? Десь о пів на

одинадцять? І його привезли о дванадцятій? На той час гострі симптоми вже майже минули. А чи мають добродії якусь зачіпку? Тут озвався О'Кі й повідомив, що один свідок десь о шостій годині ранку чув крики та гуркіт, які долинали з аптеки.

— Цілком може бути, — кивнув Розеншток, — отруту ввели п'ять або шість годин тому, але це й далі лише припущення.

Потім Пільвюї ще хотів дізнатися, де його знайомий, доктор Тевенос. Але Розеншток лише промовчав.

— Може, він провідує хворого, якийсь терміновий виклик? Хтось захворів? — прагнув знати цікавий О'Кі.

— Це можна назвати й візитом до хворого, — стримано мовив Розеншток. — А втім, у мене ще є робота, тож, прошу, вибачте мені. — І потім, немов ставши на дитячу іграшку — її називають самокатом, — покинув кімнату на тому непомітному транспортному засобі.

Тож тепер комісар і О'Кі сиділи в шинку на одній із тих малих вуличок, які в околицях Палацу правосуддя відцурались усякої сучасності й занурилися у тихе споглядання. Власником шинку був француз, колишній *chef de cuisine*, шеф-кухар, він напрочуд добре готував і сам купував свої вина. Цей шинок був майже невідомий.

— Будьмо! — мовив комісар Пільвюї й почаркувався зі своїм новим приятелем. О'Кі кивнув головою. Вино було добре. Потім обидва мовчки їли, і я, на жаль, мушу відмовитись від переліку страв. Адже ті страви відомі тільки кулінарам, а оскільки ця порода вимирає, немає ніякого сенсу зважати на неї.

У невисокі шибки періщив дощ, лютувала негода, в невеличкому приміщенні потемніло, й господар запалив світло, потім приніс у мідних джезвах міцну турецьку каву. Запанувала тиша, і Пільвюї нарешті запитав:

— Ну?

— Слова свідків, — мовив О'Кі. — Зеленька Мальвіда Туреттіні, бездітна вдова, відкрила свою крамницю о п'ятій ранку. Оскільки ця жінка живе навскіс від аптеки по той бік вулиці, а Ельтестер віддавна цікавив її, бо до нього ходили

дивні відвідувачі, вона щоранку, відкриваючи крамницю, позирала на аптеку, Ролети були опущені, проте їй здалося, ніби крізь шпарини пробивається світло, і це дуже здивувало її, бо ж відомо, що влітку вже о четвертій ранку добре розвиднюється. О пів на шосту вона випадково вийшла з дверей, щоб поправити розкладені овочі, й почула з аптеки гармидер. Вуличка тієї пори була майже безлюдна, тільки на вулиці Каруж видніла група робітників. Більше пані Туреттіні не могла сказати нічого. Гастон Фаєтас, її коханець, механік автозаводу, напередодні ввечері, коли десь о десятій годині вийшов із пивної, чув спів за вже опущеними віконницями аптеки. Він охарактеризував той звук як спів, а коли я запитав, що він розуміє під співом, народну пісню чи грамофонну музику, він похитав головою: «Лунало так, як-от коли йдеш повз католицьку церкву», — стверджував він. Продавець газет Андре Гаттіно, певне, вже...

— Стривайте, — урвав його Пільвюї, — я маю одне запитання. Як так сталося, що ви знали про замах на вбивство? Адже ви вже закінчили своє розслідування, коли ми натрапили на хворого Ельтестера?

О'Кі грався срібним ланцюжком, що висів у нього на зап'ястку.

— Я встав ще раніше, — засміявся він. — І не можу вам більше нічого сказати, бо інакше ви дійдете до хибних міркувань. Краще дозвольте мені розповідати далі. Продавець газет Гаттіно, що вже о п'ятій годині мав бути в "Tribune", щоб узяти ранкові газети, які він потім продає в селах, о пів на п'яту ранку бачив літнього добродія з сивою кучерявою бородою, що йшов по вулиці з дуже гладкою особою жіночої статі. Вони обоє зникли на розі вулиці Каруж. Гаттіно думає, що обоє сіли в таксі. Комісарє, цей опис підходить до когось, кого ви знаєте?

— О'Кі! Просто чудово! — Комісар підскочив, наче м'яч під час гри в регбі. — Професор! Я завжди знав, що професор вплутаний у цю справу. Хто послав Кроулі до лікарні? Я запитую, хто послав Кроулі...

— Комісарє, ви любляете риторичні запитання, — твердо заявив О'Кі. — Ми знаємо, що професор відіграє

певну роль у справі, якою ми тепер опікуємось. Але яку саме роль? Хто та жінка, яка йшла з ним сьогодні вранці? Ви знаєте її?

— Я? Ні.

— Але мали б знати. Бо ж навіщо в такому разі ви розставили своїх людей навколо дому професора? Га? І, до речі, одного негодяшого? Ви запитали, як я дізнався тут про замах на вбивство. Бо вчора ввечері я пішов назирці за професором. О дев'ятій годині вечора його забрала машина. Під'їхала до його дому, зупинилася навряд чи на десять секунд, посигналіла, професор вийшов із дому, одним махом заскочив у машину, — та й поїхав. Ваш поліцей якраз провадив важливу розмову з кельнеркою в пивній навпроти професорового будинку. Я поїхав услід за ним, за тим добрим професором, а він удався до всіх засторог, коли зник в аптеці. Я чекав аж до півночі. Об одинадцятій годині прийшла гладка жінка, яка сьогодні вранці вийшла разом із ним, постукала в двері, її впустили. Я тоді пішов спати. Але сьогодні вранці я знову вчасно опинився на місці. Поліцей Малян принаймні згадав про мене?

— Малян? Згадав? Про вас? — Пільвою безпорадно похитав головою. — Ні, він сказав, що якийсь хлопчина схвилювано розповів йому, що аптека ще й досі закрита, а крізь двері звідти долинають стогони. Поліцей одразу ж пішов туди. Двері були відчинені, тобто двері, які ведуть із сіней у квартиру, і двері з квартири до самої аптеки. А потім він одразу подзвонив мені, коли побачив тіло.

— Бачите, комісарє, не сердьтеся, але ваші люди працюють недбало. Малян утікав, і ви можете уявити собі, який переполох зчинився на вуличці, коли поліцей у мундирі прожогом вискочив надвір. Зеленьярці одразу закортіло побачити, що сталося, і вона погукала сусідок, на вулиці, крім того, ще гралися діти. Вся ця юрма прагнула вдертися до аптеки. Тож я став там перед дверима, сказав лише, що я з поліції, й показав значок свого тенісного клубу, я ношу його отут під лацканом піджака. Отак я таки зберіг для вас незайманість місця злочину, і за це ви повинні бути вдячні мені.

— О'Кі,. — очі Пільвюї зволожили і заблищали, він, певне, розчулився, або ж то був вплив алкоголю, або ж те і те. — О'Кі, ви мій друг. Що мені робити тепер?

Репортер радісно відзначив, що закинуті абордажні гаки вже не відчеплять. Та, коли зібрався відповісти, Пільвюї знову озвався до нього:

— Ні, ви не повинні думати, ніби я геть обмежений. Я спробую підсумувати. Отже, ми маємо два загадкові випадки отруєння: іноземного секретаря і женецького аптекаря. Обоє, здається, намагалися вбити однаковою отрутою. Тобто між цими двома випадками слід знайти якусь сполучну ланку. Ми маємо професора Домініче, він знає Кроулі і знає, як стверджуєте ви, аптекаря. Обидва рази він вештався десь поблизу, коли був скоєний злочин. В обох випадках ми знайшли в'язку дротиків, які йдуть у комплекті з кожним шприцом. Крім того, з'ясували, що молодий секретар у вечір свого... нещасного випадку отримав від професора запрошення. Крім того, знайшли в аптекаря предмети, які свідчать про причетність до якоїсь окультної секти. А ще знаємо, що професор цікавиться спиритичними феноменами, а його економка була раніше спиритичним медіумом... Хай йому грець, — урвав себе Пільвюї, — гладуха, яка разом із професором вийшла з дому аптекаря, це вона?..

— Звичайно, вона, але кажіть, комісарє, далі.

— Що ж, тепер я вже не знаю, що далі. Адже, з одного боку, індійська ясновельможність заявили, що в них украли цінні документи, а ті документи були в Кроулі. Отже, вбивство з виразним політичним підґрунтям. Натомість в аптекаря, здається, діялося щось інше. А саме: отой відьомський рецепт, монета і жовта налобна пов'язка. Скажіть, О'Кі, що, власне, означає та відьомська мазь?

— Відьомська мазь? Наркотичний засіб, мій любий. Бідолашні жінки мали видива, їм здавалося, ніби вони літають. Вони натиралися тією маззю, звичайно, натирали ділянки тіла, де шкіра тонка, під пахвами й таке інше, потім вставляли собі межі ноги мітлу, лягали на ліжко й казали: «Догори й донизу», а потім летіли до каміна, на Блоксберт

або ще куди-небудь, у Фессалію, хіба я знаю, і коїли там розпусту з дияволом, з Абракрасом, із Бегемотом, володарем мух та іншої нечисті. Атож. Отак усе й відбувалося. І за те їх палили. Якщо добачали на їхньому тілі диявольські знаки. Я повинен сказати, що і в аптекаря, і в молодика на згині ліктя був слід уколу з червоною плямою навколо, і той слід скидався на невправно зроблену внутрішньовенну ін'єкцію. А може, то щось інше.

Ви, безперечно, бачили вже негодяще сіно. Воно наполовину висохло, потім його намочив дощ, потім знову висохло, потім ще раз змокріло, а згодом його зібрали, ще наполовину вологе. Саме на отаке сіно скидалася борода Пільвюї. Була тьмяна й непоказна, а не гордо звисала, наче білявий прапор.

4

Мадж Лемойн нашвидку скінчила вечірній обхід. Вона хотіла до міста, її опанував неспокій. Кому їй слід розповісти про свого дивовижного пацієнта? Вона вирішила заїхати до професора Домініче й поговорити з ним про Жанну Пошон. Коли десь о п'ятій годині Мадж зупинила свій автомобіль перед домом професора, Ронні перший вискочив на вулицю. Пес із гавкотом побіг до чоловіка, що стояв на розі вулиці й споглядав небо. Молодик (він був високий, гінкий і мав жорстке руде волосся над укритим ластовинням обличчям) якось дивно клацнув язиком і видав звук, схожий на приглушений гавкіт, а Ронні у відповідь виконав багатий на звиви та повороти радісний танок і бурхливо привітав чоловіка. Крику своєї господині він не чув. Мадж довелося підійти ближче і взяти собаку за нашійник, але й це не дуже зарадило. Ронні мало не душився з радості.

Незнайомець уклонився Мадж (капелюха він скинути не міг, бо ж не мав):

— Вибачте, — мовив він, — я Сіріл Сімпсон О'Кі.

— Ох, ви англієць? — запитала Мадж і зашарілася. Це її розсердило, бо ж вона, зрештою, жінка, що має професію, а не дівчинка-підліток, яка червоніє, коли до неї озветься чоловік. Дальша розмова точилася англійською мовою.

— Я ірландець, — повагом мовив О'Кі й погладив Ронні, що в захваті від нового знайомства мало не забився в істеричних корчах.

— Тож ви знаєте Ронні? — запитала Мадж.

— Ні. — О'Кі покрутив трохи носом, що змусило Мадж розсміятися. — Я лише знаю мову ердельтер'ерів і тямлю, як треба робити комплімент собаці.

Після цих слів запала мовчанка. Ронні загавкав, побігши за велосипедистом, що віз на плечах великий кошик. Нелюбов Ронні до сучасної техніки поширилась навіть на велосипедиста.

— Що ж, я повинна йти далі, — зітхнула Мадж, і навіть їй самій це зітхання видалося невмотивованим. — Треба зробити візит.

— Ох! — вихопилось в О'Кі. — До цього дому? До професора? Зверніть увагу, міс Лемойн, за професором наглядають.

— Наглядають? — перелякалася Мадж. — Хто?

— Передусім я. Бо мені теж треба поговорити з ним, і я не знаю до ладу, як мені влаштувати зустріч. Просто відвідати його — не годиться, перестріти на вулиці — мені не подобається. Я, по суті, не знаю, як мені діяти. Може, ви щось порадите мені?

— Так, але навіщо вам говорити з ним? Хто ви, власне, такий? — прагнула дізнатися Мадж.

— Це дуже важко визначити, — відповів О'Кі і, розгубившись, збагнув, що йому дуже важко брехати жінці, яка була поруч із ним; вони походжали по вулиці, а Ронні тим часом спробував вивчити психологічні реакції рябка, який сумовито сидів на розі, і буквально схопив того собаку за хвіст, — таж недаремно Ронні був псом психіатра! Атож, повторив О'Кі, він, власне, репортер, і його послала газета, щоб він розповів про одну темну справу. Йдеться про молодого англійця, дипломата, що досить загадковим способом перебрався на поля блаженних, — почувши цей вислів, Мадж на мить підняла очі, але промовчала, — а лондонську публіку надто вже зацікавила ця таємнича подія. Неначе смерть якогось китайського кулі не менш загадкова. Але ж

тих кулі мільйони, а дипломатичних секретарів — дуже мало, і саме це, можливо, почасти пояснює цікавість зго-
лоднілої публіки. Що ж, професор Домініче, здається, щось
знає про смерть того секретаря Кроулі, а є ще й пригода з
аптекарем, теж похмура, і навіть тут поважний учений до-
клав свою руку, тож годилося б ризикнути на інтерв'ю,
правда? Смійтеся! — раптом твердо наказав О'Кі, а потім і
сам заіржав, вишкіривши зуби.

— Навіщо? — Невже Мадж натрапила на божевільно-
го? Але той, можливо, божевільний, не дав їй часу навіть на
спробу поставити діагноз, а взяв її за руку.

— Смійтеся! — знову наказав він. — Треба створити
враження, ніби ми давні знайомі, а ви повинні думати, ніби
я щойно розповів вам украй дотепний жарт. Га-га-га! —
Мадж перелякано засміялася. — Ще раз! — Мадж знову за-
сміялася.

— Я хочу вам пояснити чому. Там на розі стоїть дуже
несимпатичний двоногий з засаленими вусами, масною кра-
ваткою і штанами з пухирями на колінах. Це мес'є Деріас,
якого щойно вишпетили по телефону, і це зробив мій при-
ятель комісар Пільвюї. Адже саме цей агент таємної поліції
мес'є Деріас учора ввечері був неуважним. А тепер цього
добродія анітрохи не обходить, хто ви і в яких стосунках
перебуваєте з професором. Отже, ми відвідаємо професо-
ра вдвох, а мес'є Деріас потім зможе повідомити своєму на-
чальству, що якийсь чоловік і якась жінка..., атож, невдовзі
він так і зробить.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

1

Професор Домініче жив непорядкованим життям. Але це нікому не заважало, бо він не мав родини й не мав занепокоїної дружини. Він, щоправда, вдавався до справжньої тиранії у ставленні до своєї економки — тієї самої Жанни Пошон, вигляд якої справив таке гнітюче враження на психіатра Мадж Лемойн, але професор стояв набагато вище від тієї тиранії. Він навряд чи відчував її.

Професор, як ми сказали, жив непорядкованим життям. Це означає, що він обертав ніч у день, пізно вставав, десь уже опівдні, потім йому були потрібні дві-три години, щоб подолати злиденність нового дня, тому свої лекції він читав пополудні. Він викладав в університеті від п'ятої до шостої години, і то тільки тричі на тиждень, то був радше почесний обов'язок, ніж професія. Проте слід сказати, що професор Домініче за ці три години на тиждень, мабуть, розповідав щось важливіше, ніж деякі його колеги на нудних і розлогих лекціях.

Сьогодні професор Домініче прокинувся лише о другій годині. Повернувшись додому о шостій ранку, він навіть не заходив до спальні, а ліг, одягнений, на диван, що стояв у робочому кабінеті. Лише сірого плаща обережно повісив на спинку стільця, поклав зверху жорсткий комірець, а широкий пластрон гладенько розправив на письмовому столі кількома валиками. Потім поринув у тягучий, неспокійний і болісний сон, він немов плив серед високих хвиль, які мало не топили його. Але навіть цей сон, хоч який тривожний, професор, прокинувшись, згадував як щось добре, бо прокидання було сірим, усвідомленим болем, від якого годі втекти.

Професор підвівся й нервово позіхнув, бо ті позіхання траплялися завжди, їх годі було притлумити зусиллям волі, й наганяли йому сльози на очі. Він пішов до спальні, вмився, розчесав двома щітками свою апостольську бороду, довго дивився в дзеркало й похитав головою: сам собі він видався огидним, і пробурмотів слова, які в перекладі, мабуть, означали: «Страхітлива пика», потім повернувся до кабінету, начепив комірець і пластрон, висунув одну шухляду й дістав звідти пляшку, наповнену безбарвною рідиною. Потім почувся тремтячий дзенькіт, у кімнаті панувала густа тиша. Професор тяжко зітхнув і посидів якийсь час, підперши голову руками; він уже не позіхав, засльозені очі висохли, а зіниці звузились і стали, зрештою, завбільшки в шпилькову головку.

Та не будьмо аж надто таємничими. Професор Домініче був морфініст, і то вже цілий рік. Лише кілька людей знали про цей факт, що не відігравав би в його житті ніякої вирішальної ролі, якби в ньому не пробудилась неспокоїна цікавість, цікавість, яка спонукала його вивчати дію різних нервових отрут на живі об'єкти. Але про це пізніше.

Професор дві години поспіль просидів за письмовим столом, невисокий стос паперу, що стояв ліворуч від нього, невпинно зменшувався, а праворуч від нього охайно списані аркуші збільшували вже нагромаджений стос. Від часу до часу професор хапався за пляшку, і тоді в кімнаті знову лунав тихенький дзенькіт. На письмовому столі горіла лампа, віконниці були зачинені, бо професор ненавидів денне світло. У світлі лампи він інколи спостерігав руку, якою тримав перо, худорляву руку з молодою шкірою, без синіх набряклих вен, які позбавляють краси старечі руки, і щоразу, споглядаючи руку, професор похитував головою, немов дивився на чужий, несимпатичний предмет.

Професор незграбно підвівся, коли задзеленчав дверний дзвоничок. Глибоко затягся щойно скрученою сигаретою, пробурмотів якийсь невиразний проклін на адресу Жанни Пошон, що досі не прийшла, й пішов відчиняти.

— Люба дитино, — проказав він, і в його голосі справді вчувалася радість, — як мило з вашого боку, що ви при-

йшли провідати мене. Ви повинні вибачити, що я змусив вас трохи зачекати, бо я поринув у працю. Але ж ви не самі? Що ж, ласкаво прошу і вашого супутника.

О'Кі представили. Він уклонився, всі троє зайшли до кімнати, професор звільнив кілька стільців від паперів, які лежали на них, широко махнувши рукою, запросив сісти, сам уместився за письмовим столом і поставив лампу так, щоб вона сліпила в кімнаті, наче прожектор, натомість його голова лишилася в затінку; потім склав руки й запитав:

— Ну?

Та, перше ніж гості встигли відповісти, їм перешкодило дряпання в двері: Ронні просив, щоб його впустили, пес вважав, що нетактовно лишати його ззовні, в темному передпокої, де немає нічого цікавого.

— Господи, — проказав Домініче, — ми забули про пса, — й пішов до дверей відчиняти.

Ронні смиренно й радісно привітав професора. Напрочуд шанобливо він засвідчив професорові, що добре усвідомлює його духовну перевагу. Його ставлення до чоловіка було позбавлене панібратства, він не підскачив високо до нього, а тільки підняв праву передню лапу, яку професор, низько нахилившись, обережно потис. Після цього привітання Ронні світився радістю, але зачекав, поки чоловік сяде, й лише тоді опустився на підлогу, ще потерся кошлатим носом об туфлі бородатого Бога і з глибоким задоволеним зітханням заплющив очі.

— Професоре, — заговорила Мадж, — я непокоюся за вас. Ви знаєте, що вами цікавиться поліція?

— Невже? Це мене не дивує. Поліція, як на мене, страждає від безробіття, яке охопило всіх. Та й ви, здається, не маєте досить роботи і тому зацікавились моєю цілком безвартісною в кримінологічному аспекті особистістю.

Тут обом відвідувачам здалося, ніби професор засміявся, — риси його обличчя в затінку навряд чи можна було роздивитися, — і спокійно схрестив свої дуже білі пальці.

— Професоре, — озвалася Мадж, — я б не ставилась отак жартома до цього питання. Під вашими дверима стоїть

агент таємної поліції, який стежить за вами і, певне, має перешкодити вашій утечі.

— Утечі? Але ж, люба дитино, я й у думці не маю тікати. Я старий безневинний чоловік, що, можливо, живе не зовсім упорядкованим життям, але ж це не причина для арешту. Так?

— Професоре, де ви були минулої ночі? — встряв до розмови й О'Кі.

Настала мовчанка, яка так тяжко залягла в кімнаті, що Ронні раптом розплющив очі, прокинувся, підвів голову, і з його горла викотився гаркітливий стогін, проте лагідне поплескування професора знову заспокоїло його.

— Мій юний друже, — проказав Домініче, і на мить, коли він нахилився вперед, його обличчя опинилося в яскравому світлі, — невже, на вашу думку, це не моя приватна справа?

— Ні, — відповів О'Кі, і в його голосі не було неприязні, вчувалися тільки повага і твердість. — Бо там, де ви були цієї ночі, стався злочин.

— Ну, якщо ви знаєте, де я був, то ваше запитання, мій юний друже, зайве, в такому разі це запитання слідчого, і я б дуже хотів, щоб цю розмову, якщо ми хочемо провадити її далі, ми вели з людською порядністю. Чи, може, ви емісар поліції?

— Містер О'Кі, — проказала, зашарівшись, Мадж, — репортер, якого одна лондонська газета послала до Женеви, щоб він з'ясував обставини смерті Кроулі.

— Ага, смерті Кроулі... — розтягував слова Домініче. — І за смерть Кроулі провина теж має падати на мене.

— Здається, — роздратувався О'Кі. Він сердився на себе, бо був змушений признатися собі, що старий надто вже пригнічує його. Професор не тільки справляв враження, ніби навколо нього скляний панцер, який робить його невразливим, бо й усе його поведження свідчило про вищість, яка гнітила, можливо, саме тому, що літній чоловік анітрохи не усвідомлював її. — Звідки ви прийшли, коли знайшли тієї ночі Кроулі?

— Любий друже, я сновида, — відповів професор із безневинною щирістю. — Я гуляв, бо ж ніч була гарна, я спершу дослухався до плюскоту озерних хвиль і шелесту дерев, а потім спробував розгадати історії, приховані на фасадах будинків, у тріщинах та розколинах, бо тільки нечисленні спромагаються розшифрувати ті письмена. І випадково натрапив на Кроулі... й не одразу впізнав його.

— Професоре, не тікайте в лірику. Кроулі був того вечора у вас чи ви хочете заперечити?

— Заперечити? — повторив Домініче. — Мій юний друже, що за дивне слово ви вжили? Мені нема чого приховувати. Кроулі був у мене, це правда, він цікавився моєю новою працею, яку хотів перекласти англійською мовою. Ми розмовляли про цю працю. А потім він пішов від мене, певне, десь об одинадцятій годині. А коли згодом серед ночі я побачив його тіло, то не було нічого дивного, що я не впізнав його. Обличчя звело судомою, Кроулі був наполовину роздягнений, а ви самі повинні знати, як змінює людину її одяг.

— Але ж ви одразу знали, що він отруєний?

— Отрути, отрути, любий друже, — це мій фах, останні роки я досліджую дію отруту. Запитайте доктора Тевеноса, мого учня. Отрути змінюють душу, правда, люба дитино? — Домініче звернувся до Мадж, що мовчки сиділа й зі скривленими від переляку вустами дослухалася до словесної баталії чоловіків. Але Мадж не відповіла.

— Ельтестер, аптекар, був вам добрим приятелем? — наполягав далі О'Кі. — Ви часто провідували його? Ви справді знали його так добре, що могли просидіти з ним цілу ніч?

— Юначе, ви нескромні, і я дивуюся своєму терпінню, яке спонукає мене слухати ваші запитання.

О'Кі мало не спалахнув, але Мадж поклатла руку йому на передпліччя:

— Спокійно, О'Кі, ми так далеко не заїдемо. Професоре, ви не повинні думати, ніби ми просто цікаві, ми все-таки прагнемо вам допомогти, невже ви не розумієте? Невже ви не знаєте, що ви в прикрій ситуації? Я привела до вас О'Кі, щоб ви познайомилися з ним, щоб він зрозумів, що

вас неможливо звинувачувати, але ж ви не повинні так ускладнювати моє завдання.

Мадж, напевне, мала сльози в очах, а Ронні безпорадно стояв серед кімнати; підійшов до кожного, лагідно потикався носом, і його очі благали про мир, але навіть тут стало очевидним, від яких дрібних випадковостей інколи можуть залежати перші мирні ініціативи. Ронні відчув, як його вкусила блоха, тож був змушений присісти й почухатись. Отож сталося так, що наступне порозуміння відбулося без його участі.

Професор Домініче пішов на поступки:

— Я вірю вам, дитино, і вірю, юначе, у вашу добру волю. Ваші запитання справді тільки дуже малою мірою породжені цікавістю. Ви хочете допомогти мені, кажете ви, і ставите свою допомогу в залежність від відповіді на цілу низку запитань. Що ж, я не можу відповісти на ці запитання. Зрозумійте мою заяву буквально: не *можу*, тут не йдеться про не *хочу*! Я зв'язаний обіцянкою, її спокійно можна назвати присягою, отже, я зв'язаний присягою. Ви просто повинні повірити мені, що я нічого не знаю ані про смерть Кроулі, ані про нещастя з Ельтестером. Ці події відбулися без моєї участі. Я буду змушений просто терпіти, якщо мене запідозрять. Я захищатимусь, і коли, юначе, зможу бути впевненим у вашій підтримці, буду дуже задоволений.

— Але ж, професоре, — озвався О'Кі, — ви ж не витримаєте ув'язнення.

— Чому ні? — запитала Мадж, тим часом як професор заховав голову в затінок.

— Моя люба дитино, — проказав Домініче, — вам ще багато треба вчитися. Невже ви не помітили, що я морфініст? А в моєму віці... курс лікування від наркотичної залежності... Не знаю, чи я витримаю.

— Сіріле, — заговорила Мадж і взяла репортера під руку, — Сіріле, ви повинні допомогти цьому доброму чоловікові. — І аж тоді схаменулася, що не тільки сидить під руку з молодиком, з яким познайомилася годину тому, а й звернулася до нього на ім'я, проте лише скривила личко і ще тісніше пригорнулася до О'Кі.

— Бідолаха Тевенос, — тихо проказав Домініче.

Але ці слова не справили на Мадж ніякого враження. Вона мимохіть розсміялася, бо їй спав на гадку один дитячий спогад. Неподалік від літнього будинку її батька росло високе дерево, і від його стовбура майже коло самої верхівки відходили дві гілки. Там вона часто любила сидіти, бовтаючи ногами над зеленою порожнечою, а поряд із нею сидів рудий хлопчисько, син садівника. Скільки років було їй тоді? Десять? Але їй дуже подобався той хлопець, він мав довгий, рухливий ніс, наче в кролика, і серед усіх її товаришів був єдиним, кого вона не тиранізувала. Дивно, що О'Кі нагадав їй того хлопчика. Мадж відчула ніжність до О'Кі ще внизу на вулиці, дивну гарячу ніжність, яку годі й порівнювати з тим напівсудомним станом, який щоразу опановував її в присутності Тевеноса. Мадж і далі тулилась до О'Кі, коли надворі подзвонили. Домініче пішов відчиняти.

2

— Це Тевенос, — проказав професор, затуливши двері своїми широкими плечима.

— Він мав прийти, — мовила Мадж і трохи випросталась. Але, побачивши Тевеноса, пошкодувала про свою поведінку, пішла йому назустріч і потисла руку.

Тевенос мав кепський вигляд. Його ріденьке волосся втратило блиск, а обличчя немов укрилося запорошеним павутинням. Він був надто втомлений, щоб дивуватися чомусь, і дивився повз Мадж у яскравому світлі лампи, що й далі, немов прожектор, була спрямована на кімнату. Зрештою, яскраве світло, здається, стало заважати йому, він заплющив повіки і приклав до очей великі і вказівні пальці.

— Отже, він був і загув, — мовив Тевенос, і ніщо не могло б наганяти ще більшого відчаю, ніж його квола спроба пожартувати, — а Розеншток розірвав свою зашиту петельку для гудзика на знак жалоби і як символ роздирання шат. Він жалібно стогнав, і я був змушений вигнати його з палати. Але, ви тільки подумайте, вчителю, росіянка знову приходила туди, незадовго до смерті. Зайшла до палати, нахилилася над Ельтестером, пальцями погладила йому чоло, а потім знову зникла, безгучно, мовчки. Я хотів затримати її,

але марно. Вам більше б пощастило затримати тінь. Учителю, як по-вашому, треба повідомити поліцію?

— Тевеносе, в цьому немає потреби, — знову сів за письмовий стіл професор Домініче, заховавши обличчя в затінок від абажура. — Оцей добродій має дружні стосунки з обома сучасними осередками влади — пресою і поліцією, тож він негайно виконає ваше доручення.

Домініче поклав ногу на ногу, лагідним рухом схрестив руки і терпляче чекав на дію своїх слів. Він немов прагнув по-дитячому помститися за набридливе розпитування, але ця помста видавалася радше сумною, ніж лихою. Тевенос неприязно глянув у куток, де поруч із Мадж сидів О'Кі. Але промовчав, і тільки Мадж тихенько проказала:

— Джонні, тобі не слід вірити всьому, що каже твій учитель. О'Кі допоможе нам, він запевняв мене, і я вірю йому. А от із професором спілкуватися дуже важко, він увесь сповнений недовіри і такий мовчазний.

О'Кі відкашлявся і, прикипівши очима до ніг Тевеноса, запитав, наслідуючи невпевнений голос лікаря:

— Докторе Тевеносе, а ваш... обхід, ваш... обхід хворих був цікавим?

Тевенос видавався безпорадним, ніби заскочений зненацька школяр. Цієї миті і з огляду на такий вираз обличчя Мадж відчула до Тевеноса співчуття, яке словами з найщирішим значенням можна було б охарактеризувати як гаряче. Таке гаряче, що їй на очі аж набігли сльози. Мадж дивилася на доктора Тевеноса, якому так часто дошкуляла і з якого так часто глузувала, з виразністю, що межувала з видючістю: прикипіла очима до на диво порядного чоловіка, який сумлінно мучився і з людьми, і з собою, бо йому ніколи не щастило утвердитись, він був занадто порядний і завдавав собі завеликого клопоту, щоб зрозуміти інших людей, проте не розумів, що не менш дбайливо треба ставитись і до себе. Мадж порівняла його з чоловіком, що сидів поряд із нею, з О'Кі, з яким познайомила лише годину тому (невже справді годину, а не рік?). «Їх не можна порівнювати, — подумала вона, — бо оцей визволитель».

Своє життя протягом останнього року Мадж раптом порівняла з білочкою, що бігає в колесі, яке крутиться, але тва-

ринка навіть із місця не зрушує. Тевенос — теж така сама білочка, замкнена в колесі професії, колесо крутиться, людина втомлюється, але не зрушує з місця. Потім Мадж із тугою думала про подорож з О'Кі куди-небудь, кудись далеко, щоб лежати на сонці коло моря й просівати пісок крізь пальці: вже не треба одягати білий халат, бачити хворих, робити обхід, можна тільки вигріватись на теплому піску або видиратися на скелі. З О'Кі можна порозуміватися без слів, він, безперечно, багато знає, треба взяти його за руку, піти з ним, — і все буде легким, нітрохи не ускладненим. Мадж знову побачила дерево в батьковому маєтку й рудого хлопчика, з яким вона, вгорі серед гілля, мовчала цілісінький день. Мадж зітхнула, а потім почула відповідь Тевеноса:

— Це мої справи, і мені не дуже приємно, коли хтось втручається в них.

«Які кумедні чоловіки! — думала Мадж. — Вони страшенно пишаються тим, що мають власні справи. Що це означає — власні справи! Вони лише хочуть видатися цікавішими».

О'Кі, здається, думав так само, бо всміхнувся, і його усмішка була досить зухвала. Потім підвівся й сказав наостанок:

— Гаразд, я проведу мадемуазель Лемойн додому й полишу вас обох вашим справам. А коли ці «справи» дозріють для публічності, я б хотів запропонувати свої послуги. Тоді, можливо, я міг би стати в пригоді.

О'Кі ступив два широкі кроки, став перед професором, потис йому руку, вклонився Тевеносу й вийшов із кімнати, проте не забув пропустити вперед Мадж і її пса Ронні.

3

Доктор Жан Тевенос, лікар Женевської кантональної лікарні, не мав потреби шукати десь далеко, щоб з'ясувати, хто та таємнича дама, головний клопіт якої, здається, полягав у прощальних візитах до отруєних осіб перед їхнім відходом на той світ. Йому досить було б звернутися до брата свого лікаря-асистента Розенштока, дев'ятнадцятирічного юнака, що саме готувався до іспитів на атестат зрілості, але

прогулював багато уроків, відвідував лекції професора Домініче і, крім того, захворів на своє перше кохання. Як об, брат Владіміра Розенштока, нещодавно познайомився з росянкою Наталею Кулігіною.

Годилося б згадати, що братів Розенштоків було троє, бо старшим за лікаря-асистента був Ісак, що працював адвокатом. Як адвокат він був відомий, тишився популярністю і ще на початку своєї кар'єри позбувся останнього складу свого прізвища. Отож він звався Ісак Розен, а оскільки біблійні імена в пуританському середовищі — не рідкість, а крім того, адвокат Розен гладенько голився й був руським, мов стиглий колос (спадщина матері з роду Морсьє, що доводилась далекою родичкою прокуророві, який складав сонети, і ця спорідненість, до речі, значно полегшила Ісаку доступ до Палацу правосуддя), його лиш украй рідко вважали за єврея. Навіть якби вважали, гірше б йому не стало. Адже антисемітів у Женеві небагато, та й ті мало що могли заявляти, бо ж їхнім проводирем був молодик, якому й самому насилу щастило надати вірогідності своєму походженню від Ноя, сина Яфета.

Отже, ми хотіли розповісти про Якоба Розенштока, наймолодшого з трьох братів, про його знайомство з Наталею Іванівною Кулігіною і його перше кохання. Троє братів жили на усамітненій віллі неподалік від Палантері, болота, яке взимку править женеvцям за ковзанку. Батько-мати трьох братів померли вже мало не п'ятнадцять років тому, Ісак тоді ходив ще до гімназії, але, незважаючи на цю сумну обставину, молодші брати, Владімір і Якоб, мали щасливе дитинство. Ісак, майбутній адвокат, із подиву гідною енергією зміг покласти край утручанню з боку дядьків і тіток. Він був споріднений із месьє Філіпом де Морсьє, материним родичем, який тієї пори був ще дрібним суддею поліційного суду, і завдяки його посередництву Ісаку вже в дев'ятнадцять років пощастило набути статусу повнолітнього. Крім вілли на озері, батько Розеншток лишив ще й досить пристойну спадщину. Виховання молодших братів узяла на себе Анжела (Анжеліка, якщо вам так більше подобається), католичка з Савойї, бездітна вдова, що з захватом почала опікуватися хлопцями. Виховний результат був

непоганий. На озерній віллі панували невимушені стосунки. До родини, крім матінки Анжели, належав ще Андре, шофер і садівник.

Оскільки вілла стояла далеченько від міста, жоден із трьох братів не повертався додому на обід. Найважче було саме Якову, ще гімназисту, знайти пристойне місце, щоб пообідати. Якоб змалку ненавидів громадські їдальні, як тоді воліли називати себе безалкогольні ресторани, молочарні та всі інші заклади громадського харчування. Навіть тут прокурор, «прагнучи допомогти», згадав про одну літню даму, що жила на Верденській вулиці у величезній квартирі, сама з тиранічним дівчиськом, що заміняло їй усіх, і тінню померлого приятеля; цей приятель набув слави лише після своєї смерті завдяки щоденнику, який лишився по ньому і який приваблював таких, як він, мазохістським відображенням внутрішнього життя автора. Ця пристаркувата мадемуазель на ім'я Селестина Гонорина Бенуа (як письменниця відома під псевдонімом Агнес Сорель) була така напрочуд бридка, що видавалася навіть гарною, як чистокровний бульдог. Негритянські губи, коротко підстрижені, завжди липкі і збиті, як повсть, сиві коси — отакою височіла вона за письмовим столом і складала античні трагедії палким олександрійським віршем. Крім того, захоплювалася Вольтером і спиритизмом, але як вона спромагалася поєднувати ці обидва захоплення — то вже її таємниця.

Яков Розеншток довгий час був єдиним пансіонером мадемуазель Сорель (ми прагнемо вживати її псевдонім, бо поетеса віддавала перевагу саме йому, а не своєму справжньому імені) Тільки через два місяці з'явився ще один гість, а саме: ота Наталя Кулігіна, і мадемуазель Сорель удавала таємничість, коли її запитували про походження її нової гості. А втім, справа була вкрай проста. Мадемуазель Сорель була незаможна, інколи вона покладалася на зичливу підтримку різних меценатів, але меценати стали рідкістю, тому мадемуазель Сорель просто опублікувала оголошення в газеті *"Tribune"*, і через кілька днів на те оголошення відгукнувся один добродій, невисокий і схожий на іноземця, шкіра на його обличчі рясніла широкими порами і справляла враження неохайності; він прийшов зняти кім-

нату для своєї сестри (він так стверджував). До тієї «сестри», що прийшла наступного дня, мадемуазель Сорель пройнялася своєрідною палкою любов'ю, називала її Наташею, вважала за втілення Росії і вбачала в ній живу героїню Достоєвського, російського письменника, якого вона начебто ненавиділа, але потай, із розпашілими щоками ковтала його книжки, як-от хлопець у періоді статевого дозрівання ковтає мемуари Казанови. Оскільки ця стара панна неминуче мала ідеалізувати всіх близьких знайомих, у молодому Якобі вона вбачала своєрідного Керубіно. Вона не була манірною, бо любила галантне сторіччя, XVIII, на думку нашого пана Гебурта, і надавала наївні послуги звідні. Отак і сталося, що Якоб Розеншток закохався в агентку номер 83, яка з'явилася в Женеві під прізвиськом Кулігіна й завдання якої полягало в спостереженні за агентом Барановим (номер 72), бо його підозрювали, що він працює на власну кишеню, а це вже суперечило принципам серпа і молота.

Думаю, давно відомий факт, що юнаки з так званими духовними інтересами не дуже полюбляють вродливих жінок. Щоб схилитися перед красунею з обкладинки журналу, треба зовсім лою не мати в голові. Тому для Якоба стало щастям, що Наташа була негарна. Я знаю, для шпигунки був би доречним тип жінки-вампи, але, на жаль, нічим не можу допомогти вам: уряди, змушені засилати шпигунок, здебільшого не звертаються за порадою ані до авторів бульварних романів, ані до кінорежисерів. Наташа нічим не вирізнялася. Вона мала добродушне обличчя, прості чорні коси, які де-не-де поблискували сивиною, немов грива вороного коня. Наташа скидалася на стрункого тюленя і, як і та тварина, вміла добре плавати. Одного разу вона задля розваги на дві п'ятих секунди побила світовий рекорд у плаванні брасом, проте не могла брати участі ні в яких змаганнях, бо це забороняла її професія. А от як вона дійшла до цієї професії (шпигун, зрештою, — така сама професія, як і садівник, генеральний директор, садівник і грабіжник) — це вже інша історія.

Якоб знав агентку 83 вже місяць і називав її Наташею. Спершу пристаркувата мадемуазель Сорель лишала їх за обіднім столом на самоті одне з одним. Поївши, вони зви-

чайно сідали на старий розцяцькований, оббитий зеленим штофом диван. Наташа попервах ставилася до хлопця трохи дивно. Їй кортіло повернути до віри, якої дотримувалась вона сама, того забезпеченого бюргера, що нічого не знав про голод і злидні. Але проповіді про діалектичний метод мало-помалу глухнули. Годі було збагнути, чому, власне, ставалося так. Вони глухнули. Це все, що можна було б сказати про них. Замість проповідей з'явилися прогулянки за містом (Якоб сумлінно прогулював школу, і його брат Ісак, адвокат, нарікав, що йому треба писати дуже багато пояснювальних записок, тож він наказав підготувати у своїй канцелярії кілька десятків бланків із поясненнями, на них лише не стояло дати, підписав їх і віддав ці «бланкові чеки за прогули» молодшому братові з проханням надалі позбавити його такої мороки). Отож Якоб і Наташа гуляли за містом, а пополудні їх гріло сонечко на озері. Якоб навчився плавати, як слід, що, мабуть, було кориснішим за комуністичну теорію, але тут ми насправді доходимо до точки зору, згідно з якою, — Господи! — якщо дотримуватись її, і та теорія, і плавання добре узгоджуються між собою. Якоб вважав, що його подруга працює секретаркою в офіційній советській делегації, а про існування Баранова він навіть не здогадувався.

4

Слідчий Деспін мав для виконання своїх службових обов'язків не кабінет, а цілу залу, і, незважаючи на свою дебелину постать, видавався в тому просторі радше мізерним, бо стеля була висока й прикрашена численними білими орнаментами. Слідчий Деспін вирізнявся довершеною лисиною, брак волосся поширився навіть на його обличчя і руки — маленькі, з клиновидними пальцями, схожі на кролячі лапи. Він скликав нараду, в якій брали участь комісар Пільвюї і журналіст О'Кі.

На широкому письмовому столі, за яким постать Деспіна скидалася на мішень у тирі, безладно лежали різні предмети, якими ревно опікувалися безволосі руки слідчого. Там можна було побачити: пляшечку з притертою затичкою

(а на склі виднів білий відбиток примарного пальця), чорну шаль, жовту стрічку, зіжмаканий пергамент. У руці Деспін тримав монету, пильно розглядав її крізь лупу й від часу до часу безпорадно похитував головою. О'Кі сидів коло вікна на стільці з бильцями й кури́в. Натомість Пільвюї вмос- тився в м'якому глибокому фотелі, тож можна було бачити, власне, тільки полиск жовтої ясної боро́ди.

— Неймовірно, — дивувався месье Деспін, — що такі речі можливі ще й сьогодні. Ідолопоклонство! Тут, у Женеві! Таж годилося б думати, що Кальвін очистив міське повітря від будь-якого безглуздя — і поганського, і баптистського... Вибачте, — додав він, нахиливши голомозу голову в бік О'Кі, — думаю, ви католик, я не хотів образити вас.

— Прошу, прошу, — милостиво махнув рукою О'Кі. — Ми тут не на церковному соборі для обговорення релігійних питань, а...

— А ви, власне, запросили оту Жанну Пошон чи ні? — запитав Пільвюї зі свого фотеля, нетерплячий і роздратований. — Та служниця прийде? Мій час не крадений...

— Прийде, мій любий комісаре, безперечно прийде. Але я маю одне прохання. Я не хочу брати писаря. Допит має бути неофіційним, щоб тільки допомогти нам зорієнтуватися. Хто-небудь із вас уміє стенографувати?

— Я, — мовив від вікна О'Кі й підняв руку, немов у школі. Комісар задоволено буркнув.

Усі замовкли. Потім за дверима почувся тремтячий дзвоник, двері відчинилися, і на порозі постав блідий і довготелесий судовий пристав.

— Мадам Пошон уже тут? — запитав Деспін пискливим голосом. Пристав схилив голову. — Приведіть даму.

Пауза. Невдовзі зайшла мадам Пошон, вбрана в чорну шовкову сукню, яка тріщала по всіх швах. Вона розпашілася, під підборіддям похитувалися потрійні зморшки, на голові горизонтально лежала, притримувана вузлом сивих кіс на потилиці, прикрашена пір'їнами й схожа на корабель споруда. Позаду волочилася спідниця, приховуючи ноги. Мадам Пошон трохи нагадувала ті велетенські постаті, які під час карнавалу в Ніцці возять по вулицях. Вона сіла на стілець, який запропонував їй месье Деспін. Пільвюї й вид-

но не було, він так повернув фотель, що видніла тільки гола спинка, і тому той фотель справляв дивне враження.

— Мадам, — мовив слідчий, — сподіваюся, ви зрозуміли моє запрошення правильно. Йдеться, як я б хотів наголосити, не просто про виклик. Ми хочемо з'ясувати деякі речі, про які ви, можливо, знаєте. Один мій молодий друг, — він показав на О'Кі, що сидів коло відчиненого вікна й грався олівцем, — який цікавиться даною справою, попросив мене про дозвіл бути присутнім на розмові. Він хотів би занотувати дещо, бо ж він журналіст. Але, можу запевнити вас, це не потрапить до тутешньої преси. Цей добродій англієць.

Деспін говорив приглушено, повіки наполовину прикривали його ясні круглі очі, він склав руки і крутив великими пальцями. Жанна Пошон мовчала.

— Ви економка професора Домініче?

Мадам Пошон кивнула головою.

— Давно?

— П'ятнадцять років.

Голос був хрипкий, навдивовижу темний, можливо, таке враження виникало тільки тому, що кімнату раптом яскраво освітило сонячне проміння, затопивши вікно. Потім допит тривав далі, йшли другорядні питання, техніку яких блискуче опанував месьє Деспін, повільно добираючись до головного:

— Ви задоволені своєю роботою?

— Звичайно.

— Професора не важко обслуговувати?

— Аж ніяк.

— Які ваші робочі години?

— Нерегулярні.

Мало-помалу надто короткі відповіді, здається, роздразували месьє Деспіна, його тон погострішав. О'Кі коло вікна й далі грався олівцем і позирав на носики своїх черевиків.

— Ви знали, звичайно, — заговорив месьє Деспін і повільно запалив сигарету, — того англійського секретаря, що часто заходив до професора? Того Кроулі, що помер такою дивною смертю?

— Я бачила його раз чи два, — відповіла мадам Пошон і пильно, немов вивчаючи, глянула на О'Кі, що помітив той

погляд, але не міг пояснити його. Тільки під час наступного запитання слідчого, хто ще заходив до професора, і відповіді мадам Пошон, що здебільшого іноземці, О'Кі подумав раптом про Мадж. Він не бачив її ще з того вечора, того дивного вечора, який закінчився появою Тевеноса. Тоді, звичайно, він провів її додому, але розмовляли вони мало. У машині було дуже затишно й добре, потім він ще пив чай у кімнаті Мадж, а згодом пішов додому. Того вечора, це діялось позавчора, він уже не думав про скоєний злочин і не розпитував Мадж. Але Мадж повинна щось знати, щось, чого боїться ця гладуха. Може, чогось нібито другорядного. О'Кі похапцем записував усе до блокнота, як раптом його вразило відмінне від попередніх гостро поставлене запитання:

— Мадам Пошон, де ви загубили цю шаль?

Мовчання. Виразно чулось, як дзижчить оса. Тяжке сапання і шурхіт чорного шовкового вбрання.

Потім знову пролунав тихий голос Деспіна:

— Що ж, тут немає нічого страшного, може, це взагалі не ваша шаль, це тільки просте запитання.

— Це не моя, — здушено відповіла мадам Пошон.

— Гарзд, дорогенька, ми не хочемо, щоб нас зупиняли такі дрібниці. А правда, що професор багато часу присвячує вивченню отрут?

— Я не цікавлюся його роботою.

— Невже таке може бути? Ви, його співробітниця: адже це відома всім таємниця, що раніше ви були видатним медіумом, що професор Домініче навіть книжку написав про вас, дуже цікаву книжку, в якій геніально розкрив деякі ваші ошуканства, ваші, покvapлюся додати, неусвідомлені ошуканства. Хіба ви не мали знати про його роботу? Повірити в таке годі.

— Але це так. — Мадам Пошон дістала носову хусточку, що поширила легенький запах камфори, й витерла собі чоло, вкрите краплями поту. — Тут так жарко, — поскаржилася вона.

— Але те, що він морфініст, ви знали, — твердо заявив Деспін і раптом підскочив, нахилився над столом, а його ясні банькаті очі лиховісно зблиснули.

— Так, — прошепотіла мадам Пошон, а потім її прорвало, ринув потік слів, відкинувши месьє Деспіна назад на стілець. Так, вона часто казала професорові, що він повинен відмовитись від отрути, але це нічого не давало, він тільки дедалі більше сердився. Це почалося десь рік тому, в професора траплялася невралгія, і він не міг заснути цілу ніч, і тоді почав уживати, а коли біль минув, уже не міг припинити і завжди заявляв, що з отрутою міг би краще працювати, і так було справді, спочатку він багато писав, я тоді обдана й нову психологічну лабораторію, приставила двох асистентів і зібрала матеріал для великої праці про гало... гала... галіцунації... — Галюцинації, — лагідно поправив О'Кі від вікна, отримав удячний погляд, а потім потік слів полився далі: — Професор хотів експериментувати і з нею, але вона стала надто стара і вже не входила в транс. Тоді він знайшов Кроулі, того секретаря, що легко піддавався впливу, крім того, він був змушений описувати професорові свої сновиддя і дуже часто спілкувався з професором, аж поки... — І тут мадам Пошон затнулася.

— Що аж поки?.. — заохочував слідчий і пильно споглядав свої руки, пальці яких скидалися на гладеньких печерних тварин.

— Вони посварилися, — тихо проказала мадам Пошон, — я тільки чула, що професор казав щось про «нечисті махінації...»

— Коли це сталося? — запитав О'Кі від вікна й отримав неприязний погляд слідчого.

— Так, — проказав месьє Деспін, — але ми маємо тут візитну картку з підписом професора, якою ввечері, — ми спершу недобачили дату, але ось вона стоїть у кутку, — ввечері 23 червня він запросив до себе Кроулі. Ба навіть дуже приязно. Певне, там мало статися примирення, правда?

— Можливо, — кивнула мадам Пошон і остаточно стулила уста.

— Де ви були в ніч із 25-го на 26 червня?

Мадам Пошон мовчала. Потім раптом злякалася, бо фотель, що, хоч як дивно, стояв обернений до неї голою спинкою, раптом відсунувся назад і перед нею постало біле мале

страховисько з розвіяною бородою й посипались глузливі запитання:

— Так, уночі, коли вбили Ельтестера, де ви були? І що, невже ця шаль належить не вам? І ви не були в тій аптеці? А старий професор отримував свою отруту через небесного посланця?..

— Небесного посланця, — затинаючись, повторила мадам Пошон, на її обличчі відобразився справжній страх, тож Пільвюї замовк, дивуючись дії такого буденного порівняння.

— Небесного посланця, — пробурмотіла мадам Пошон, і кивнула головою, її зуби повільно ошкірились. Ця стара жінка справляла моторошне враження.

Але комісар Пільвюї вже знову опанував себе.

— Отже, ви зізнаєтесь, що в ніч із 25-го на 26 червня ви разом із професором Домініче були в Ельтестера?

Мадам Пошон, здається, навіть не почула запитання й дивилась, мов зачарована, на руки слідчого, повз комісара, бо ті руки гралися монетою, і мадам Пошон прикипіла до неї очима.

— Де ви знайшли цю монету? — запитала вона, тамуючи віддих.

— Невже ви не знаєте? Там, де знайшли й вашу шаль. Чи не хочете ви зізнатися, що знали аптекаря?

— Ви повинні віддати мені монету, — спокійно проказала стара жінка, — вона не для вас, вона може стати небезпечною.

— Ви що, за дітей нас вважаєте? — сердито форкнув Пільвюї. — Дітей, які бояться відьом та іншої нечисті? Чи якихось таємних товариств, релігійних або політичних? Чи не хочете ви, будьте ласкаві, дати мені тепер точну відповідь, де ви були в ніч із 25-го на 26 червня? Звертаю вашу увагу, що вас бачили, і то не *один* свідок.

Тут у мадам Пошон знову ошкірилися зуби, здавалося, ніби вона глузливо регоче, а потім таки заговорила:

— Це неможливо. До півночі я була з сером Еріком Боузом, а потім перебувала вдома, бо в мого сина гарячка і я мала доглядати його. О шостій ранку сер Ерік забрав мене машиною, а сина я доручила сусідці. Сер Ерік вважав, що я втомлена й потребую відпочинку.

— Невже? — запитав комісар Пільвою, безпорадно роззявивши рота, потім підійшов до вікна, де О'Кі вже підвівся, і здавалося, ніби вони обидва надто здивовані, щоб знайти підходяще слово. Месьє Деспін, слідчий, склав руки, зітхнув, потім запалив сигарету й тихенько промовив:

— Коли добродії отямляться від подиву, тоді, напевне, ми зможемо контролювати слова мадам. Як сталося, що ви так тісно пов'язані з цим усе-таки високоповажним дипломатом?

Обличчя мадам Пошон, що після глузливих слів ніжно порожевіло, вмить потьмяніло. Тепер підвелася вже економка, вперлася кулаками у відстовбурчені ребра корсета й зарепетувала, немов розлючена перекупка:

— За кого ви мене, власне, маєте! — лаялася жінка. Адже вона походить із пристойної родини, має манери, дарма що її небіжчик чоловік був паскудою, це ще нічого не означає, їй довелося тяжко спокутувати свою дурість. А її син митець, виготовляє дивовижні гончарні вироби, саме ними й цікавився сер Ерік. І провідував їх, бо це чудовий чоловік, він по-справжньому шанував її сина, він її друг, і взагалі з неї вже досить цих розпитувань. Якщо на неї хочуть звалити гріхи професора, вона вже знатиме, як їй боронитись, вона має впливових друзів...

У кутиках вуст мадам Пошон з'явилися пухирчики піни. Коли вона намірилась говорити далі, О'Кі раптом став позаду неї, його руда шевелюра височіла понад пір'їнами її капелюха, і голосно проказав на вухо жінці:

— Аттал III Філометор, син Стратоніке, останній цар Пергаму, мав отруйний сад, де росло сто тридцять два різні види рослин, наприклад, болиголов, блекота, чемериця, аконіт. А римський автор Флавій розповідав, що під час одного походу проти парф'ян солдати їли якусь траву, що призводила до божевільля, а потім убивала.

— Що ви хочете... що ви хочете цим сказати?

— Нічого, — тихо відповів О'Кі, — тільки спокійно за-телефонувати. Ви дозволите? — запитав він і вже підняв слухавку, набрав номер, який, здається, знав напам'ять, запитав, хто біля апарата, а потім розмовляв англійською мовою, розмова була коротка. Потім кинув через плече:

— Пане суддя, відпустіть жінку. Сер Ерік підтвердив її слова.

Але месьє Деспін не мав потреби казати що-небудь. Він ще не встиг розтулити вуст, як оббиті повстю двері хряпнули позаду розмаяної чорної сукні.

Годилося б повідомити ще про дві дрібниці. По-перше, після втечі Жанни Пошон слідчий помітив, що бракує тієї монети, яку О'Кі охарактеризував як амулет секти, що під назвою василідіанського гностицизму процвітала в Єгипті за часів Александра Македонського. Але месьє Деспін, як і комісар, був надто виснажений, щоб робити юридичні висновки зі зникнення цієї монети. Можливо, ще й друга подія стримувала його від дальших дій.

Адже того самого дня в Палаці правосуддя помітили так багато гедзів, комарів, ос і джмелів, як не бачили ще ніколи, і то одразу по тому, як стара жінка з розпашілим обличчям, щось бурмочучи й вочевидь украй роздратована, промчала по коридорах. Що ж, поліцей Майян, про якого ми ще пам'ятаємо і який того дня чергував на дверях, навіть повідомив, що жінка приваблювала тих комах. Вона тікала по Верденській вулиці серед цілого рою комашні, а самого Майяна навіть укусили три гедзі й ужалили чотири оси. І та жінка тримала щось у руці, роздивитись було годі, і розмовляла з тією річчю, немов хотіла передати їй накази.

Що ж, поліцей Майян п'є залюбки, про це ми знаємо, бо ж він — селянський син із кантону Во, десь із далекого закутка Юрських гір, а люди там забобонні. Річ зрозуміла, жоден з обох кримінологів не повірив у такі вигадки. Але їх і далі дивували слова О'Кі, які, здавалося, мали свою історичну основу. Коли мадам Пошон утекла, його одразу запитали, що він, власне, мав на увазі, згадавши «Аттала III Філометора».

— Це блеф, — відповів О'Кі. — Хіба ви не помітили, що кожного, хто галасує, можна одразу заспокоїти якоюсь історичною оповідкою?

Пільвюю сидів і озвався лише після довгої тиші:

— Ірокезе, я не дуже вам вірю, ви справжнісінький проноза. Але це вже пусте. Тепер нам слід допитати професора, правда? Чи навіть арештувати?

— Обережно, добродіі! — солоденьким голосом застеріг месьє Деспін і так добре зімітував голос прокурора, який пише сонети, що двоє його товаришів розсміялися, — лишімо нашу женеvську знаменитість у спокої, ми маємо вкрай мало видатних співгромадян зі світовою славою.

— Слушно, — погодився О'Кі, — дотримуймось поки що цього аргументу. Він не гірший за будь-який інший. Можливо, завтра я зможу розповісти вам ще яку-небудь цікавинку. Сьогодні пополудні я зустрічаюся з одним знайомим...

У двері постукали, сміючись зайшов судовий пристав і довірчо звернувся до месьє Деспіна. Вони обидва знали одне одного здавна, і пристав знав про любов свого начальства до пліток.

— Кажуть, — почав він і розповів про незвичайне дзиччання в коридорах, про жінку, яка зачарувала мух і всяку комашню. Месьє Деспін реготав на всі заставки, навіть закректав, почувши про ужаленого Маляна, а комісар Пільвої додавав до того сміху і свій глибокий клекіт. Тільки О'Кі мовчав. Коли згодом чоловіки трохи заспокоїлись, О'Кі знову вдався до історичних екскурсів:

— ІАО — друге ім'я Абракса. А в Луврському папірусі написано: «Не вимовляй ім'я ІАО під карою персика». Це має означати: кісточка персиків містять у своєму ядрі олію гіркого мигдалю; можливо, й добре, що мадам Пошон забрала амулет.

Тільки тепер месьє Деспін помітив, що бракує монети з зображенням Володаря мух. Перебуваючи, мабуть, під впливом слів О'Кі, він вирішив відмовитись від будь-яких дій із метою повернути її. Потім він, щоправда, пригадав завагу О'Кі, що історичні оповідки затикають рот. Він трохи засоромився, та це не зашкодило йому, бо О'Кі разом із комісаром уже вийшли з кімнати.

5

У районі Палантері, болота, яке взимку править женеvцям за ковзанку, але ще трохи далі й ближче до французького кордону на березі озера стоїть самотня лава. Потра-

пити до неї можна двома шляхами. Один веде від трамвайної зупинки через поля, другий закінчується на березі озера і тягнеться від невеличкої гавані Пор-Нуар. Уже вечоріло, коли двоє чоловіків, прийшовши різними шляхами, зустрілися на тій лаві. Вони засміялися, побачивши один одного, обидва дістали годинники, кивнули головами. Один з них, маючи невизначений вік і нейтральні риси обличчя, був, незважаючи на спеку, в тугому круглому капелюсі, так званому циліндрі, й мав на собі темно-синій костюм. Другий був у сірому фланелевому костюмі й білій відкритій спортивній сорочці. Сонце обернуло поверхню озера в гладенько відполірований срібний таріль, дивитись на неї було боляче.

— Полковнику, — проказав О'Кі, — вибачте, що викликав вас. Просто справа важлива.

— Цілком слушно, Сімпе, — мовив камердинер Чарльз. — Якщо я, старий віслик, роблю помилки, то мушу й розплачуватися за них. Я ніколи не пробачу собі, що вранці дав утекти своєму старому. Можеш уявити собі, як я здивувався, коли о восьмій годині хотів подати йому сніданок, а по ньому вже й слід запав!

— Та ну, полковнику, — заспокоїв О'Кі, — таке я можу уявити собі дуже яскраво.

— Нумо без жартів. Адже старий ніколи не одягався без мене. Але, кажу тобі, найтупіші люди, тільки-но постаріють, набувають витонченості. Коли любов уже нічого не може сповістити їм, вони переходять до інтриг. Ще там, — Чарльз кивнув удалечінь, — він ошукав мене своїм несподіваним регентством. Гаразд, щоб у Лондоні ніхто й дрібки малої не почув.

— Ох, таж ви знаєте, що не завжди просто дізнатися про все. Але, полковнику, розкажіть, як відбулося вигнання магараджі?

— Сімпе, чесно кажучи, я й сам до ладу не розумію. Це все пов'язане з якоюсь спекуляцією, наш старий надто тісно злигався зі "Standard Oil", а потім там знайшли нафту, там, у Джам-Нагарі. А князь був ще зовсім молодим, порядним хлопцем і виступав проти американських інтересів. Їх

представляв один місіонер, що мав такий вигляд, ніби вийшов безпосередньо з роману Моема «Дош». Старий Ерік Боуз був делегованим дорадником або дорадчим делегатом індійського віце-короля коло двору магараджі. То, власне, вже була державна зрада, що Боуз злигався зі *“Standard Oil”*. Але я запізно прийшов. Коли я прийшов, уже все було змащене: старий Боуз разом з американським місіонером збував народ проти молодого князя, а князь у своїй порядності зрікся трону. — Мовчанка, довга мовчанка. — Він, магараджа Джам-Нагару, зрікся трону, бо був надто порядним, — повторив Чарльз, і в його голос відчувався смуток. Яким джентльменом був той молодий князь і як був схожий на Кришнамурті, спасителя теософів! Авжеж.

— А ви не знаєте, полковнику, де ховається молодий князь?

— Ховається? — роздратовано повторив Чарльз. — Юначе, розмовляйте пристойно. Його високість десь перебувають, я не можу назвати місце точніше. Але вони ніде не «ховаються».

О'Кі притлумив свій зухвалий хлопчачий сміх. До полковника не можна підступати надто близько.

— Але я б ще хотів вас запитати, як старий Боуз прийшов до вдови Пошон? Таж у них немає нічого спільного.

— Син, Сімпе, син удови, — благально підняв долоні догори Чарльз, — прошу тебе, не забувай про сина. Той хлопець страшнуватий. Він схожий... авжеж, на кого він схожий? На свою матір, якби вона пройшла курс схуднення. Ти можеш уявити собі це? Шкіра йому завелика, всюди зморшки і борозни, але ж він молодий, дуже молодий. До речі, його мати відьма, — проказав Чарльз цілком серйозно; серйозність цього твердження мала б, власне, справити комічне враження на агента англійської розвідки, але О'Кі зберігав поважність: якщо він походив з Ірландії, Ділдонел мав своє коріння в Шотландії. В аспекті забобонів саме це й утримувало шальку терезів у рівновазі.

— Але, — раптом вигукнув О'Кі, — чому, прокляни, Господи, їхню душу (Чарльз заспокоїливо просичав: «Тс!»), чому вбили Кроулі?

— Сімпе, ти тут якраз на те, щоб з'ясувати це питання, і, благаю, більше не проклинай. Я колишній військовий, але не люблю прокльонів. Можу тобі тільки сказати, що Кроулі ввечері 23 червня дуже посварився з моїм старим. Я вже казав тобі, я нічого не знав про те, мене там не було. Вчора мені розповів про це коридорний, трохи запізно. Вони лютували, мов два бугаї (саме так сказав мій інформатор), а потім із кімнати вибіг Кроулі з течкою під пахвою, помчав сходами вниз, без капелюха, і зник. Згодом, о десятій годині вийшов і старий Боуз.

О'Кі мовчав, його ніс тремтів.

— Га! — раптом вигукнув він, немов Пільвюї вранці. — Цей Кроулі просто нестерпний. Спершу, за тиждень до своєї смерті, він розсварився з професором, потім зі своїм начальником, а щоб увінчати це все, ще й дозволив собі піти з життя загадковим способом. І я, саме я повинен тепер помститися за його смерть. Страхіття, — здригнувся О'Кі.

— Спокійно, хлопче, — проказав Чарльз, — ми все з'ясуємо, ти борешся за підвищення, а я йду на пенсію. Я вже застарий, маю хатинку в селі, про яку завжди розповідаю коридорному, їй переїду туди. А тоді спробую виростити живокіст із темно-синіми, мало не чорними квітами, десь такими, як мій костюм. Чи можеш ти уявити собі довгий і дуже темний квітковий віничок і багато-багато цих квітів на газоні, на англійському газоні, розумієш, бо тут люди анітрохи не тямлять, що таке газон.

Чарльз мрійно глянув на озеро, що потемніло, бо сонце опустилося вже низенько.

— Вони мають бути такі, як тепер це озеро, з невеличкою домішкою пурпуру, і назвуть їх *Delphinium Hybridum*, «Полковник». Чи, може, хлопче, назвати їх твоїм ім'ям? — Голос полковника був трохи переляканий.

— Та ні, полковнику, та назва набагато краща.

— Правда, що людина в такому випадку думає тільки про окремі чудові миті? Що ж, на добраніч, юначе. Старайся.

— На добраніч, полковнику!

Потім лава спорожніла. Вітер, налетівши з гори Вуарон, прагнув наповнити діру, яку гаряче дзеркало озера випалило в повітрі.

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

1

Баранов, як називав себе в Женеві агент 72, той чоловік із широкими порами на шкірі обличчя, що так перелякав старого професора в барі «Латам», жив у простому номері в невеличкому непоказному готелі на Дубовій дорозі. Гостей до нього ходило небагато. Вранці до нього прийшла його особиста секретарка, ота Наталя Кулігіна (агентка 83), що жила в мадемуазель Сорель і носила йому листи, забираючи їх перед тим із поштової скриньки на Італійській вулиці. Потім месье Баранов переглянув багато газет, закордонних і місцевих, а згодом продиктував, як звичайно, кілька відповідей.

Сьогодні вранці він був у доброму настрої, вмостився в плюшевому фотелі й затягувався цигаркою, що вже догорала. А ще мугикав уривки мелодій. Почав із «Гей, ухнемо!», цієї пісні волзьких бурлаків, потім перейшов до «Валентини» й закінчив «Інтернаціоналом». Мугикав він фальшиво, але мелодії однак можна було впізнати. Зайшла Наташа.

— Доброго ранку, Наташо, — ласкаво мовив Баранов. — Добре виспалась?

Так, він називав свою секретарку Наташею, а його секретарка нічого не мала проти. Адже еротика месье Баранова давно вже сублімувалася до загальної любові до проклятих нашої землі, а ті рештки, які лишилися, зосереджувалися на добрих стравах і напоях. Месье Баранов мав черевце.

Наташа кивнула головою, нічого не запитавши у відповідь. Месье Баранов не сприймав це як образу. Він знав, що Наташа мовчазна. Простяг руку і взяв два листи, один з міста, а другий з індійською маркою.

— Костю, ви повинні лишити професора в спокої. (Пан Баранов звався Костянтин, у цьому завинив його батько, що в одному польсько-російському містечку продавав кошерне м'ясо, а також отримував невеличку пенсію, якою, проте, розпоряджалася мати. Ім'я Костянтин звучить не по-єврейському, думав батько, бо тоді були часи погромів, і під час одного погрому старого батька й застрелили).

— Гм-м-м-м, — замукав месьє Баранов, почавши в напівлежачому стані й скінчивши навстоячки. — А чому?

— Бо це брудна справа, той чоловік не знає, тож навіщо ви хочете загнати його в землю?

— Тому, — відповів месьє Баранов, — що він інтелектуал, що він прагне втручатися в мої справи, і тому, що я третій, який має перевагу, коли двоє чубляться. З одного боку, індійський князь і Англія, з другого — американський капітал, хто переможе? Га? Хочеш парі, що Костя? І тоді Костя спочине, але не в советському раю, а можливо, в Парижі чи навіть у Бургундії, там, де дивовижна кухня, вже не кажучи про вино.

— І ви зрадите партію? — зло запитала Наташа. — Невже ви не боїтеся, що я вас викажу?

— Зраджу? Партію? Дитино, ти перебираєш через край. Я хочу лише отримати комісійні, і ми поділимось ними. А справам партія потім і сама дасть раду. Я беру комісійні справа, беру комісійні зліва й ошукуюю обидві сторони. Але я чесний, бо Росія, зрештою, отримає все до своїх рук. А гроші не смердять. *Non olet*, — додав Баранов, щоб показати, що ходив до гімназії.

Потім Баранов зненацька взяв до рук листа з індійською маркою, відкрив його розкладеним цизориком, довго вивчав, потім узяв блокнотик і аркуш чистого паперу, на якому, здається, робив обрахунки, відкашлявся, немов намірявся щось сказати, але мовчав і далі. Наташа дістала з-під ліжка портативну друкарську машинку, прибрала зі столу посуд після сніданку, сіла й чекала. Потім її охопило нетерпіння, вона підійшла до вікна й розчинила його. Знизу долинав запах мокрого асфальту, поливальний автомобіль тягнув уздовж бордюрів білі віяла водяних струменів. Не-

величкий молочний фургон, синій, мов небесна овечка, збуджено калатав дзвіночком.

Аж тут Наташа почула слова месье Баранова:

— Слухай.

Вона обернулася, повільно підступила до столу, сіла й підперла рукою кругле обличчя. Друкарська машинка видалася їй пащею казкового звіра, але всі зуби в тій пащі були запломбовані. Певне, вона сама сміялася з цього безглузлого порівняння, яке спало їй на гадку.

— Справи посуваються, — мовив Баранов. — Знаєш, місіонер, отой американець, який подбав про зв'язок сера Боуза зі "Standard Oil", працює, власне, на нас. Знаєш, що він робить? Він запровадив там американські виборчі методи, і завдяки їм до керма дійшло кілька людей, які прагнуть тепер будувати церкви і зруйнувати храм. Там уже відбулися заворушення. Партія вигнаного князя змовляється проти місіонера, а той уже створив собі охорону з навернених селян. Заворушення. І це головне. Ми завжди вдячні, коли хтось інший породжує невдоволеність. Наші люди організують дрібних селян, надто тих, що живуть на берегах річки, і тих, що оселилися поблизу від нафтових родовищ. Сподіваюся, вони не вбили місіонера, це була б прикра річ, бо тоді мала б утрутитись Америка. Діалектичний метод більше подобається мені, крім того, він надійніший.

— Діалектичний метод! — проказала Наташа й пильно подивилась на клавіатуру друкарської машинки. — Костю, а ви абсолютно впевнені, що діалектичний метод матиме успіх?

— Що ж, думаю, Маркс, Плеханов і Ленін своїми працями остаточно довели це.

— Але ж, Костю, ви пророкуєте і берете свої пророцтва з книжок.

Месьє Баранов запалив сигарету і глибоко втягнув дим у свої курячі груди:

— Твоє скептичне ставлення до керівної лінії партії дехого, звичайно, зацікавить. А тепер пиши.

Безбарвні очі месье Баранова світилися злобою, він скидався на розлюченого ожирілого кота.

«Начальникові департаменту юстиції і поліції,
Женева.

Пане державний раднику!

Безвідповідальні іноземні елементи провадять злочинну гру з перевіреними часом інституціями однієї з найдавніших демократій Європи. Під приводом надання допомоги поліції вони наважились перешкодити необхідним арештам. Невже ви не помітили, в яких суперечностях заплутався університетський професор, коли його неофіційно розпитували про таємничу смерть на площі Моляр? Крім того, я почуваюся зобов'язаним розповісти вам про один невідомий факт. У божевільню «Бель-Ер» нещодавно доставили пацієнта, який, безперечно, може розповісти щось цікаве. Навіть так звані душевнохворі, дарма що не годяться як свідки, можуть у своєму безумстві дати важливі вказівки, які виведуть на певний слід».

— «Слід», — повторила Наташа, і клацання важелів, що звучало, немов кроки безумного танцюриста, замовкло, на вулиці вискнув трамвай, насилу вписуючись у поворот.

— «Високоповажний державний раднику, я б радив вам звернутися за довідкою до лікарки, яка працює в названій божевільні й намагається приховати від правосуддя важливі факти. Як чесний швейцарський громадянин, якому огидні іноземні оборудки, що набувають дедалі більшого поширення (Баранов притлумив сміх), я хочу, пане державний раднику, підтримати вас у вашій тяжкій очисній операції, — (закресли «тяжкій» і напиши «важкій»), — у вашій важкій очисній операції і тому повідомляю вам ці факти. Необхідно залізною мітлою («мітлою» підкресли) вимести весь цей іноземний бруд із нашої чудової країни».

У сподіванні, що моя скромна допомога стане вам у пригоді, підписуюсь із найвідданішою повагою,

Приятель Женевської юстиції».

— «Женевської юстиції», — повторила Наташа і крутнула валик, щоб якомога швидше дістати напрутий аркуш, та раптом стрималася і глянула на двері. Вони повільно прочинилися, в шпарині сяйнула руда шевелюра, і тільки потім почувся тихенький стукіт.

— Заходьте, — проказав Баранов, що сидів плечима до дверей, але не обернувся, думаючи, що то покоївка прийшла забрати посуд після сніданку.

О'Кі тихесенько підійшов до столу, взяв листа й став читати. Наташа не перешкоджала йому, як на неї, було навіть добре, що листа прочитають.

— Месьє, на вашому місці я б не посилав його, — сказав О'Кі, і Баранов, що дививсь у вікно, притьмом обернувся.

— А, це ви! — мовив він і знову заспокоївся. О'Кі, хрунувши суглобами, вмовстився у фотелі:

— Останнім часом я майже забув про спорт і тому геть заіржавів. Але, якщо йдеться про лист, я б не посилав його.

— А чому?

— Бо інакше я був би змушений розповісти своєму другові комісару, хто написав цей лист. А це може бути дуже прикрим для «Приятеля Женевської юстиції».

— Де ж тут справедливість? — запитав Баранов.

Очі О'Кі оглянули кімнату, зупинилися на умивальнику, потім він підвівся і вдав, ніби вмиває руки над раковиною.

— Месьє, а що є справедливість? — запитав він у відповідь. — Я б хотів запитати отак, спираючись на Понтія Пілата. Ми граємо в гру, а гра має тільки одне правило: успіх. Хіба ні? Навіщо тут шукати справедливість? Ця гра подобається мені не завжди, але ж це не перша партія, в яку ми граємо, правда, Сімдесят Другий? Ми знаємо одне про одного задосить. Ви офіційний кореспондент газети «Правда», я — “Globe”, а що ми, крім цього, робимо, байдуже. Але, якщо ви працюєте з владою, я теж удаюсь до певних дій і звертаюся до влади. Я в Палаці правосуддя нічого не казав про вас, але й далі нічого не казатиму, — голос О'Кі став зимним, — тож лишіть моїх людей у спокої. Заберіть свої руки від професора, заберіть свої руки від мадемуазель Лемойн.

— Мадемуазель Лемойн уже заручена, — всміхнувся Баранов, — тож, коли хочете одружитись, мусите шукати якусь іншу.

— Сімдесят Другий! — суворо вимовив О'Кі, а потім випростав руку і зневажливо позіхнув, — я застерігаю вас. Ви не вмієте боксувати, тож не дратуйте мене. До речі, звідки у вас така цікавість до божевільних у «Бель-Ер»? Це правда? Дивно, що мадемуазель Лемойн нічого не розповіла мені про неї.

— Мабуть, розповідала щось важливіше, — глузував Баранов. О'Кі спершу вдавав, ніби готується до бою, й підтяг розслаблені кінцівки, потім глянув на Наташу і знову невимушено вмовився у фотелі.

— Сімдесят Другий, якби ви не були таким гладким, я б дав вам ляпас. Але не варто.

— Не називайте мене завжди Сімдесят Другим. Тільки каторжан називають за номером. Я ж не в'язень.

— Те, чого немає, ще може статися, — приязно зауважив О'Кі. — Але ж ми не будемо сперечатися. Я все-таки хотів би ще дізнатися, що сталося з пацієнтом, на якого ви натякали. Від кого ви щось почули і взагалі: що за роль відіграв той чоловік в усій цій справі?

— Він бачив Кроулі, — пояснив Баранов. — Я не мав би казати вам про це, але, хай там як, рука руку мие, колись, може, й ви станете мені в пригоді.

— Він бачив Кроулі? — протяжно повторив О'Кі. — Отже, він був того вечора на площі Моляр? Тоді це, стривайте, Баранов... тоді це той чоловік у білих тенісних штанах, якого шукає поліція? Так? І Мадж увесь час знала про це?

— Не думаю, що мадемуазель Лемойн знала що-небудь про роль, яку відігравав у цій справі Нідекер, ця роль, власне, була невелика, він звичайний статист. Проте багато знає, й невдовзі видобути з нього ті знання буде важче, з ним були немилосердні.

— Хто саме?

— Любий О'Кі, це ви самі повинні з'ясувати, але не тому, що я зацікавлений у захисті тих людей, — просто не можна розплескувати всі професійні таємниці.

— Скажіть, Сімдесят Другий, вибачте, Баранов, який сьогодні стан у «Standard Oil»?

— “Standard Oil”? З якої речі? Я ще не дивився. Он перед вами газета на столі. Самі подивіться.

— “Shell Transport” надолужив, — проказав О’Кі через хвилину, — а 2 1/4 «Anatol» відучора впав у Франкфурті на 7/8. Баранов, що там сталося? Чи можна почути бодай який-небудь натяк? Хто там керує потай? Бо про те, що є нафта, я вже знаю. Але, кажу вам відверто, я ще не знаю, проти кого це спрямоване і хто той третій. Може, ви?

— Костю, стережись! — застергла Наташа. — Він хоче випитати тебе.

Баранов справді якусь мить видавався здивованим, але, мабуть, лише незвичне «ти» змусило його закотити очі. А потім він засміявся — хрипким, неприємним сміхом.

— О’Кі, слухайте дівчину. Хіба це не означає втратити терпець? Невже ви будете читати мораль старому партійному функціонерові, коли той партійний функціонер нещодавно поставив усю історію на ноги? А ця дівчинка ще має ідеалістичні настрої. Моя люба дитино, — звернувся він до Наташі, — ми тут маємо справу з фактами, а не партійною пропагандою. І тобі не дасть ніякої користі повідомляти в Москву, що я тут вів переговори з О’Кі. Я маю повноваження, розумієш, а ти моя підлегла. А загалом ця справа майже досконала, а якщо ви все-таки випередите нас, то що тут скажеш? З вами завжди можна вести переговори, ви потрібні нам, ми потрібні вам. Тільки з американцями ми не хочемо мати нічого спільного. Зрозуміло? Отже, слухайте, О’Кі. Родовище розміщене дуже добре. Три кілометри від річки, досить глибокої навіть для великих танкерних суден. Ваш Боуз, так, сер Авіндранат Ерік Боуз, у моноклі з роговою оправою, зрадив вас і тепер, — Баранов постукав куцим пальцем по шифрованому листу, — один американський місіонер стає там дедалі помітнішим. О’Кі, знайдіть того вигнаного князя, і тоді все гаразд, ми домовимось. Але американці повинні піти геть. Чи ви знаєте, що люди вже послали майстра-буровика? Молодий князь лояльний, він хотів захищати англійські інтереси й довіряв Боузу. О’Кі, пильнуйте Боуза, то кручений хлопець. Але, можливо, — що ж, це вже ваша справа.

— Сімдесят Другий, — проказав О'Кі після паузи, протягом якої він по черзі розглядав носачи своїх черевиків, Наташу і руки Баранова. — Сімдесят Другий, одного разу ви вже намагалися ошукати мене, тоді, в Парижі, пам'ятаєте? Це треба було б вам простити й забути, якщо тепер ви не дурите мене. Але я не довіряю вам. Ви надто щирі. За цим щось криється. Побачимо. Ви ще попечете собі пальці.

О'Кі нарешті остаточно зібрав свої розслаблені члени й підвівся. Підійшов до столу, вперся правим стегном у край столу й заговорив у відчинене вікно:

— До речі, що то за договір, який украли в Кроулі? Саме через те його вбили? Чи ні? Чи не хотів старий Боуз накладати з вами, вести подвійну гру? Сімдесят Другий, тільки відповідайте без страху, ми теж не зовсім дурні.

Пориста шкіра на обличчі Баранова вкрилася плямами, сірими й білими, він повільно запалив сигарету, і тут слід відзначити, що руки йому не тремтіли. Адже Баранов, як він сам любляв себе називати, був старим цирковим конем, а, як відомо, ці тварини тремтять дуже рідко.

— О'Кі, ви думаєте, ніби знаєте дуже багато, — спокійно мовив він. — Але натомість не знаєте нічого, бо інакше, якби знали все, то, напевне, злякалися б.

— Через Вельзевула, Володаря мух? Не ставайте посміховиськом. Я це все вже пережив, а страх — також забобон. А коли ще хтось має загинути, то, повірте мені, не я.

— О'Кі, ви дуже впевнені, тим краще, але в мене ще є робота, до побачення.

Баранов підвівся, відчинив двері, О'Кі вклонився Наташі, потім, сміючись, вийшов.

Але, тільки-но двері за ним зачинились, як обличчя Баранова змінилося, раптом обернулося в маску, одну з тих масок, які одягають негри, коли виконують обрядні танці.

Він зняв слухавку й набрав номер:

— Повідомте Вчителю, що в «Бель-Ер» відбудеться розслідування. Вживіть заходів проти професора, пошліть документи прокурору. Я раджу зробити пацієнта німим. Що, до завтра не можете? Чому? Отже, тому, що не чергуєте? Що ж, це не така вже й нагальна справа... гаразд.

Опівдні в мадемуазель Сорель, поетеси, Наташі пощастило прошепотіти на вухо своєму юному приятелеві Якобу:

— За півгодини на Кур-де-Рів.

Якоб кивнув головою і зрадів змозі пожертвувати урок фізики та урок історії своєму першому коханню. (Я знаю, що в коханні є й більші жертви, але вони з'являються згодом).

Молодята сіли на трамвай до Жуссі. Але там проминули відомий ресторан, де вечеряли Мадж із Тевеносом, і пішли сільським путівцем, що вів у ліси, листяні ліси, які тяглися на всі боки аж до савойського кордону. Надто серед тижня в ці ліси ходило дуже мало людей, які могли б заважати їм. Молодята вмостилися на галявині, крізь стовбури дерев видніли Юрські гори, гостроверхі та зубчасті, мов скалки димчастого скла. Понад травинками цвіркотіли, немов крихітні літачки, чорні коники, крила яких раптом червоніли, а комарі виплітали дивне павутиння звуків. Наташа роздяглася за кущем і вийшла в купальному костюмі, її тіло було смагляве, аж темне.

Якоб зрозумів, — а він теж завжди носив у кишені плавки, — що й від нього вимагають підставити тіло осяйному сонцю і навіть похвалять за це. Адже сонце світить і для таких представників дрібної буржуазії, як він. Та потім засоромився, боявся видатися сміховинним, надміру кістлявим, і сердився на себе за свої тоненькі литки та шкодував у душі, що останнім часом майже не брався до гімнастики.

— Та я як той скелет, — поскаржився він, — і ти, напевне, сміятимешся з мене.

Якоб несміливо спробував погладити кругле Наташине плече. Шкіра, попри смаглявість, була дуже холодна. Наташа не відсахнулася. Але повагом і трохи зі смутком глянула в небо, що прибрало ніжної блакитної барви.

— Хлопче, ми повинні бути розважливі, — повчала вона, — нам багато про що треба поговорити, і ти повинен допомогти мені. Таж твій брат — адвокат?

Потреба допомогти видалась Якобу чудовою нагодою, він підпер довгасту голову (волосся на ній, змокрівши, куче-

ривилось) стисненими кулаками й уважно дивився на жінку. Наташа розповідала, спершу піднявши очі до небес, потім повернувшись набік, здавалося, ніби пильні, на неї спрямовані очі спонукають її дивитись у відповідь. Отож так і сталося, що той, хто найменше переймався таємничими подіями останнього тижня, першим дізнався частину правди.

— Чи знаєш ти, — заговорила Наташа, — що я ніяка не секретарка російської делегації, а шпигунка, агентка?

Якоб Розеншток аж рота роззявив, бо факт, що його подруга — шпигунка, не пасував до його картини світу: адже миттю поставала межа перед віршами деяких поетів кінця минулого сторіччя, бо в тих віршах була вибудована скляна реальність, у якій голі політичні й матеріальні факти не могли знайти собі місця. Але, зрештою, Наташа — не ефірне створіння, не далека принцеса, і Якоб любив, напевне, в ній саме те, що мало б перешкоджати цьому почуттю: міць, тюленьчу натуру. Тому, власне, не мав що вибачати. Вона шпигунка — гаразд, це слово відгонить бульварним романом, але, зрештою, тільки слово, бо жінка, ця Наташа, — проста людина, що, можливо, взялася до своєї професії з ідеалістичних міркувань. А політичний ідеалізм усе-таки має багато спільного з естетичним ідеалізмом. Передусім, звичайно, перебування у збудованому власною уявою непевному світі.

А втім, на сонечку було гарно, трава була суха, пахло розтертим листям м'яти, мурашки і жуки провадили на кінцівках обох лежачих постатей геологічні дослідження. Молодята знали, що там, далеко — озеро, і з насолодою тужили за його прохолодою. А ще десь там стоїть місто, і в ньому є школа, в якій треба складати іспит, але це не має значення, тож такі несуттєві факти людина забуває краще. Якоб узяв Наташину руку, притулився до неї щочкою і спокійно та віддано промовив:

— Отже, ти шпигунка? Гаразд.

— І я працюю, — розповідала далі Наташа, — з одним агентом, ім'я якого не має значення.

— І давно?

— Невдовзі буде чотири роки.

— Тоді ти, звичайно, його коханка, — спокійно заявив Якоб, але той спокій був тільки вдаваний. Юнак мав страшенно прикре відчуття у здухвинній ямці, а на очах йому проступили сльози, неначе він понюхав пляшечку з аміаком.

Наташа спершу хотіла розсміятись, та потім передумала. Вона повільно підняла руку, на якій лежала щока Якоба, а отже, підняла і його голову, поцілувала юнака в очі й лагідно поклала його голову собі на груди. Якоб відчув, що лежати там дуже м'яко, він потягнувся й задоволено зітхнув, як ердельтер'єр Ронні, коли йому, як виняток, часом дозволяли лягти на загалом заборонений диван. Якоб мимоволі засміявся, бо було дуже втішно слухати, як Наташа розповідає далі. Глибоко в її грудях чулося дивне гудіння, а другим вухом він сприймав її голос, дуже далекий, здавалося, немов до нього вертається відлуння з високих небес.

— Дурненький, маленький хлопчику, — мовила Наташа, — якби ти знав того чоловіка, то б не питав про такі дурниці. Я його секретарка, а він... знаєш, гладкий і вже трохи застарий... Але це все другорядне. Я хотіла говорити про щось інше. Ти ж знаєш старого професора? Ти колись розповідав мені, що тікав зі школи, щоб піти на його лекції.

— Професора Домініче? — запитав Якоб і підняв голову, жвавий і пильний, але її швидко повернули на первісну позицію. — Що там із професором? Владімір, мій брат, туманно натякав, мовляв, професор встряв у якусь халепу. Що там, ти знаєш що-небудь?

— Тобі подобається професор? — хотіла знати Наташа.

— Крім моїх обох братів, це єдина розумна людина, яка ходить по місту Женеві, — переконано заявив Якоб. — Я маю на увазі серед чоловіків. Ти теж не дурна.

— Дякую, — відказала Наташа, — але ми можемо сказати одне одному компліменти й пізніше. Що ж, твій професор у небезпеці, і то в небезпеці, в якій почасти завинила я. Так уже сталося. Коли ми приїхали до Женеві (а ми приїхали з цілком певною метою), то спершу мали наглядати за одним англійським дипломатом, що перебував у зв'язку з однією індійською державою. Той дипломат мав особистого

секретаря, і за того секретаря я мала взятися. Але мені не пощастило, секретар був не такий, як ти, я не цікавила його. Аж тут мій співробітник помітив, що той секретар, — він звався Кроулі, і про його смерть ти вже чув, — що той Кроулі тісно заприятелював з твоїм професором. Тоді ми спробували дізнатися про професора щось більше. Він часто ходив до одного аптекаря, а про того аптекаря ми чули ще в Парижі. Аптекарь був відомий як постачальник наркотичних засобів. Мій співробітник пов'язаний і з так званим суспільним дном і попросив, щоб його відрекомендували аптекарєві, і завдяки випадку один знайомий зміг особисто познайомити його з тим аптекарем. Саме того вечора, коли мій колега був у того аптекаря, на старого спробували вчинити напад, мій співробітник (до речі, його звати Баранов) допоміг йому відборонитись, і аптекарь на знак подяки розповів йому всяку всячину. То була дивна річ, бо той Ельтестер мав славу мовчазного чоловіка. Але через Ельтестера Баранов дізнався, що твій професор цікавиться отрутами, що він морфініст і дуже ревно вивчає окультні феномени. А потім було ще дещо... Та оскільки аптекарь не хотів розповідати далі, ми тільки згодом із натяків дізналися, що тут, у Женеві, існує своєрідний таємний орден, який, власне, не цікавив нас: таж нероби капіталістичного режиму повинні якось збавляти свій час! Але розповідей аптекаря разом з іншими повідомленнями, які отримав Баранов, а саме: що професор має борги, нам вистачило, щоб тримати його в руках. Тоді вже Баранов почав ходити на лекції професора, зблизився з ним, запросив одного разу на вечерю, представився як кореспондент газети «Правда», що думає написати статтю про лабораторію професора, багато розповідав йому про Росію, запросив професора прочитати доповідь у тамтешньому науково-дослідному інституті психології. Домініче позбувся своєї стриманості й запросив Баранова як-небудь провідати його. Баранов пішов і взяв мене з собою.

Наташа на хвилину замовкла. Вона розповідала нейтральним голосом. Поки тяглась мовчанка, Якоб перевернувся набік, підпер рукою голову і спостерігав свою подругу, мов незнайому людину.

— Для старого той вечір видався прикрим. Мушу признатися: мені було жаль його. Але що мені з того співчуття, коли йдеться про долю цілої країни? Ми дізналися, що англійський дипломат, який представляє тут інтереси однієї індійської прибережної держави, планував щось проти нас, і не знали напевне, що саме. Він провадив переговори з представниками Бухари і Туркестану, він був проти нас — це все, що ми знали. Ми мусили якось підібратися до Кроулі. Отже, ми пішли до професора, мене представили як секретарку.

Якоб позіхнув. Зелене, аж прозоре листя над його головою скидалося на тоненько розкачані золоті пластинки.

— Невже я повинен дізнаватися стільки про політику? — з сумнівом запитав він. — Таж було б набагато краще лежати тут і ні про що не думати. А ти вимагаєш, щоб я сушив собі голову твоїми загадковими оповідками. Бо я ще й близько не бачу, як я маю допомагати тобі. Невже не можна просто сказати: зроби це, зроби те. А ти не хочеш поговорити краще з моїм братом, адвокатом? Він у таких справах може дати набагато кращу пораду.

— Так не годиться. Інколи ти сам повинен вирішувати, а до того ж я не можу завжди стояти за тобою, наче твоя нянька.

— Наташо, — зітхнув Якоб, — ти безнадійно скомпрометуєш мене. Мій брат Ісак — добрий чоловік, та, коли він дізнається, що я воджуся з комуністичними агентами, то вижене мене з дому. Що ж, мені байдуже. Ти забереш мене тоді до Росії і ми одружимося. Можливо, тоді ти навернеш мене.

Наташа навіть не всміхнулася:

— Що ти хочеш робити в Росії? Все, що ти вивчив досі, там тобі нітрохи не згодиться. Та й мови ти не знаєш. Можливо, це все-таки було б порятунком для тебе. Принаймні ти б уже не ледарював тут отак затишно, не маючи ніякої мети.

Якоб немов прокинувся:

— Так, мети, — зітхнув він, і шкіра на його чолі комічно збрижилась. — Наташо, кажи далі.

— Ти збив мене з пантелику. Отже, два місяці тому, якось увечері ми обоє відвідали професора. Він прийняв нас дуже приязно, його економка, ота Жанна Пошон, принесла чай, ром і маленькі шоколадні тістечка, потім вийшла, і ми лишилися самі. А втім, економку ми вже знали, бо взяли за одного її пожилця, такого собі Нідекера, і на нього ми також натрапили через аптекаря.

Наташа знову замовкла. Якобові майже здалося, що та мовчанка приховує певну збентеженість, і він здивовано глянув на подругу, бо ще ніколи не бачив її невпевненою. А вона вже розповідала далі:

— Під здивованим поглядом професора Баранов спершу підійшов до дверей, відчинив їх, щоб побачити, чи ніхто не підслухає, а потім почав розмову. Мій співробітник може бути дуже жорстоким. Спершу він приголомшив професора звісткою, що той уживає морфій і що він може закрити йому шлях до викладання в університеті, якщо цей факт набуде розголосу. Професор геть розгубився й запитав, що він такого зробив, щоб до нього ставились отак. Баранов не відповів і чекав, поки професор трохи заспокоїться. Потім завдав другого удару. «Ви маєте борги, — сказав Баранов і перелічив кредиторів. — Коли я розповім цим усім людям, скільки ви загалом винні їм, вас запроторять до в'язниці за ошуканство». Професорові не допомогло, коли він заходився пояснювати, мовляв, використовував гроші тільки на наукові цілі, бо ж сам невибагливий, а свої гроші втратив, будучи надто довірливим, під час краху одного банку. Баранов сухо додав: «Звичайно, у в'язниці ви просидите недовго, вас переведуть до божевільні, а потім до притулку для старих. — Професор підвівся і навіть засміявся. — Я знаю, про що ви думаєте тепер, але цей вихід також не для вас, — невблаганно правив своєї Баранов. — Ви думаєте про самогубство. Але ви не здатні його скоїти. Ви маєте релігійне виховання, а в своїх працях розводились про таку силу гарних етичних штукочок, що вже повинні вірити в них. Ви не зможете подолати останньої перешкоди». Професор тільки сумно кивнув головою й прошепотів: «Ви маєте цілковиту слухність».

Якоб на мить по-дурному роззявив рота, проте слухав із болісною уважністю. Потім запитав:

— Ти була там і не сказала жодного слова? Як ти могла дивитись, як мучать цього старого чоловіка?

— Мій любий хлопче, я вже стільки разів переживала такі сцени, що з часом утратила чутливість. Невже, по-твоєму, операційна медсестра може проймається співчуттям до кожного пацієнта, який стогне під скальпелем? Це реакції, певне, думає вона, і я думаю так само. Я сиділа з блокнутом на колінах і чекала, поки Баранов дасть знак записувати. Бо те все було тільки вступом. А потім настав третій удар. Баранов закинув професорові, що той на своїх учнях, і то без їхнього відома, експериментував з отрутами (це таки правда, і двоє з них досить тяжко захворіли, проте не здогадувалися про зв'язок). Але те, що хтось знає про це, так приголомшило професора, що він нестримно розплакався. Баранов дав час минути тій кризі. Тоді я вперше відчула жаль до професора, бо старий раптом прихилив голову до мого стегна, — я стояла коло нього, а він сидів, — немов прагнув шукати в мене захисту, і я мимоволі погладила його по голові.

— Наташо, ти добра дівчина, — проказав Якоб і притисся вустами до м'якої шкіри на згині ліктя. Але подруга вивільнилась.

— Це сентиментальність, але отак стається завжди: під час наймоторошніших жахів людина незворушна, та коли раптом до неї озветься якесь глибоке почуття, стає безпорадною і співчуває. Баранову вже уривався терпець. «Отже, слухайте! — гостро сказав він, і тут професор знову відхилився назад і схопився за бильця фотеля, немов пацієнт, який у зубного лікаря готується до виривання зуба. — Ми дізналися, що індійський делегат, у якого ваш учень Кроулі працює секретарем, доручив опрацювання проекту договору саме цьому Кроулі. Але тепер, здається, Кроулі більше цікавиться психологією, ніж дипломатією. А от нам цей проект договору потрібний, розумієте? Ви розкажете Кроулі, що маєте думку зібрати свої нотатки і хочете, щоб ваша праця вийшла одночасно французькою і англійською мовами. Для цього вам потрібна його допомога. Він заперечить,

що його начальник і так доручає йому багато завдань. Тоді ви скажете, що знаєте спосіб значно полегшити йому працю. Сер Боуз завжди дає свої проекти у вигляді тез, які Кроулі, до речі, міг би швидко продиктувати комусь іншому. А ви, професоре, знаєте одного гідного довіри чоловіка, що взяв би частину роботи Кроулі на себе. А серу Боузу немає ніякої потреби знати про це все. Довірена людина, яку ви порадите йому, отримає інструкції від мене. Тож вам уже не треба переживати за це все». — «І хто ж має бути тією довіреною особою?» — запитав професор. «Такий собі Нідекер, — пояснив Баранов, — колишній державний службовець, нині тимчасово безробітний». «Нідекер?» — перепитав професор. — «Ви, може, знаєте його?» Професор мовчав, і Баранов не хотів розпитувати далі. Можливо, було б краще, якби він виявив більше цікавості. «Професоре, коли ви зробите це, ми заплатимо вам поки що п'ять тисяч франків, щоб звільнити вас від найтяжчих боргів. Тільки-но в наших руках опиниться той важливий договір, у вашому розпорядженні буде ще п'ять тисяч».

Якоб тяжко зітхнув. Йому здалося, ніби сонце втратило всю свою яскравість. Жінка поруч із ним була йому чужа й ненависна, він прикипів до неї очима, і вона відчувала ту ненависть. Але її навчали бути сміливою, крім того, вона ще мала козирі в руках, і їх можна, напевне, назвати психологічними козирами, про які наївний юнак не знав нічого.

— Баранов, скінчивши свою промову, — розповідала далі Наташа, — мовчав. Професор сидів у фотелі випроставшись, борода йому тремтіла. «Господи, — пробурмотів він, — що ви посміли запропонувати мені? Невже джентльмена (він сказав «джентльмена»), який ні про що не здогадується і не тільки є моїм учнем, а й довіряє мені, я повинен просто зрадити?» — «Професоре, — відповів йому Баранов, — ви переплутали час. Ми живемо тепер у тридцятих роках ХХ сторіччя, а не в кінці ХІХ сторіччя. Тоді люди ще вживали фрази. У ваших моралізаторських брошурах цей так званий ідеалізм, можливо, ще добрий, але сьогодні керують факти. А факти наступні: у вас борги, ви морфініст, провадили недозволені експерименти. Берете ви ці гроші чи

ні, — мені це може бути байдуже. Я шукаю ще й інші шляхи, щоб дійти до мети. Проте роблю вам добру ділову пропозицію, але не тому, що ви мені надто симпатичні, а тому, що це для мене найлегший шлях. Якщо не берете... будь ласка. Тоді вранці в *“Tribune”* або *“Suisse”* з’явиться анонімна стаття про вас. Робіть, що хочете. Воля людини — її царство небесне, кажуть німці, і ви повинні знати про це, бо вже мало не сторіччя метафізично досліджуєте небеса». Професор відвернувся. Поклав велику голову на стільницю письмового столу, волосся полискувало під лампою, і це трохи скидалося на позу, але, можливо, він був щирий, принаймні його плечі здригалися, немов він притлумлював ридання. Потім професор знову підняв голову: «Гаразд, — сказав він, — я згоден». За дверима щось хруснуло. Баранов підскочив, розчахнув двері. В коридорі було темно, нікого не видно. «Це старий будинок, — пояснив професор, — дошки на підлозі часто тріщать». Баранов із недовірою глянув на нього: «Ваша економка інколи спить у квартирі?» — «Жанна? Ні. Вона вже давно пішла. Я чув, як вона замикала двері квартири». — «Тоді у вас чутливіші вуха, ніж у мене. Пишіть!» — наказав мені потім Баранов. Він швидко продиктував резюме розмови, яке дорівнювало зізнанню. Я принесла з собою друкарську машинку й передрукувала все начисто. Баранов і професор підписалися. «Один примірник отримуєте ви, один лишається в мене, третій примірник я зберігатиму в безпечному місці з указівкою відіслати прокуророві, раптом зі мною щось трапиться. Я вже мав досвід спілкування з людьми, які полюбляють бавитися з отрутами, — додав ще Баранов. — Тепер і ви маєте в руках зброю проти мене, можете виказати мене за шантаж, але, звичайно, не зробите цього». Тієї миті за дверима знову почувся виразний хрускіт. Але, коли Баранов розчахнув двері, коридор знову був пустий. «Це мені не подобається, — проказав він. — Ми йдемо». То була перша сцена тієї трагедії.

4

Вуарон, довгаста гора, що скидається на затишно вмощеного велетня, де-не-де порослого чорним волоссям, посила-

ла пориви вітру, наче вісників, до озера, повідомляючи про наближення вечора. Як об повільно підвівся, наче чоловік із важким мішком на плечах, який намагається випростатись. Ступив пару кроків — дуже невпевнених, — аж до перших стовбурів на краю галявини, потім повернувся і впав на землю. Наташа поклала руки на худі хлопчачі плечі.

— Розумієш, — мовила вона, — то було найважче, а те, що я розповім зараз, тільки наполовину таке погане. А потім я скажу, як ти можеш допомогти мені. Якщо ти ще не передумав.

Наташа провела руками від плечей до шиї, потім обхопила голову, повернула її, незважаючи на певний опір, до себе і довго дивилась у вічі Якобові. Той погляд справив дивовижну дію. Як об не витримав і розплакався, ткнувшись обличчям у траву.

— Мій маленький, — жаліла його жінка, — тобі боляче? Так, мабуть, боляче, коли мій образ розбився, але це, безперечно, потрібна річ. Ти завжди страшенно захоплювався професором, учителем, як казав ти, та й на мене по-іншому дивився, правда? Так?

Як об похапцем кивнув головою, від сухого ридання здригнулися випнуті лопатки. Наташа знову взяла Якоба за голову, цілувала заплющені очі, витерла сльози. Її губи були м'які, як і шкіра смаглявих рук. Як об заспокоївся.

— І ти тепер зненавидиш мене? — запитала жінка, відома в Женеві під прізвищем Кулігіна, агентка 83, яка завдала собі клопоту звести політику і любов до спільного знаменника, агентка, яка, можливо (цього ми не знаємо, але можна було б припустити), особисто знала товаришів Ульянова і Бронштейна, — і, можливо, ці аскетичні товариші обурилися б, що агентка пролетарського Інтернаціоналу фліртує з юнаком, бо сентименти та кохання — це розваги буржуазних нероб, позбавлені будь-яких конструктивних рис, — але, незважаючи на ці всі міркування, ми змушені констатувати, що ота Наташа була цілком задоволена. Небагато старша за молодого Розенштока, можливо, на чотири-п'ять років, вона поводитися, звичайно, по-інфантильному, але, зрештою, кохання — один з тих нечисленних

станів, коли людина з чистим сумлінням може поводитись, як дитина. Тому Наташа ще й додала:

— Малий хлопчик ненавидить стару лиху відьму, яка мучить людей і радіє з того. Хіба не так?

Сміх Якоба, пробиваючись крізь сльози, змішувався з риданнями.

— Ти зробила це через свої переконання, а не за гроші, — затинався він. — Можливо, ти навіть маєш право діяти так, правда?

— Байдуже, — знову споважніла Наташа. — Я ще маю розповісти до кінця. Професор виконував свій контракт аж до часу незадовго до смерті Кроулі. Тоді в ньому відбулася зміна, раптом до нього вже годі було підступити, в нього немов несподівано з'явилась якась нова опора. Баранов міг погрожувати скільки завгодно, але завжди чув однакову відповідь: «Будь ласка, робіть усе, від чого не можете відмовитись». А Баранов нічого не міг удіяти зі своїм підписаним документом, бо сам себе викрив би, те все професорове зізнання було, власне, зброєю лише тоді, коли професор почувався невпевнено, а він раптом набув упевненості. Він переказав Баранову з одного банку десять тисяч франків, у нього з'явилися гроші, і ми не змогли дізнатися звідки. Аптекарь Ельтестер став мовчазний, здавалося, ніби чогось боїться, і був мов не свій, коли Баранов хотів провідати його. Я тоді наглядала за Кроулі й водночас за професором, обидва майже завжди були разом, але щодня тікали від мене на одну-дві години, і я не могла з'ясувати, куди вони зникали. А потім сталося найдивовижніше. Нідекер, що й далі переписував для Кроулі проекти договорів, приніс нам одного разу текст дивовижного документу: проект договору між індійською прибережною державою, де старий Боуз був регентом, і... — ніколи не вгадаєш! — і Москвою. Баранов помчав до делегації, що ні сном, ні духом не знала про цю справу. Отже, хтось узяв нас на глум. Нідекер після того зник. Ми шукали його, він знімав кімнату в Жанни Пошон, економки професора. Його вдома немає — принаймні так запевняла та жінка. А як ми могли перевірити її слова? Потім настала таємнича смерть Кроулі. Наступного дня я піш-

ла до лікарні, щоб побачити, як почувається хлопець. Але нічого не дізналася. Потім, через кілька днів, увечері я провідала Ельтестера, тобто хотіла провідати його, але аптека була закрита, я постукала, але ніхто не відповів. Крізь зачинені двері я чула дивний спів, який немов нагадував наш давній російський церковний спів; ближче до ранку я навідалася ще раз, але там усе було тихо. Увечері ми почули, що Ельтестера вбито. Але найважчим для мене є наступне: я помітила, що Баранов працює проти мене. Він щось знає і не каже про це мені нічого. Сьогодні нас провідав один англієць, і Баранов при цьому поведився дуже дивно. Почасти казав правду, а почасти замовчував. А коли англієць пішов, Баранов зателефонував. Говорив про якогось «Учителя», і я не зрозуміла, кого він мав на увазі. Що ж, оскільки професора ти називаєш учителем, я мимоволі подумала, що, можливо, за цим усім ховається професор. Адже він знав, що Нідекер працює на нас, а Нідекер тепер у божевільні, збожеволів, через те ми й не знайшли його. Але навіть за цим божевіллям щось криється. Цей загалом нормальний чоловік — а той Нідекер був безневинним хлопцем — мав трохи екзальтовані релігійні уявлення, — ні, — раптом твердо заперечила Наташа, — це не професор, бо Баранов хоче, щоб професор зазнав ганьби. Має бути якийсь інший «учитель». Отже, ти повинен допомогти мені. Я не можу піти до англійського журналіста, тож ти повинен сказати своєму брату адвокату, що він має подбати про професора, Баранов хоче зганьбити його, сьогодні я була змушена написати анонімного листа до прокуратури, а потім Баранов ще телефонував...

— Я вже не розумію, — урвав її Якоб. — Це все постає переді мною, мов несвітський італійський салат. Наташо, ти повинна висловитись ясніше, якщо я маю допомогти тобі.

— Господи, — скрикнула Наташа, — яка вже година? — Вона дістала з сумочки невеличкий годинник. — Уже шоста! Треба повертатися в місто. Я скажу, що тобі робити. Ти повинен переконати професора, щоб він звернувся до твого брата і пояснив йому все. Ти повинен сказати професору, що йому треба звернутися по допомогу до англійського

журналіста, а в божевільні вам слід придивитись до вашого пацієнта, до Нідекера, ти ще пам'ятаєш про це? Я знаю, завтра має відбутись якась велика акція, і я б хотіла перешкодити їй. Я не хочу, щоб із професором щось сталося. Ну, ти знаєш, що тобі робити?

— Не переживай, Наташо, я робитиму все.

— І не відходь від професора, — ледь здригнулася Наташа. — Мені вже довелося бачити двох умирущих, і тепер я не хочу бачити третього.

— Не переживай, Наташо, я робитиму все.

— Інколи я думаю, що «вони» — як завжди каже Баранов — хочуть мене прибрати.

Сонячне проміння навскіс пронизувало листя дерев на галявині, коники заглушили мотори своїх біпланів. Вечір, здається, збирався поміняти свої ясні шати на темні. На галявину опустилася тиша.

Трави терплячі. Коли їх примнуть до землі, знову підводяться, а коли вечірня роса не змогла вдовольнити спраглих, їх відсвіжить ранкова роса.

— Я допоможу тобі, — тихо запевнив Якоб. — Отже, я повинен... але про це ти розкажеш мені ще раз по дорозі додому. Я допоможу тобі, — твердіше мовив він, — навіть якщо мені доведеться загинути.

— Ні... — заперечила жінка. — Про загибель не йдеться. Та і я там буду.

Якоб задоволено форкнув. Він вочевидь зрадив, що може й захищати і все-таки почуватися захищеним.

Трамвай, що від Жуссі повертається до міста, змушений долати чимало поворотів. Він належним чином струшує своїх пасажирів, бо рейки біжать інколи через поля, а інколи крутими міськими узвозами. Ті струси не конче завжди бувають неприємні. Крім того, й трамвай, що вирушає за чверть сьома, здебільшого порожній, тож пара молодят, які шепотілися, не привертала уваги. Кондуктор мав досить клопоту з вечірнім випуском фізіологічних новин свого організму, його не цікавило, про що той шепіт. Про політику чи кохання. Можливо, про те і те, але йому байдуже.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ

1

Сімсону О'Кі пощастило. Він знайшов собі помешкання в кварталі Шампель: дві кімнати, ванна, кухня, все мебльоване. Один його земляк, учитель англійської мови, що поїхав на канікули, лишив йому ту квартиру. Про цю нагоду для О'Кі подбав Чарльз, камердинер і полковник.

О'Кі в задумі спустився сходами, вийшов на вулицю й поплентався до центру міста. Він мав багато всякої роботи. Треба піти до «Бель-Ер», міркував він і радів на цю думку. Треба запитати Мадж, що за причина сталася з чоловіком у білих тенісних штанах. Можливо, Баранов мав слухність, і з цього пацієнта можна витягти всяку всячину. Але ще важливіше, думав О'Кі, знову побачити Мадж. Він похитав головою. Дивне інколи трапляється в житті. Він приїхав до Женеви неохоче, бо вже була відпустка, і раптом натрапив на жінку, яка сподобалася з першого погляду. "*Fall in love*" — називають англійці таку ситуацію, «піддався чарам кохання». Таки піддався, але чудово, що так сталося. А жінка до того ще й заручена, але це не бентежило її, вона виразна показала, що О'Кі подобається їй, а той другий, офіційний заручений, нехай ще подумає, як йому вибратися з халепи. Власне, це жорстоко щодо бідолашного Тевеноса. Але, зрештою, як йому можна зарадити? О'Кі вважав, що його кохання набагато важливіше за розпач добряги Тевеноса, а Тевенос... атож, Тевенос був конкурентом ще й в іншому аспекті. Що то за таємничі візити до хворих, куди він, власне, ходить? Чи з'ясував він щось? Що ж, якщо він надумав бути загадковим — будь ласка, якщо забороняє будь-яке втручання у свої приватні справи — чом би й ні?

— Чом би й ні? — мовив О'Кі вголос і стенув плечима. Аж тут зненацька помітив перед самими очима білу опуклість, хотів чимшвидше ухилитись від неї, але мав за-велику швидкість, тож ударився й багатослівно вибачився. Біла опуклість виявилась неймовірно товстим черевом літнього добродія, з яким він зіткнувся.

— Ху! — зітхнув гладун. — Любий містере О'Кі, не слід думати про кохану, коли вийшли на вранішню прогулянку. У вигляді покарання ви тепер повинні піти зі мною, отам на розі є спокійна пивна, де є добре свіже пиво, яке за такої спеки не слід зневажати. Ходімо, юначе, пиво прояснить ваші глибокі думки, та й мені, до речі, треба поговорити з вами.

— Доброго ранку, пане державний раднику, — відповів О'Кі, — я теж у захваті, що зустрів вас. Бо інакше мав би шукати вас у вашому кабінеті. Але на повітрі, безперечно, за-тишніше.

Мозок О'Кі корчився в розпачливих судамах, намагаючись пригадати ім'я гладуна. Ім'я було подібним до назви відомого коктейлю, і він подумки перебирав усі назви: це ані *бронкс*, ані *сайдкар*, та й *фліпс* і *фіз* теж не допомагають з'ясувати; зрештою, як стається майже завжди, найвідомішу назву він пригадав тільки наприкінці:

— Месьє Мартіні, тобто, даруйте, месьє Мартіне, а загалом як ви поживаєте?

— Добре, мій юний друже, — відповів пан державний радник Мартіне, — так добре, як можна, коли людина така гладка, як я. Жир — справжня кара господня, людина пріє, розпливається, тане, сподівається схуднути за цієї спеки, але це марна надія. Ху! — зіткнув месьє Мартіне, і звук був такий, ніби повітря вийшло з пробитої велосипедної шини.

Месьє Мартіне мав четверне підборіддя, якщо дозволено вжити такий вислів, і складки того підборіддя полискували вологою, формувалися краплі, текли, поєднувались, стікали вниз, і месьє Мартіне раз по раз прикладав до тіла білу шовкову хусточку, але марно. Знесилившись, він сів на один з невисоких стільчиків, які стояли на тротуарі перед пивною.

— Огюсте! — гукнув він. — Принеси мого стільця!

— Слухаю, пане державний раднику. — Огюст вийшов із широким плетеним стільцем, який гучно затріщав, коли месьє Мартіне сів на нього.

— Ну, Огюсте, дякую, а тепер великий келих світлого мені, а месьє — віскі та содову з льодом, — таж правда, що це ваше бажання, любий друже?

О'Кі кивнув головою. Огюст зник, обидва співрозмовники чули, як він усередині співучим голосом повторює замовлення.

— На здоров'я! — проказав месьє Мартіне й потішив себе довгим ковтком, потім витер свою велетенську лисину, не забув і підборіддя, обмахнувся задля прохолоди і хвилину помовчав. О'Кі терпляче чекав.

— Любий друже, і як ви порозумілися з моїм комісаром? — запитав месьє Мартіне.

— Дякую, пане державний раднику. Комісар Пільвюї — сама приязність, і йому властива така велика енергія, що я почувався справді зайвим. Не розумію, чому мене відрядили сюди, я почувуюсь, мов п'яте колесо до воза. Таланти женевської поліції...

— Ху! — зупинив О'Кі месьє Мартіне, — досить, мій друже, досить лестоців, будьте ошадливі, інакше я буду змушений зашарітись, мов дівчинка, а з моєю вагою мені таке не дуже личить. Я тішуся, що ви порозумілися з Пільвюї. Він енергійний, дуже енергійний, але йому бракує фантазії, атож, фантазії.

Месьє Мартіне замовк, опустил складчасті повіки на маленькі очі й, здається, заснув. О'Кі ковтнув віскі й чекав. «На таких людей не треба тиснути, — думав він, — їм треба спершу виголосити довгі промови, перше ніж вони дійдуть до важливих речей, а важливі речі вони повідомляють потім тільки побіжно, щоб завжди мати змогу відхреститися й відступити. Ох, ці пронозуваті провінційні політики!» О'Кі засміявся. Для нього всі державні діячі, крім британських, були провінційними політиками.

Месьє Мартіне застогнав, немов прокинувшись від лихого сновиддя. Розплющив свинячі очі й приглушено мовив:

— А ви вже познайомилися з моїм прокурором-віршописцем? Так? Із таким важко мати справу. Дратливий і впертий, наче старий лошак. Так, худі люди в політиці — справжня кара. Ніякого розуміння, ніякого чуття, ніякої добродушності. Б'ються головою об мур, коли переконані в якійсь ідеї, а вони всі страждають на хронічну переконаність. Страхітлива хвороба. А нас, гладунів, цінують навіть видатні поети, принаймні щось таке я читав колись у Шекспіра. Знаєте, що надумав той худорба Морсьє в береті? Заарештувати нашого професора Домініче. Хоче просто запроторити за ґрати старого чоловіка, нашу світову знаменитість...

— Але ж раніше він завжди...

— Звичайно, раніше він завжди. Такі люди «раніше завжди» мали якісь погляди, але тяжке лихо, коли вони міняють їх. «Мій любий прокуроре, — сказав я йому вчора, — будьте пильні, бо інакше дорікатимете собі, поспіть, зачекайте до ранку». Марна порада! Такі люди завжди страждають на безсоння. Як там казав один видатний поет? Уночі гладунам добре спиться. Я, любий друже, сплю добре, слава Богу. А знаєте, що мені відповів той прокурор? «Я не склеплю повік, — сказав він, — поки не посприяю перемозі справедливості». Ці люди завжди поетичні, завжди екстравагантні. «Мое сумління, — вигукнув він, — мое сумління наказує мені!» — І так далі, і таке інше. Рефрен ви вже знаєте. Оґюсте! — вигукнув месьє Мартіне, — те саме ще раз. Пийте, любий друже. Ми повинні компенсувати втрату рідини. Спаси Господи, яка спека! Ху!

— Пане державний раднику, пиво свіже? — дозволив собі запитати Оґюст.

— Авжеж, Оґюсте, неперевершене. Привітайте господаря. Скажіть йому, що я прийду сьогодні ввечері на свій звичний пікет. І нехай покладе на лід пляшку невшательського вина. За такої спеки! Ввечері я більше полюблю пити вино. Пиво добре, Оґюсте, дякую, друже. Здається, вас погукали. Так, месьє журналіст, отакі-от справи. Я домігся відстрочки в нашого прокурора. До завтра. Завтра професора мають заарештувати. Звичайно, це тільки між нами.

Я розповідаю вам, щоб довести, як важко бути справедливим у нашому місті. Ви глядач. Певною мірою діяльний глядач. А я довіряю вам. Рекомендацію, яку ви привезли, написав один добрий приятель, я б сказав, навіть брат. Господи, Господи, яка спека! А тепер я повинен іти до свого кабінету. До речі, я ще хотів сказати... так, ми маємо в нашому місті зо два дуже добрих адвокатів. Люди дипломатичні, яким не завжди доводиться безпосередньо розбивати шибки. Ми маємо, наприклад, такого собі Ісака Розена, якого я б вам дуже рекомендував. Енергійний хлопець, і в політиці тямить, аякже. Раптом вам буде потрібна порада...

— Дякую, пане державний раднику, — мовив О'Кі, і власний голос видався йому напрочуд далеким, віскі вже почало діяти. Гладун перед очима і властива йому елейна балакучість породжували величезну симпатію. О'Кі відчував бажання поплескати його по череву, але так не годилося. То був впливовий чоловік у женеvській політиці, франкмасон, саме тому він казав про «брата» і має, безперечно, високий статус у цьому товаристві взаємності, — і раптом О'Кі все-таки не стримався. Його тіло струшувало безгучний сміх. Він уявив собі мес'є Мартіне у франкмасонському вбранні зі шкіряним фартушком на опуклому череві.

— Смійтеся, юний друже, — кинув мес'є Мартіне й глянув на О'Кі розумними свинячими очками. — Сміх — це здоров'я, навіть якщо ви смієтеся з мене, це нічому не шкодить. Бачите, я пройшов різні курси схуднення, але тільки зіпсував собі шлунок і втратив сон. Тепер я вже змирився з цим. До речі, ви знаєте, що вже три тижні, як у мурах нашого міста перебуває високий гість? Я знаю, ми завжди маємо високих гостей, але то просто громадяни з високим становищем, які мають невелике значення. Всі вони сягнули висот завдяки своєму красномовству, але тепер, — тепер, мій друже, ми засвідчили нашу гостинність справжньому принцеві з прадавньої аристократії. Це магараджа Джам-Нагар. Лише «а» в його імені. Звучить, наче поклик сурми, вам не здається? Так, навіть я колись був поетом, але ця пора давно вже минула. Але гарні імена, немов із парнаського сонечка

та, я ціную ще й досі. Магараджа Джам-Нагар! Що за гарне ім'я!

— Він у Женеві? — аж рота роззявив О'Кі. Віскі поховало його незворушність. У голові вирував страхітливий хаос. Чи знає полковник про цей факт? Невже вигнаний принц справді в Женеві? О'Кі помітив спрямований на себе лукавий погляд державного радника Мартіне й опанував себе.

— Містере О'Кі, ви дивуєте мене. Але я кажу вам про це тільки для приватної орієнтації. Магараджа тут, звичайно, інкогніто. Він назвався Джорджем Вістлером і найняв тут віллу, віллу старого Деларіва, яка справіку пустує. Ця вілла стоїть на відшибі, на вулиці, яка веде до Жуссі. Він має тільки двох служників. Я дізнався про це мимохідь, завдяки випадку. Ви знаєте, що від нас, *братів*, навіть коли іншим ми видаємось трохи кумедними, — від нас, *братів*, ніщо не лишається прихованим. Ми розуміємо одне одного, правда, любий друже? Але ж цікава справа, га? Адже водночас ми надаємо притулок регентові тієї прибережної держави, славетному серу Авіндранату Боузу. Напрочуд демократичний чоловік цей шановний сер Боуз, вам не здається? Товаришує зі старими куховарками. Авжеж, нелегко керувати департаментом юстиції і поліції. Тут і посивіти можна. Добре, що власна волосяна основа стала безплідною. Бо інакше... — Месьє Мартіне провів шовковою хусточкою по гладесенькій лисині.

— Я дивуюся, — проказав О'Кі, геть протверезівши, — я дивуюся, пане державний раднику, вашому видатному комбінаційному талантові. Чому ви не... стали дипломатом?

— Містере О'Кі, ви хотіли сказати щось інше. Чому ви не з нами, хотіли ви сказати, і мали на увазі англійську розвідку, — хіба я помиляюсь? Юний друже, навіщо? Я дію не дуже охоче. Я глядач. Я залюбки серджу людей із будь-якими рисами, які добре пасують політикам. Я маю спроможності, чого мені треба ще? Як казав Цезар? Краще бути першим у Женеві, ніж другим у Лондоні. Або десь так. Я тут перший. Мої колеги з інших департаментів? Вони ненавидять мене. Велика рада ненавидить мене, ненавидить одно-

стайно, але потребує мене. Мій любий, зверніть на це увагу. Без штовхача в політиці годі обійтися. Коли я кажу штовхач, це слово грубе. Я маю на увазі людину, яка різне знає і по-різному здатна скористатися тим знанням. Коли люди чогось потребують, до кого вони йдуть? До гладуна Мартіне! Авжеж. Якщо колега з департаменту освіти не знає, як найкраще позбутись якогось неприємного вчителя, який у школі провадить соціальну політику, можна укласти парі десять до одного, що він зателефонує татусю Мартіне. Я сказав вам це лише задля прикладу. Якщо ви коли-небудь не знатимете, як підступитися до чогось, я дам вам краще свій номер телефону. Ось він, — месьє Мартіне, раз по раз зітхаючи, дістав із задньої кишені штанів шкіряне портмоне, порився в давніх рахунках, поштових квитанціях і знайшов нарешті брудний папірець. — Легко запам'ятати, три по три — дев'ять, і коли ззаду читати, буде так само. 33-9-33. А тепер я вже не буду затримувати вас довше. Нехай щастить, юний друже, не наражайте себе на небезпеку, щоб гарні очі однієї лікарки не мали потреби плакати. Нехай щастить!

Рука месьє Мартіне була мала й суха, майже витончена в порівнянні з масивним тілом. О'Кі відчув щось на кшталт поваги до гладуна, який мав такий сміховинний вигляд. Та й не дурний він, цей пан державний радник Мартіне. О'Кі не ступив і десятьох кроків, як почув:

— Містєре О'Кі, я ще дещо забув.

Месьє Мартіне кивнув, щоб О'Кі підступив ближче, і кивав головою, аж поки вухо О'Кі наблизилось до самих вуст державного радника. Потім месьє Мартіне з притиском прошепотів:

— Стережіться, О'Кі, літні дами небезпечні. Літні дами найнебезпечніші, надто коли п'ють чай. Подумайте над моїми словами. Літні дами, які п'ють чай. А коли ті літні дами ще водяться з адвокатами та іноземними політиками, тоді вони вдвічі небезпечніші. Я мав одну стару тітку, яка загодувала до смерті п'ятьох котів. Так. Аж поки вони репнули, по-справжньому репнули. Можливо, і я коли-небудь репну. Нехай щастить вам, О'Кі. Великий муляр із вами.

Сіріл Сімпсон О'Кі помітив, як тремтить йому ніс, як здригаються вуха, коли ясного, вже гарячого пізнього ранку повертався до свого помешкання. Поставив воду на газову плиту, «бо, — сказав він уголос, — мені потрібна кава, міцна чорна кава». В голові йому збурилось. Кого мав на увазі державний радник, кажучи про літніх дам? Адже то був не жарт. Що знає той гладун? Чому не каже ясніше? О'Кі сам собі дав відповідь. Гладкий месье прагне розважитись. Дивні розваги, коли вже є двоє трупів. Хто мав би бути третім? А магараджа?

О'Кі підійшов до телефону, набрав номер, але, хоча було ще рано, на дзвінок відповів сер Ерік Боуз, тож ніяк не випадало просити до телефону камердинера його ясновельможності. Тоді О'Кі, не шкодуючи слів, вибачився, — голос сера Боуза, певне, видався йому навдивовижу втомленим, — і набрав інший номер, знайдений у телефонній книзі.

— Канцелярія метра Розена, — відповів жіночий голос.

О'Кі запитав, чи можна розмовляти з адвокатом. Звичайно, зачекайте хвилиночку. Потріскування в трубіці. Потім спокійний голос:

— Розен!

О'Кі назвався й запитав, коли можна поговорити з адвокатом.

— З якого питання?

О'Кі пояснив, натякаючи на професора Домініче... Та не доказав.

— Дивна річ, — урвав його месье Розен, — мій брат якраз сьогодні вранці запитав мене, чи не хочу я заопікуватися професором, йому загрожує небезпека. А ви, що ви знаєте про це? Ні, краще не по телефону, ви можете за годину прийти до мого кабінету?.. Чи у вас заплановане щось інше? — запитував Ісак далі, правильно витлумачивши вагання О'Кі. — Ще краще, приходьте до мене сьогодні ввечері о пів на дев'яту, ми проведемо воєнну нараду. Приведіть із собою професора, гаразд?.. Добре. Отже, о пів на дев'яту, вілла «Мімоза», одразу після Пор-Нуар друга вілла, ви ніяк не проминете. Радий був...

О'Кі пив, похитуючи головою, велику чашку чорної кави. Справа стає дедалі дивніша. Всі, здається, щось знають, тільки він нічогосінько. Звідки брат адвоката знає про цю справу? Хто той брат? Раптом О'Кі охопив страх, що це може якось зашкодити Мадж. Він пригадав, що хотів їхати до «Бель-Ер», щоб дізнатися щось про чоловіка в білих тенісних штанах. «Їхати? — думав він. — Їхати чим? Трамваем? Надто складно. Якщо справа рухається, а таке враження є, йому доведеться чимало їздити. Мадж самій потрібний її автомобіль. Мотоцикл був би практичним засобом пересування.

За чверть години — тим часом уже настала одинадцята — по довгій Дубовій вулиці тріскотів мотоцикл “*Harley-Davidson*”, повернув ліворуч у провулок і зупинився, зрештою, перед купкою будиночків.

— Можна поговорити з мадемуазель Лемойн? — запитав О'Кі воротаря.

Той пробурмотів щось про «конференцію», яка «невдовзі скінчиться», тож доти «треба зачекати».

О'Кі хотів дізнатися, де живе асистентка, та потім пригадав, що вже був одного разу в Мадж, і розсердився, бо його голова того ранку, здається, втратила здатність працювати як слід, і тут побачив Мадж, що йшла по подвір'ю. Вона махнула йому рукою.

— Сіріле, чудово, що ви прийшли, як ся маєте?

— Погано, — відповів О'Кі, — надворі спека, а я сьогодні вранці випив забагато віскі.

Мадж засміялася, взяла його під руку, і цей фамільярний рух спонукав суворого воротаря несхвально похитати головою.

— Заходьте, я заварю вам чашку чаю. Ви голодні? Я маю помаранчевий джем.

— Помаранчевий джем? — прояснів О'Кі. — А може, ще й тости?

— Так, я приготую вам і тости, — пообіцяла Мадж. Якби вони обоє були німцями, то давно б уже перейшли на ти. Але англійська мова особлива. В ній звертаються на ти тільки до ласкавого Господа. А йому подобається фамільярність.

Кімната Мадж виходила в сад. У саду росли молоденькі й ще не високі кулясті акації, але птахи вже опанували їх і ревно й ненастанно вправлялися там у хорovому співі капелою. В кутку кімнати вмовстився ердельтер'ер Ронні й привітав людей барабанним дробом, виконаним обрубком хвоста по підлозі. Підводитись він не хотів. Надто спекотно.

О'Кі пив чай і їв тости з помаранчевим джемом. Раптом він відчув потребу розповісти Мадж геть про все. То було нове для нього відчуття, і аж ніяк не прикре. Досі він завжди працював сам, інколи з товаришами, але кожен мав своє конкретне завдання, люди сходилися тільки для обговорення наступних кроків. І раніше йому ще ніколи не траплялося розмовляти про нову справу з жінкою. Зрештою, думав він, по суті, це майже колега, можливо, вона зможе щось порадити.

Уся пригода постала перед ним, нарікав О'Кі, мов фотографічна пластинка, освітлена двічі або тричі щоразу з іншої точки. Він сидів у зручному плетеному фотелі, тримав правою рукою чашку чаю, лівою — тост, із якого тягучий джем капав йому на штани, по черзі їв та пив і говорив із повним ротом. О'Кі звертався до вікна, навіть не дивлячись на Мадж.

О'Кі спробував узагальнено розповісти про події, це допомогло б йому згодом написати статтю. Передусім йому видавалося важливим точно з'ясувати, де саме перебував Кроулі, цей убитий секретар, того сумнівного вечора. До професора він прийшов о восьмій годині, як довго він сидів у нього, може, Мадж щось знає про це? Не почувши ніякої відповіді, О'Кі утомлено стенив плечима й балакав далі. Кроулі вочевидь перебував у помешканні професора не довше, ніж до десятої години, щонайбільше до одинадцятої. А потім тинявся. Але де? Кроулі, безперечно, зустрівся з чоловіком у білих тенісних штанах, принаймні він, О'Кі, дізнався вчора від одного досить сумнівного індивіда, що чоловік у білих тенісних штанах перебуває тепер під опікою Мадж. Що може сказати Мадж із приводу цього факту, чи їй не здається, що вона мала б розповісти йому про нього.

Га? Мовчання Мадж стримувало О'Кі. Він мав власну думку про дивну червону пляму на згині ліктя, яку помітили і в Кроулі, і в Ельтестера. Він не вірив, що йдеться про місце уколу, якщо бути точнішим, про внутрішньовенну ін'єкцію. Мадж часом не помітила і в свого пацієнта такого дивного знаку? Знову ніякої відповіді. О'Кі лайнувся, коли нарешті помітив плями від джему на своїх сірих штанах; він витер їх носовою хусточкою, але від цього плями стали ще виразніші. Він безпорадно ходив навколо Мадж, що, випроставшись, стояла в білому халаті коло дверей.

— Послухайте, О'Кі, якщо ви хочете поводитись так, як мій попередній приятель, як доктор Тевенос, я вижену вас. Я поки що не маю ніякого таланту бути розрадницею, а з невихованими хлопчиськими розмова в мене коротка. Признайтеся, ви були ледачі, заспокоєні, легковажно поставились до цієї справи, пишалися своїм знанням, але докази, чи є у вас докази? Пляньте, — Мадж двома кроками підступила до столу, — ви читали коли-небудь цю книжку?

О'Кі, остаточно протверезівши, глянув на титульну сторінку, піднесена йому аж до очей. «Пригоди Арсена Люпена» — повідомляли великі літери в кутку, а нижче добродій у моноклі дуже зверхньо позирав на читача.

— Господи! — мовив О'Кі. — Детективний роман! Поставте письменника перед якимсь складним реальним випадком — і він не знатиме, з чого починати.

— Не глузуйте з детективних романів, — суворо проказала Мадж, — сьогодні це єдиний спосіб популяризувати розумні ідеї. І знаєте, хто цитує Арсена Люпена? Не хто інший, як професор Локар, світоч криміналістики, він цитує наступні слова джентльмена-грабіжника: *«Розгадують тільки дурні»*. Містере О'Кі, ви прагнете тільки розгадувати, приголомшувати людей. А де робота? Мабуть, ваш розум зможе прояснити якусь автомобільну аварію. Але, як на мене, ми маємо тут справу з набагато серйознішими речами.

Ці слова дивним чином поєднували поважність та жарт і позбавили О'Кі решток самовладання. Коли Мадж зреш-

тою намочила рушник і стерла плями від джему, бідоласі знадобилося кілька хвилин, щоб отямитись і знову опанувати себе.

— Мадж, ви повинні вибачити мені, — мовив він, — але сьогодні вранці я втратив усі свої здібності. Я майже натще пив віскі з одним огидно гладким державним радником і був змушений вислухати загадкові натяки. Він застеріг мене від дам, які п'ють чай, і розповів про одного магараджу, що живе інкогніто поблизу від Женеві.

— Стривайте, О'Кі, державний радник застеріг вас від дам, які п'ють чай? Цікаво. Я теж залюбки п'ю чай, але чорний чай. А ви не думали про Жанну Пошон? Мабуть, ми там знайдемо ключ. Адже в неї жили і Нідекер, і Корбас. А тепер відповідаю, оскільки ви запитали мене. Обидва мали червоні плями на згині ліктя. Господи, я не придивлялася до них пильно, то могла бути пігментація шкіри, але тепер пригадую, що, хоч і блідаві, ті плями були досить виразні. А що, по-вашому, вони мають означати?

— Під час відьомських процесів середньовіччя, — проказав О'Кі, знову вдавшись до свого розміреного тону, — суддя спершу шукав слідів від накладання колючої фітеуми. Побачивши ті плями, я думав про якесь сучасне наслідування. Чому? Бо все в цьому випадку відгонить чорною магією. Рецепт відьомської мазі, знайдений в Ельтестера, мантия, монета з Абракxасом... А літні дами залюбки водяться... залюбки водяться... — О'Кі затнувся, і Мадж закінчила речення:

— З дияволом, хотіли ви сказати. Але ця приказка така поширена, що майже нічого не доводить. Краще не зважати на неї. Ви прийшли сюди тільки на те, щоб розпитати мене про Нідекера. Ось тут, — Мадж узяла зі столу червону течку й подала її О'Кі, — можна прочитати мої нотатки. Я прошу вас звернути передусім увагу на «Господаря жовтих небес», про якого говорить Нідекер. Поки ви читаєте папери, я зателефоную, щоб нам привели сюди малюка Нідекера. Побачимо, чи зможу я знайти ключик, щоб розбити його мовчанку. З ним тепер усе гаразд, але він нічого не каже. Сидить собі, їсть менше за пташку... Чого ж ви хоче-

те, своєрідний кататонічний ступор, але, можливо... можливо?...

3

О'Кі, мабуть, ніколи не забуде наступної сцени. Не тому, що вона скінчилися досить несподівано і поставила нову загадку, а тому, що була вкрай насичена змістом. Бракувало останнього пояснення, і саме ті події, яких не вдалося остаточно з'ясувати, найміцніше зберігаються в наших спогадах.

Мадж зателефонувала. За мить у двері постукали, потім їх відчинили, і в одвірку стояв виснажений довготелесий чоловік зі звислими китайськими вусами і жовтуватою шкірою обличчя. Він, мов шукаючи чогось, обвів очима кімнату, але не глянув у вічі ані Мадж, ані О'Кі. Цей наглядач у білому халаті тримав за руку невелике створіння, що перелякано стояло позаду нього, тож довготелесий був змушений майже силоміць затягти його до кімнати.

— Дякую, шефе, — проказала Мадж, — я викличу вас, коли вже не потребуватимو пацієнта. Заходьте, месье Нідекере!

Кинувши довгий погляд на О'Кі, що, немов удома, затишно вмовився у фотелі коло вікна, старший наглядач незграбно вклонився і вийшов.

Мадж узяла Нідекера за руку, вивела його, незважаючи на опір, на середину кімнати, коротким рухом зігнала О'Кі з фотеля й посадила туди пацієнта. Нідекер поводився абсолютно пасивно, тільки його очі крутились і тремтіли по віки, що, звичайно, можна було б сприйняти як жарт, якби на його безвиразному обличчі не лежав відбиток тривожної порожнечі.

Нідекер спершу обережно балансував на краю фотеля. Потім скорився лагідному тискові руки Мадж, відсунувся назад і простер куці ніжки, проте не міг дістати ними до підлоги. Мадж підсунула йому ослінчика, Нідекер поставив на нього підбори, склав руки на запалому животі й сонно поглядав на оперене листя кулястих акацій, яким недбало бавився вітерець. Інколи він уривався в кімнату і знову по-

вертався на свободу, і, як спогад про його візити, завжди лишався легенький аромат скошених лук і осяяних сонцем вод.

— Любий вітре, — тихо проказав Нідекер і простяг руку, немов прагнучи погладити невидиму тварину, а потім забрав її. Цей рух підказав Мадж слухну думку.

— Месьє Нідекере, ми зараз пограємось в одну дуже веселу гру, і цей добродій теж гратиметься з нами.

— Пограємось, — кивнув Нідекер. — Месьє П'єр пограється залюбки.

Кажучи ці слова, Нідекер уперше глянув на О'Кі; в його очах зблиснуло розуміння, і він усміхнувся журналістові.

— Зараз я казатиму вам слово, — розповідала далі Мадж, — а ви у відповідь промовите вголос перше слово, яке спаде вам на думку. Розумієте? Цей добродій, до речі, вибачте, я ще не представила його... отже, це месьє Сіріл О'Кі, а це месьє Нідекер...

Хворий ковзнув уперед у фотелі, став вертикально на осліничик і простяг О'Кі короткопалу руку. Обидва церемонно вклонилися.

— Месьє П'єр у захваті, — проказав Нідекер і знову з задоволеним зітханням опустився у фотель.

Мадж дістала з шухляди секундомір, поклала на стіл перед собою, потім знову взяла до рук, натиснула на верхню кнопку й піднесла Нідекеру до вуха.

Обличчя Нідекера проясніло. Він пошукав щось у кишені жилета, але там було пусто, і тоді його обличчя видовжилось, здавалося, він от-от заплаче.

— Я мав годинника, — пояснив Нідекер, і то цілком природним, уже не дитячим, як раніше, голосом. — Гарного годинника. Мені подарував його приятель і сказав: «Ти повинен завжди носити його з собою, бачиш, тепер він іде абсолютно точно, і ти повинен дбайливо ставитись до нього, щоб не запізнюватись, коли я призначу тобі побачення».

— Що за приятель?

— Приятель? Він завжди називав мене Пітом. Він завжди мав багато паперів у своєму портфелі. Потім він говорив, дуже швидко, а машинка друкувала сама собою, машинка

затягла пальці месє П'єра. В машинці теж був великий Бог. І мухи, багато мух і ос. Сила-силенна!

Нідекер замовк і глибоко зітхнув. Його очі прикипіли до вікна, а їхній вираз важко було збагнути. Зіниці напрочуд розширились, райдужні оболонки стали вузесенькими зеленими обручами. О'Кі зазирнув у ті очі й раптом сказав Мадж англійською мовою:

— Ці очі аж ніяк не пасують до людського обличчя. Ці очі чужі. Вони то видаються очима тварини, яку опанував смертельний жах, то лякають незмірністю причаєного зла. Немов нечистий дух послуговується ними, щоб глузувати з нас.

— Дурниці! — зневажливо кинула Мадж. — Ми зараз почнемо експеримент.

— Що за експеримент? — хотів знати О'Кі.

— Це, — заходилася пояснювати Мадж, і тон її голо-су став цілком науковим, таж недурно вона була першою асистенткою психіатричної клініки, — асоціативний експеримент Юнга. Для звичайних випадків ми маємо один роздрукований примірник, ось він, — мадемуазель Лемойн показала аркуш із чотирма стовпчиками друкованих слів. — Ми читаємо пацієнтові слова одне за одним і просимо його назвати у відповідь на слово-подразник перше слово, яке спаде йому на гадку. Час, який минає між називанням слова-подразника і відповіддю на нього, ми реєструємо з допомогою секундоміра і з'ясовуємо певні слова, що потребують довшого часу на реакцію, ніж інші. Слова з тривалим часом реакції можуть допомогти зробити важливі висновки про приховане душевне життя пацієнта.

— Дивовижно, — проказав О'Кі, — колись я вже чув про таке. Й від цього малюка ми, можливо, почуємо слова, пов'язані з нашим випадком.

О'Кі з притиском вимовив слово «нашим» і зловив руку Мадж.

— Так, — погодилася Мадж, лагідно вивільнивши руку й погладивши дротяне волосся О'Кі. — А у виборі цих слів ви повинні допомогти мені.

— Тож пишть! — голос О'Кі стих до шепоту, але, мабуть, потреби шепотіти не було, бо Нідекер і далі з дивним виразом обличчя дививсь у вікно і, здається, не звертав ніякої уваги на те, що діється в кімнаті.

— Туалет, — запропонував О'Кі, — пишть: білий туалет. А саме: туалет на площі Моляр, у якому поліцай Малян заскочив нашого Нідекера. Потім я назву професора. Потім слово «колоти». А наостанок спробуємо з літніми дамами.

— Літніми дамами, — повторила Мадж. — Можна ще трохи змінити цю спробу. Нідекер повинен сказати не просто одне слово, а одне за одним цілу низку слів, у такому разі ми не потребуємо обтяжливого стеження за часом. Але спершу ви повинні одурити його. Ви розумієте мене? Я кажу, наприклад, сонце. На це слово вам спадає на гадку, можливо, дощ; на дощ — трава; на траву — сіно, на сіно — корова, потім молоко. Тож отак ви отримуєте ряд: дощ—трава—сіно—корова—молоко.

— Розумію, — кивнув О'Кі.

4

Нідекер уважно прислухався до кінця розмови, яку проводили пошепки. Він немов похапцем повернувся з якогось чужого царства, куди його спровадили прокльоном (адже зі світу повсякдення його вигнала якась темна сила). Його очі змінили вираз і спокійно та уважно дивились то на жінку, то на чоловіка. Царство хаосу зникло в далечині, царство, де тинялись дивовижні привиди, які розмовляли, хоча їх годі було побачити, яких бачили, дарма що вони мовчали. Тепер він має гратися, як чудово, думав Нідекер, як добре гратися, коли всякчас розбивається скляна стіна, що, як туманно здавалося йому, давніше відгороджувала його від людей.

— Ми хочемо влаштувати змагання між вами і моїм приятелем О'Кі, — сказала Мадж. — Я назву одне слово, і кожен із вас повинен якомога швидше назвати багато слів, які зразу спадуть кожному на гадку. Той, хто назве найбільше слів, виграє, ви розумієте, месье Нідекере?

— Ох, — проказав Нідекер, — я вже багато рекордів побив, світовий рекорд на тисячу метрів духовних виливів і тріонацій зі шваброю в синьому повітрі, — я можу багато!

— Авжеж! — підтвердив О'Кі й без церемоній став керувати розмовою. — Тепер ми замість духу поллемо слова, цілу низку, одне за одним. Це означатиме рекорд словесного потоку, розумієте?

— Звичайно, в текучому осиному гнізді мушиного дзиччання.

— Саме це я й хотів сказати, — притакнув О'Кі, погладивши руку чоловічка, що лежала на бильці фотеля.

— Отже, — проказала Мадж, — ми починаємо з месьє О'Кі.

Вона назвала слово, дала О'Кі говорити, потім друге слово.

— Бачите, месьє Нідекере, месьє О'Кі назвав десять слів, а скільки назвете ви? Будьте уважні. Білий туалет.

— Ох, так — дугова лампа, вулиця, дім, парк, течка, течка, течка...

Останнє слово пацієнт повторював дедалі тихіше.

— Що там із течкою? — дуже лагідно запитав О'Кі і знову поклав свою руку на руку чоловічка.

Нідекер був сповнений завзяття:

— Аякже, течка! — вигукнув він. — Візьми її, сказав приятель. Візьми течку, мені погано, Піте, візьми її, Піте, сказав він, понеси її, ти вже знаєш кому. І тоді пішов стрункий приятель, пішов через місток, месьє Піт страшенно боявся. І заховався. Але течку, — куди занести течку? Заховати течку. Мухи навколо дугової лампи. Комарі. А парк темний. Володар мух пішов спати. Та й мухи сплять. У парку холодно. Вода, вода. Будиночок, а всередині гори. І куц, месьє П'ер добре знає той куц. Течку наниз, землю зверху. Там мухи течку не знайдуть. Месьє П'ер виконав доручення.

— Це все цілком зрозуміле, — висувала Мадж. А глянувши на здивоване обличчя О'Кі, розсміялася. — Що каже Арсен Люпен? Тільки дурні розгадують. Я не розгадую, я комбіную. Дім, будиночок, усередині гори, хіба це не... таж

це не що інше, як панорама в Англійському саду. Один терплячий добродій, який жив багато років тому, завдав собі клопоту відтворити рельєф Альп і показувати його за гроші. Отже, десь там поблизу Нідекер заховав під кущем течку, яку йому довірив Кроулі. Вони зустрілися, Кроулі стало зле, Нідекер провів його до туалету, потім Кроулі вирвався й під впливом отрути почав роздягатися на площі Моляр. Поки що все зрозуміле. А згодом наляканий Нідекер заховався в одній кабінці і, коли Малян знайшов його, головою вдарив його в здухвинну ямку й побіг ховати течку коло панорами. Отже, Сіріле, ви повинні піти туди й пошукати.

— Панорама, — повагом і виразно проказав Нідекер і похитав головою, мов китайська фігурка.

— Я піду й подивлюся, — мовив О'Кі. — Але спершу треба провести експеримент далі. Може, ще дещо дізнаємося.

А втім, дарма що слово «професор» кілька разів повторили перед вухами Нідекера, реакції не було. Цей малюк знову подався в інше царство. Звичайно, тіло Нідекера й далі затишно спочивало в зручному фотелі, але душа, якщо раптом дозволено вживати це слово, робила спроби поринути в глибини, недосяжні для асоціативного експерименту.

Саме Ронні, собака, врятував начебто безнадійну ситуацію і знову витягнув душу Нідекера з підводних глибин на денне світло. Ронні доти спав у кутку кімнати, бо знав, що не потрібний господині, поки вона розмовляє з іншими двоногими. А тепер прокинувся від тиші, яка затяглася. Ронні мав час і тому точно дотримався ритуалу прокидання собак, а полягав цей ритуал у наступному: потягуванні тіла з випростаними на підлозі передніми лапами і піднятою задньою частиною: потім у двох позіханнях і обкручуванні язика навколо широко роззявленої пащі, немов у лева на гербовій дошці. Коли цей рух у темпі адажіо закінчується, чотири лапи знову набувають вертикальної позиції, а далі йде фуріозо, струшування всього тіла, яке залежно від тривалості й глибини сну відбувається довший чи коротший час. Тільки після цієї церемонії шлях у зовнішній світ від-

критий: очі помічають відомі постаті, і якщо ці постаті симпатичні, задня частина починає натхненно-звивистий рух у супроводі значного просування вперед. Обрубок хвоста мотається в різні боки, передні лапи спінують повітря, потім рухи вже спокійніші, в сидячі постаті лагідно тикаються мордою (люди повинні мовчанкою засвідчити, що Ронні вже прокинувся), а потім пса вітають звичайними пестощами і похвалами: «Так-так, молодець, песику!» Тим часом можна вставити лагідне гарчання, урвавши його чханням (тоді люди, які сидять, звичайно сміються), і все в цьому собачому світі перебуває в найкращому порядку.

Але сьогодні церемонія привітання не справила сподіваної дії. Чоловік, що розумів мову Ронні, дивився відсутнім поглядом у порожнечу, господиня наморщила чоло, і це все походило, думав Ронні, від незнайомої постаті у фотелі. Ця постать вочевидь цікавила обох знайомих собаці шановних осіб набагато більше, ніж сам Ронні. Нестерпна ситуація. Отже, слід узятися за того, хто мовчить у фотелі.

Спершу Ронні, придивляючись, нахилив голову вбік, моргнув правим оком, тим часом як лапи заціпеніли, ставши вкритими волоссям колонами. Нідекер не звертав на собаку ніякої уваги. Але примітивну душу собаки ще не отруїла психіатрична термінологія, він не знав таких слів, як кататонічний ступор, і то з украй простої причини: адже собачій мові вони не властиві, і це, напевне, можна вважати за її перевагу. Ронні думав десь так: «Цей чоловік сумний, треба звеселити його». Тому пес пустив члени свого тіла в танок, удаючись до різних па: від чотириноного тупоту до наслідування людини на двох лапах. Саме від цього останнього способу пес сподівався вирішального результату. Але зусилля були марні. Після низки вправних вивертів пес сів, знову нахилив голову і несхвально споглядав співрозмовників. Його праве вухо стояло вертикально, ліве трагічно звисало вниз. Раптом Ронні кивнув головою, йому, здається, щось спало на думку, він знову став на задні лапи і лагідно, але твердо поклав передні лапи на коліна мовчазного пацієнта. Потім до роботи взявся язик, і руки Нідекера

затопив потік ніжності. Крім того, Ронні видавав тихенькі звуки, які скидались на невігадливий спів нагородованого немовляти. Це спрацювало. Нідекер повернувся зі свого зачарованого царства, очі йому прояснили, відбулася й зміна рис обличчя, яку важко охарактеризувати точно. Складки і зморшки лишилися, звичайно, на тих самих місцях, але раптом наповнилися життям, життям, що, немов тоненька, невідчутна речовина, сочилася з усіх пор. Він глянув на Мадж.

— Професор! — із притиском повторила Мадж.

— Апостол Петро! — співом відповів Нідекер, а на його устах з'явилася тепла усмішка. — Апостол Петро, — повторив він і, здається, вже остаточно забув про гру, в яку грали з ним, а тільки мріяв про образи, що, наче мильні бульки, з'являлись і лускали перед його очима. — Він пише, пише. Записує імена дрібненьким почерком, і на папір заповзають мухи. Не тільки імена. Ще й дієві слова. Він каже, і апостол Петро погладжує собі бороду, він каже: «Бідолашний П'єре, тепер вона, відьма, заманила тебе до пастки, не пий, бідолахо, йди до мене. Диявол до мене не підступає. Біля мене ти будеш у безпеці!» Але відьма манить. У руці вона має монетку, і та монетка священна, вони дзижчать навколо її голови, вони дзижчать. І жалять, коли мес'є П'єр не хоче пити. Чай гіркий, чай дуже гіркий». «Забуття гірке», — каже відьма, гладка відьма.

Нідекер виснажився. Пес Ронні сів перед ним і гордо озирав кімнату, немов хотів сказати: «Я спонукав його говорити, бачите? А якби мене не було?»

Мадж відкашлялась і торкнула О'Кі за плече:

— Ця дрібнобуржуазна, осіла душа не витримала зміни клімату. Я не знаю, чому малий Нідекер із червоним носом пробуджує в мені такий жаль. Як на мене, власне, провадити над ним експерименти жорстоко, але що інше ми маємо робити? Адже ми повинні вийти на слід людей, які тут, у Женеві поширюють епідемію, психічну епідемію і психічну смерть. Як ви думаєте?

Ми, звичайно, подаємо слова Мадж у перекладі, вона прошепотіла їх рідною мовою.

— Відьма, — проказав О'Кі. — А професор, власне, раніше працював у психіатрії?

— Стривайте, — приголомшено мовила Мадж. — Тутешній директор щось розповідав мені про це. Здається, років двадцять тому Домініче був тут асистентом. Він працював ще за попереднього директора, такого собі сухого матеріаліста, і кажуть, що між тим матеріалістом і нашим професором стався серйозний конфлікт. Домініче випробовував своєрідні методи лікування, які тоді вважали за безумні, наприклад, сеанси тривалого сну, по вісім, по десять днів, і то з такими великими дозами снодійних засобів, що в тодішніх лікарів волосся на голові ставало сторч. Тепер таких методів ми застосовуємо дуже багато, вони прийшли з Німеччини. Крім того, здається, професор тоді дотримувався дуже дивної теорії про відносини тіла і душі. Божевілля, вважав він, це, по-перше, наслідок отруєння, по-друге, одержимість. Отруєння організму призводить до його ослаблення, і тоді над особою хворого можуть запанувати чужі сили. Екзорцизм, поширений у середньовіччі, аж ніяк не був забобоном...

— Одержимість... — пробурмотів О'Кі, витаючи думками десь-інде. — Отруєння... одержимість. Це... це вже сполучна ланка.

— Може бути сполучною ланкою, я вже знаю, О'Кі, що ви маєте на увазі. Це пояснення, чому професор не хоче говорити. «Приватні справи». Він надто порядний і нікого не хоче зрадити. А втім, малий Нідекер сказав дуже гарно: апостол Петро, що пише у великій книжці, і мухи заповзають на папір. Отже, вони знають почерк Домініче.

— Гм, — задумався О'Кі, — може, спробуємо останнє слово?

— *"Sting, don't sting"*, — усякчас казав Кроулі перед смертю. Може, справді спробуємо це слово?

Мадж, здається, злякалася, встала і коротенькими кроками заходила по кімнаті. О'Кі засміявся, але той сміх звучав не зовсім природно. Він узяв Мадж за руку, ніжно поцілував її, і дівчина охоче скорилась цьому жестові. Стояла й пригорнулася до О'Кі. І тут вони почули від вік-

на тихесенький спів. Здавалося, то був григоріанський церковний спів.

5

Буря хотіла прийти в шатах, бо надворі посутеніло. Стало нестерпно душно. Величезна синьо-сіра хмара нависла над кулястими акаціями, птахи припинили свій концерт. Поки голос надворі й далі тихенько співав (О'Кі і Мадж чули його, але тільки як тихі звуки, яким не надають великого значення), поведінка Нідекера змінилася. Він нагнувся вперед, заціпенів, напружився. Очі йому блищали. Заціплені вуста стали вузесенькою ризкою. Чоло волого полискувало.

— Колоти, — сказала Мадж.

— Ні! Ні! — заверещав Нідекер. — Кімната, темна, чорна. І сине світло. Там стоїть чоловік, старий із дерев'яним обличчям, те обличчя буре й гладеньке. А коло нього відьма. «Ти отримуєш знак», — каже чоловік, і відьма киває головою. Одна, дві, три відьми. Знак...

Нідекер замовк, але тільки на мить.

— Вони співають, співають, літні дами співають, — ледь чутно проказав він.

— Так, а хто, власне, співає таку дивну пісню під вашим вікном? — запитав О'Кі, підвівся й хотів зігнувшись над підвіконням, як раптом щось боляче стусонуло його в бік і він помітив постать, яка блискавично вискочила надвір.

— Затримайте його! — крикнула Мадж.

— Заборонений удар, — здавлено мовив О'Кі. — Хвилиночку, це вже минуло. — Він глибоко дихав і підняв руки до небес. — Я зараз повернуся.

О'Кі вистрибнув у вікно. Нідекер мав тільки десять кроків переваги. Він, певне, забив собі ногу, коли вискакував, бо щодуху кульгав до живоплоту, за яким після невеличкої вільної ділянки починався ліс. Із живоплоту долинав гучний і виразний спів, що видавався церковним, і О'Кі розібрав слова. Лунали ті самі слова, які він розшифрував на монеті. «Каулакау, Сауласау!» — звучало десь поблизу. Ось він уже наздогнав Нідекера. О'Кі схопив малого, що,

боронячись, сукав ногами і форкав, але опір тривав недовго. Тривалі ванни ослаблюють людей навіть із міцною конституцією, а Нідекер останні дні був змушений довгенько пролежати у воді. О'Кі пішов назад, підняв Нідекера до вікна і сказав, ще трохи сапаючи, бо й далі відчував біль від удару:

— Ось вам ваша дитина.

Мадж узяла малого без великих зусиль і посадили у фотель. Голова Нідекера знесилено повисла, в очах застиг великий страх.

Знову залізши до кімнати, О'Кі мовчки показав на Ронні. Пес забився в куток, уперся передніми лапами в підлогу, шерсть йому настобурчилась. У його очах теж світився страх, і ті очі дивним чином скидалися на очі Нідекера.

О'Кі скоротив англійську фразу "*What's the matter?*"¹ до одного звуку, що пролунав як стриманий гавкіт. Цей звук розірвав заціпенілість Ронні. Пес спершу заскавучав і покотився по підлозі, потім підскачів, зіперся передніми лапами на підвіконня й загавкав, але гавкав так несамовито, що Мадж затулила собі вуха. Ронні немов прагнув довести свою сміливість, і то майже так, як мала дитина, яка співає в темній кімнаті, щоб розвіяти морок.

— Думаю, нам краще припинити, — показала рукою Мадж на знесиленого Нідекера. — Ви бачили співачку?

— Ні, вона заховалася в живоplotі. Але ви маєте слухність, то був жіночий голос, голос літньої жінки.

— Відьма співає... — голосно проказав Нідекер і кивнув головою — раз, двічі, а потім раз по раз, знову і знову, мов маленький китайський божок із рухливою головою.

— Я вже не можу, — зітхнула Мадж. — Я вже не можу дивитись на цього чоловічка з безрідною душею. — Вона підійшла до телефону на столі й набрала номер:

— Шефе, прийдіть і заберіть Нідекера. Так, будь ласка, негайно.

Потім Мадж сіла на край дивана, підперла голову рукою і чекала. О'Кі знову заходив по кімнаті. Потім десь далеко

¹ "У чому річ?" (англ.).

прогримів грім, по листю затарабанила злива, дух мокрої землі розрядив напружене повітря в кімнаті.

У двері постукали. Зайшов чоловік із жовтим обличчям і китайськими вусами. Він мовчки вклонився, під вусами в нього, здається, таївся сміх. Мадж несхвально глянула на нього.

— Найкраще дати Нідекеру укол, 0,8 кубика москопу. Не більше. Потім він повинен спати. Так буде найкраще.

— Звичайно, пані доктор, 0,8. Добре. До речі, Корбас дуже збуджений. Розбив один стілець і накинувся на мене. Тепер він у ванні. Може, і йому щось уколоти?

Старший наглядяч, розмовляючи, потирав собі гладенькі худі руки, шкіра рук була така сама жовта, як і обличчя. В його словах вчувалася ота підпорядкована чемність, яка, здається, схиляє до ляпасів та інших брутальних учинків.

— Корбас? — перепитала Мадж, задумалась на мить і, звернувшись до О'Кі, сказала з невеселим сміхом: — Сьогодні збуджені всі пожилці Жанни Пошон. Можливо, відчувають її близькість.

— Цілком може бути, — повагом відповів О'Кі. Він тим часом намагався пестощами заспокоїти Ронні, боячись, що собака може вихлюпнути свою лють на безвинного старшого наглядяча.

— Ходімо, Нідекере, тільки без дурниць, — мовив чоловік із жовтою шкірою обличчя (до речі, його звали Жоне¹ й він був відомий як скнара), і в його голосі вже не було ані сліду чемності. Нідекер зіщулився.

— Ідіть із шефом, Нідекере, — лагідно сказала Мадж. Певне, згодом вона ще довго згадувала тяжкі зітхання малого і його останні слова: «Месьє П'єр уже йде».

Не минуло й десятих хвилин (протягом цього часу панувало мовчання, О'Кі обняв Мадж за плечі й гладив їй короткі русяві коси), як на столі задзеленчав телефон.

Мадж підскочила.

¹ Французьке слово *jaune* означає жовтий колір, а *jaunet* — золоту монету.

— Слухаю, — проказала вона. Послухала хвилину, і обличчя їй видовжилось. — Я йду, так, уже йду!

Повільно поклала трубку, постояла мить із відсутнім поглядом, зосередилася, підійшла до дзеркала, провела гребінцем по косах, довго дивилася просто себе.

— Що сталося? — запитав О'Кі.

— Нідекер помер, — тихо відповіла Мадж. — Можливо, в цьому винна я.

— Дурниці! — роздратовано мовив О'Кі. — Як ви можете бути винні в його смерті?

— Шеф сказав, що Нідекер не витримав уколу. З'явилися ознаки паралічу, задишка. Серце було дуже кволе.

— А що то був за укол? — захотів дізнатися О'Кі.

— Загалом безневинний. Менше двох сотих грама морфію і розчин скополаміну, здається, в одне проміле. Я справді нічого не розумію. Таж я обстежувала Нідекера, серце було в нормі. Не розумію.

— Дивно, — проказав О'Кі. — Дивна оця смерть після співу.

Незважаючи на засторогу подруги, О'Кі знову спробував розгадувати, але не розгадав нічого, принаймні цього разу. Натомість підтвердження своєї підозри отримав увечері того самого дня. Йому передали запис телефонної розмови, яку Баранов (агент 72) провадив напередодні з одним працівником божевільні «Бель-Ер».

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

1

— Сідайте, ірокезе, чудово, що ви згадали про мене. Сьогодні вранці я дзвонив до вас, та ви вже пішли, — мовив комісар Пільвюї й простяг О'Кі руку над ялиновим письмовим столом. — Ви повинні вибачити мені, що я не підводжусь. У цьому завинила негода, мені дошкуляє ішіас.

— Будь ласка, сидіть, я візьму собі стілець, я втомився, а потім я б хотів вас запитати, чи могли б ми без перешкод порозмовляти півгодини, я маю для вас чимало незвичайних новин.

— Я теж, я теж, — заклопотано кивнув Пільвюї й масував собі повіки. — Сталося багато невтішного. Але ви маєте слухність, кабінет комісара — негодяще місце для довірчої розмови. Яка вже година? Що, половина третьої? А я ще не обідав. Хочете скласти мені товариство? Склянку вина завжди можна випити. Ходімо! — Пільвюї підвівся, зняв із вішака свого крислатого капелюха й пошкунтильгав до дверей. — Клята негода! — докинув він. — Я старію, О'Кі. І мені сумно.

— Мені також, комісаре, і я теж не обідав. Ми знову підемо до шинку, який ви колись показали мені, там можна спокійно посидіти й обговорити наші справи.

— Гаразд-гаразд, — погодився комісар, а потім зітхнув уголос: — У нашій милій Женеві не тільки вбивають, а й залізають у помешкання. Так-от, як на зло, до одного іноземця, до речі, вашого земляка, минулої ночі вдерлися в будинок. Але, хоч як дивно, нічого не вкрали. Складається враження, ніби злодії, бо ж їх, безперечно, було кілька, прагнули тільки зорієнтуватися на місцевості, щоб згодом прийти ще раз. Бр-р, що за негода!

Сіре небо тануло, наче брудний сніг, густий дощ мочив геть усе. Пільвюї розкрив парасольку і через те ще більше скидався на довгобородого гнома, який разом зі строкатими скляними кулями становить вишукану прикрасу якогось-небудь садка.

— І як звать мого нещасного земляка?

— Він якраз не нещасний, — відповів Пільвюї. — Думаю, він справжній багатий. Але я все-таки мушу додати, що він видається сумним. Атож, обтяжений різним клопотом. До речі, звати його Джордж Вістлер, він живе поблизу від села Презенж, у старому замиському будинку месьє Деларіва.

— Отже, Джордж Вістлер, — тільки й мовив О'Кі. Але, здається, не повною мірою опанував свій голос, бо малий комісар здивовано запитав:

— Може, ви теж знаєте його?

— Теж? Що ви маєте на увазі під «теж»? — ухилився О'Кі.

— Ох, я тільки так сказав, — відмахнувся Пільвюї, спускаючись на дві сходинки вниз до шинку, струснув парасольку й повісив капелюха. Потім підійшов, потираючи руки, до столика неподалік від вікна. Шинок був безлюдний. Господар вийшов у білому ковпаку на голові, по-товариському привітався й запропонував обом скласти невеличке меню. Наприклад, омлет із шампінйонами, потім теляча печінка з зеленим горошком і смаженою картоплею, а на десерт сир. Це все подадуть швидко.

— Так-так, — нетерпляче кивнув О'Кі. — А мені прине-сіть яку-небудь мінеральну воду, а комісарові — його улюблене вино.

— Любий ірокезе, ви часом не стали абстинентом? — запитав Пільвюї. О'Кі пояснив, що вранці його спонукали до надмірного споживання віскі, а він потребує ясної голови. Хто ж вас спонукав, хотів знати Пільвюї. Державний радник Мартіне, пролунала відповідь.

— Саме його я й мав на увазі, сказавши «теж», — пояснив Пільвюї. — Мартіне, здається, теж знає цього Джорджа Віслера, навіть добре знає. Бо об одинадцятій годині пан

державний радник запросив мене до свого кабінету й доручив розслідувати цей злочин. «Такт, — напучував він, — я знаю, мій любий комісарє, що ви маєте такт. Мєсьє Джордж Вістлер — дуже впливовий, багатий чоловік, мені його дуже прихильно рекомендували, і я б хотів, щоб ви зробили все задля захисту цього чоловіка. Розумієте, любий комісарє?» Що ж, коли пан державний радник говорить про людину, яку йому дуже прихильно відрекомендували, можна битися об заклад і ставити десять проти одного, що той, хто рекомендував, — це брат, франкмасон. Але, зрештою, це мене не обходить. За ваше здоров'я, ірокезе, й не будьте такі засмучені. Любовні муки?

— Ні-ні, комісарє, що вам на думку спало! — О'Кі ковтував води «Віші» і скривився. — Будь ласка, дайте мені трохи вашого вина, отак, дякую. Мінеральна вода завжди нагадує мені карлсбадську сіль. Що я хотів сказати?.. Теляча печінка просто чудова. Правда? Ну, що то за злочин?

— Незначний, якщо йдеться про констатацію. Задні двері відкрили відмичкою, в салоні є затерті відбитки запрошених черевиків, ці відбитки видно й перед дверима спальні, що, як повідомив мені Вістлер, завжди закрита. І більш нічого. Я запитав господаря, чи треба лишити йому охоронця, бо ж нічого не можна нехтувати, коли просив сам пан державний радник, але Вістлер і чути не хотів. Потім я їздив туди ще раз. А якби я краще поїхав машиною на прогулянку в Савойю, багато чого не впало б на мою голову, — тяжко зітхнув Пільвюї і розкришив рокфор на маленькі шматочки, які витирив потім хлібом.

О'Кі удався до сповненого співчуття мовчання, і Пільвюї розповідав далі.

— Наш прокурор Рене Ѓонтран Філіп де Морсьє збожеволів. Атож. Але тримайте це при собі. Він лютував, мов диявол, що не схаменуєсь, як опинився в купелі зі свяченою водою. Прозивав мене такими грубими словами, які мені ще ніхто не наважувавсь казати. А чому? Бо ми провели допит Жанни Пошон і — а тепер слухайте добре — ще не арештували професора Домініче! Що ви на це скажете?

— Нічого, — спокійно відповів О'Кі. — Я вже знаю про це. Сьогодні вранці я випадково зустрів пана державного радника, і він розповів мені про цей факт. І про те, що переконав прокурора відкласти арешт на один день.

— Факт, що я повинен арештувати професора, не дуже пригнітив мене, — розповідав далі Пільвюї. — Господи, знаменитості! Високі імена! Він був би не першим, кого б я за високим наказом витяг із вілли в Шампелі або з квартири на Ратушній вулиці, щоб запроторити в самотню камеру в Сент-Антуанській в'язниці. Знаєте, О'Кі, ми мали різні скандали, фінансові скандали, і їх було чимало. Але мені просто огидно арештовувати професора. Я навіть не можу точно пояснити чому. Цей літній чоловік подобається мені, а давніше, коли я був ще молодим, я навіть шанував його. Це справжня особистість і порядний чолов'яга. Ви повинні знати, що де Морсьє отримав донос, він розповів мені про це, я, правда, не бачив того паперу, і саме той лист, можливо, навіть документи, отак розлютили його. А мені ця вся справа не подобається. Я завжди маю неприємне враження, що за цим стоїть дружина прокурора. Ви знаєте мадам де Морсьє?

— Шкодную, ніколи не мав такої честі.

— Жердина, — проказав комісар Пільвюї, — довгадовжезна. І обличчя довге, наче конячий череп. Опис прикмет: очі безбарвні, ніс тонкий, вуха малі. Одягає фіалкову шовкову сукню і широкий капелюшок із плерезами. Крім цього, шнуровані черевики з невисокими підборами. Багата, тому де Морсьє й оженився з нею. Дуже цікавиться релігією та містикою. Тепер спіритизмом і таким іншим. Близька подружка Жанни Пошон і місцевої поетеси, що має ім'я, як в однієї французької театральної зірки: Агнеси Сорель. Ці три дами щотижня збираються двічі або тричі і п'ють разом чай. То тут, то там. Що з вами, О'Кі, вам зле?

— Літні дами, які п'ють чай... — бурмотів О'Кі.

— Ну, так, — кивнув головою комісар, — що тут такого несосвітненого, що аж ви свою мінеральну воду випили в чистому вигляді? На мою думку, єдина дивовижа в цій справі полягає в причетності Жанни Пошон. Власне, жінки

з народу, колишньої перекупки, але, кажуть, вона має здібності медіума, — принаймні мала. А вона, як ми дізналися, спілкується і з дипломатами. Ні, О'Кі, в цій усій справі мене інтригує щось інше. Багато років тому сталася одна темна пригода, до якої безперечно була причетна принаймні мадам де Морсьє. Шановні люди, здебільшого заможні, — дозвоьте не називати прізвищ, — серед них і чоловіки та жінки з виняткових кіл (аристократія ніде не посідає такого виняткового становища, як у демократичній державі), отримували на домашню адресу листи шантажистів. Що ж, такі речі інколи трапляються. Але в листах завжди згадували проблеми, що їх ті або ті люди мали з правосуддям, але потім їхні справи затирали: через дружбу, толерантність, із метою не дати опозиційній пресі ніякої зброї до рук. Розумієте? І їм якраз погрожували розголошенням тих прикрих фактів. Тож люди платили. Аж поки один літній добродій, старий парубок, був такий дурний, що пішов із тим листом до одного молодого адвоката.

— І як звать того молодого адвоката?

— Атож, саме це й було дивним в усій цій пригоді. Його звать Ісак Розен, принаймні тепер він називає себе так, а тоді звався просто Розеншток, атож. Але він доводився рідним небожем нашому де Морсьє, що був тоді ще дрібним суддею. А коли молодий адвокат за дорученням свого клієнта зачепився за куш, знаєте, хто там засвітився?

— Мадам де Морсьє, — відповів О'Кі.

— Цілком слушно, жердина у фіалковій шовковій сукні. Неймовірно! Правда? Звичайно, нікого не арештували. Мадам де Морсьє з «міркувань турботи про здоров'я» на півроку поїхала в санаторій, а де Морсьє підвищили до прокурора. Розумієте, він забагато знав. Саме він постачав своїй дружині матеріал. А тепер я не можу позбутися думки, що ця мадам де Морсьє стоїть і за справою з професором. Я розмовляв зі слідчим. Він, як і я, думає, що ми взагалі не маємо ніяких доказів проти професора. Справді, що в нас є проти нього? Візитка, знайдена в підкладці піджака, слова свідків, що вранці о пів на п'яту бачили, як він виходив з аптеки Ельтестера, факт, що він дуже цікавиться

токсикологією... Що ще? Я не знаю. До речі, про токсикологію. Ми маємо висновок судового хіміка про шлунковий вміст обох отруєних. В обох випадках виявлено наявність відвару, якогось чаю, що, як пишуть експерти, можливо, зварений із листя блекоти. Але, О'Кі, як на вашу думку: як можна примусити людину випити таке вариво?

— Тут я не бачу ніяких труднощів, — відповів О'Кі. — Світ повсякдення найменше задовольняє людей. Вони змушені шукати якийсь вихід, щоб покинути його. Який шлях зручніший за наркотики? Хто тепер має найвищі прибутки? Крім, звичайно, постачальників зброї та амуніції. Постачальники дурманних засобів, байдуже, чи вони продають кокаїн, а чи женуть горілку. А вам не здається, комісаре, що до категорії наркотичних засобів можна зарахувати й багато сект? Подумайте про християнську науку: про теософію. Всі її засновники страшенно забагатіли. Ми вже наситились розумом, від розважливості в нас кольки в животі. Ми прагнемо вийти з нашого світу.

— Так, авжеж, тут ви, певне, маєте слухність. І всю цю вовтузню з дияволом та відьмування, які відбуваються тут, у Женеві, теж можна додати до цього, правда?

— Авжеж. Я б ще хотів почути, що ви знаєте про ту Жанну Пошон. Ця жінка ніколи не мала справи з поліцією?

— І все-таки, — приказував комісар Пільвюї, — все-таки ми вип'ємо ще по одній каві з ромом. І тоді я вам розповім. — Комісар ковтнув гарячого напою, розділив завісу своєї бороди й почав розповідати.

Десь років два тому у вдови Пошон жив касир одного банку, спокійний, непоказний чоловік, який мав повну довіру свого начальства. Одного дня цей касир, до речі, його прізвище Корбас, повідомив, що захворів, і не з'явився вранці на службу. Але о другій годині пополудні таки навідався до банку й розповів колегам, що директор доручив йому провести один платіж у 30 000 франків готівкою. Як розповідали потім, Корбас видавався цілком спокійним, але трохи відсутнім. Касир надто запам'ятав погляд Корбаса, застиглий і напрочуд невиразний. Касир приписав те враження незмірно збільшеним зіницям. Корбас підійшов до

телефону, розмовляв із директором, навколишні чули, як він каже: «Отже, тридцять тисяч франків, слухаю, пане директоре». Потім Корбас поклав цю суму в портфель, не уважно попрощався й пішов. Наступного ранку керівництво закладу «Бель-Ер» повідомило банк, що касира Корбаса доставили вночі як пацієнта, який потребував невідкладної допомоги, привела його квартирна господиня. Банк, звичайно, подав заяву, і він, комісар Пільвюї, провадив розслідування. Тоді він уперше мав змогу оглянути помешкання Жанни Пошон.

— Вона жила на Ринковій вулиці перед самою площею Фюстері в старому будинку, — розповідав Пільвюї, — думаю, вона й тепер там живе. Треба пройти крізь темне підворіття, потім вийти на велике чотирикутне подвір'я. Дерев'яні сходи, які ведуть на верхні поверхи, кріпляться до стіни. На кожному поверсі навколо чотирикутника тягнеться дерев'яна галерея. Вдова Пошон жила на четвертому поверсі в трьох кімнатах із кухнею. Кімнати великі, але напхані мотлохом. Я попросив показати кімнату Корбаса. Було таке враження, ніби кімнату сплюндрували. В одному кутку лежало роздерте простирадло. «Він дуже завзято боронився», — пояснила вдова Пошон. «Я, мадам, вірю в це, але де гроші?» Краще б я не питав. Бо стався вибух, десь такий самий, свідком якого ви стали в Палаці правосуддя. Я зрадив, коли знову опинився надворі. Друже, повірте мені, я б краще заарештував грабіжника, який убив сімох людей, ніж Жанну Пошон. Потім із наказу де Морсьє цю справу зам'яли. Гроші, звичайно, не знайшли.

Співрозмовники якийсь час помовчали. Потім комісар запитав:

— А ви, О'Кі, не хочете розповісти мені що-небудь?

— Комісарє, треба зачекати, справа ще не дозріла. Але за професора вам не слід непокоїтись, тут я все залагоджу. Сьогодні ввечері ми скличемо воєнну раду. Я маю прохання, і тут ви не відрадите мене, бо вже знаєте, що я дію в порозумінні з Мартіне. Чи можете ви подбати, щоб дім професора від чверті на дев'яту до половини дев'ятої не був під

наглядом? Всім іншим я сам заопікуюсь. Тоді вранці ви зможете перейти до арешту...

— Який виявиться марною спробою, бо злочинця годі буде знайти. Гаразд, гаразд. Але не ховайте професора дуже далеко, він ще знадобиться нам.

— Авжеж, він знадобиться нам, — погодився О'Кі.

2

Варто було б коротко розповісти про ще дві обставини. По-перше, про течку, про яку вигадливими, не зовсім збагненними словами повідомив Нідекер. Проте слово «панорама» він виразно підтвердив. Тому О'Кі ще в комісара Пільвюї запитав, як найшвидше пройти до Англійського саду. Той описав йому шлях, і під небом, яке мало-помалу прояснювалося, журналіст пройшовся по вулицях старого міста, які круто збігали вниз, постояв мить перед кіоском на площі Моляр, спустився навіть у туалет, але не знайшов там нічого. Він розсміявся. Дурна сентиментальність.

Англійський сад був безлюдний. Злива прогнала дітей та їхніх няньок, і навіть навколо невисокої цегляної будівлі, де містилася панорама, не видніло жодної людини. Кущі навколо будівлі буйно розрослися, розквітлі кетяги бузку висіли, бурі та непоказні, серед темно-зеленого листя. «Де я маю шукати, — подумав О'Кі, — та ще й серед білого дня? Будь-якої миті може нагодитись якийсь перехожий і запитати, що я там шукаю під кущами».

Аж тут ліворуч від будиночка, там, де кущі росли так густо, що утворювали затишну криївку, почулося шарудіння. Здавалося, ніби собака шукає причаєну мишу. О'Кі підступив ближче, шарудіння стало вже шелестом, долинув тупіт людських кроків, хтось утікав. О'Кі пробрався крізь зелену стіну. Його засліпила біла доріжка, і по тій доріжці мчала чимдуж невеличка худа постать із чорною течкою під пахвою.

Доганяючи, О'Кі уже добре роздивився постать утікача: вочевидь малий хлопець, вбраний у коричневий спортивний костюм і штани для гольфу, з них витикалися неймовірно худі литки. Втікач на мить обернувся обличчям до пе-

реслідувача. О'Кі злякався й одразу розсердився на себе за свій переляк. Адже в житті йому доводилося мати справу з усяким поріддям. Але ж яке обличчя! Зрозуміло, що то хлопець, але ж обличчя видається старезним, зморшкуватим, безкровним. О'Кі мимоволі згадав слова Чарльза, камердинера і полковника, коли той змальовував сина вдови Пошон. «Той хлопець страшнуватий, — казав Чарльз, — схожий на свою матір, якби вона пройшла курс схуднення. Шкіра йому завелика, всюди зморшки і борозни, але ж він молодий...» Усе сходиться, думав О'Кі і вже мало не на п'яти наступав утікачеві. Обидва бігли тепер по тротуару набережної, лише п'ять кроків відокремлювали О'Кі від хлопця, аж тут той раптом стрибнув убік і заскочив у відчинені двері таксі, яке стояло там із мотором, що тихенько хурчав. Дверцята хряпнули, автомобіль шарпнувся вперед, О'Кі лишився на краю тротуару й витер чоло. Він зміг тільки мигцем зазирнути в автомобіль. Там сидів чоловік, піднятий комір плаща ховав йому обличчя. О'Кі виразно помітив владний рух, яким він видер течку з рук хлопця.

О'Кі розсердився, що лишив свій мотоцикл під наглядом поліція Маляна. О'Кі думав, що під час цих коротких пошуків він йому не згодиться. Поки він, ще сердячись, і далі йшов у напрямку, де зникло таксі, кого ж він побачив на розі Великої Набережної?

— Сімпе! — проказав чоловік у циліндрі. — Сімпе, як добре, що я зустрів тебе. Мій старий щойно перед моїм носом поїхав у машині. І знаєш, хто сидів коло нього? Ніколи не вгадаєш.

— І все-таки, — мовив ще трохи засапаний О'Кі. — Син удови Пошон.

— Сімпе, невже ти вмієш читати думки? І чому ти так сапаєш? Хочеш побити рекорд Пааво Нурмі?

— Ні, полковнику, — сердито відповів О'Кі, аж ніяк не схильний жартувати. — Але ця вся пригода мені вже до живих печінок допекла. Я на превелику силу витяг з одного божевільного, де захована течка, яка зникла у вечір убивства Кроулі, хотів узяти її, аж тут натрапив на цього моторошного хлопчиська. І він утік із твоїм старим.

— Не хвилюйся, хлопче, — заспокоїв полковник, — після дощу завжди сяє сонце, і їсти буде не так гаряче, як варилося, і не смій забувати добру приказку: хто яму іншому копає, той добре підготувався. Все гаразд. Усе з'ясується.

О'Кі здивовано глянув на співрозмовника і на секунду, вагаючись, зупинився, немов думаючи, чи треба йому йти далі. Може, в полковника вже певна стареча недоумкуватість? Адже це не його манера — вдаватись до такої маси пустих балачок. О'Кі дивувався, аж поки помітив, що очі Чарльза, немов зачаровані, прикипіли до спини чоловіка, який нібито безтурботно йшов попереду них.

А втім, цей чоловік нічим не вирізнявся, принаймні ззаду. Довгий чорний плащ спадав йому до колін, білий овальний бриль зсунувся на потилицю. Але хода того чоловіка була не зовсім буденна. Незважаючи на спеку, він глибоко засунув руки в кишені штанів і йшов, широко розставляючи ноги, можливо, альпіністським кроком, натомість дивовижна вправність, із якою чоловік ступав отак розчепірено, немов промовляла про наявність у нього невидимих острог. Чарльз теревенив далі:

— Ти, любий друже, завжди повинен пам'ятати, що ми перебуваємо в місті, яке подарувало світові дивовижний магометанський різновид християнської релігії, який називають кальвінізмом. Знаєш, предетермінізм та інші підступи. Практично, звичайно, але...

— Полковнику, що це за чоловік, за яким ми йдемо?

— ...все-таки небезпечно. Ні, Сімпе, я ще не зовсім здурів, просто схвилюваний, бо невдовзі, Сімпе, дуже скоро мене просто прорве. Хочеш знати, хто той чоловік попереду нас? Я натрапив на нього ще вчора й перелякався. Хіба я не розповідав тобі про місіонера, що має такий вигляд, ніби вийшов прямо з роману «Дощ» Сомерсета Моема? Знаєш, у цьому творі йдеться про одного місіонера на острові десь у південних морях, що хоче повернути одну непутящу жінку, а потім вона повернула його, і через те він наклав на себе руки. Тож ти знаєш сюжет? Пильно придивись до чоловіка попереду. Це американець, представник компанії "Standard

Oil” там, у нашій прибережній державі. Він переконав мого старого. Він прогнав молодого князя. Так. І з цим святим чоловіком я повинен ще одну курочку обскувати. Але я маю терпець. Я ще не з’ясував, де він живе, тому завжди ходжу за ним назирці, коли де-небудь натраплю на нього. Вчора він утік від мене на таксі. Я б хотів дізнатись, куди він іде сьогодні.

Незнайомець завернув на площу Фюстері. Під час цього повороту О’Кі роздивився його обличчя, щоправда, тільки в профіль. Шкіра була смаглява, дуже засмагла, що часто трапляється в людей, які довго жили в тропіках. Обличчя здавалося дерев’яним, із застиглими, гострими рисами. Тож хіба дивно, що О’Кі несамохіть згадав слова малого безумного Нідекера: «Старий із дерев’яним обличчям, те обличчя буре й гладеньке».

— Можливо, Володар мух — ще й Господар золотавих небес, — проказав О’Кі так гучно, що полковник здивовано глянув на нього.

— Сімпе, думаю, тепер ти збожеволів! — роздратовано кинув він.

— Полковнику, знаєте, що мені сьогодні втовкмачили? *Тільки дурні розгадують.* Я хочу запам’ятати ці слова. Бачите, он наш приятель зникає в одному будинку, ми підемо за ним?

Темне підворіття виводило на чотирикутне подвір’я. Дерев’яні сходи, прикріплені до стіни, піднімалися на верхні поверхи. На кожному поверсі навколо чотирикутника тяглась дерев’яна галерея.

— Ходімо далі, полковнику, — проказав О’Кі, задивившись на хвилинку на небо. На третьому поверсі калатнув дзвоник, потім відчинилися й зачинились двері. Запанувала тиша. — Ходімо, полковнику, повторив О’Кі. — Думаю, мало-помалу проясниться.

3

Якоб Розеншток, молодий гімназист, брат адвоката Розена, зміг тільки коротку мить поговорити зі своїм першим коханням. Мадемуазель Агнес Сорель, поетеса, була сьогодні

ні надто збуджена і набридлива. Атож, молодому Якобові здалося, ніби літня дама надто перелякана й боїться лишитися сама. Інколи вона підводила голову, де ніс над синюшними вустами нагинався, мов дзьоб папуги, що хоче вхопити вишеньку, й напружено прислухалася. Але в просторій пустій кімнаті, що містилася за їдальнею, стояла тиша, і навіть дверний дзвіночок мовчав. Здається, не було ніякої причини для тривоги.

Нарешті, коли вже настала пора десерту, а Якоб сидів, мов на жаринах, прагнучи розповісти Наташі щось важливе, пролунав дзвіночок. Мадемуазель Сорель підвелася, подибала до дверей, а її бридке обличчя, гарне, наче морда чистопорідного бульдога, видавалося на диво просвітленим. Молодята, що й далі сиділи за столом, чули сповнені захвату слова вітання («...як мило з вашого боку, моя любя, любя дамо, для мене така неймовірна радість знову бачити вас, будь ласка, ходімо, сподіваюсь, ви не застудилися»), потім почувся шелест шовкового вбрання, двері суміжного салону (того, що виходив у темний коридор) відчинилися і зачинилися, а потім долинали лише дзвінки голоси двох співрозмовниць, але годі було розчути бодай одне слово.

— Я дещо розповів братові, надто те, що стосується професора, але не називав тебе. А він і не запитував, від кого я знаю новину, — схвильовано шепотів Якоб. — Ти повинна вибачити мені, я ж іще молодий. Мене страшенно приголомшила твоя розповідь.

— Дурний хлопчику, — заспокоїла його Наташа, агентка 83, — я ж сама тобі порадила довіритись братові. Ти правильно зробив. І що він сказав?

— Він щиро погодився допомогти професорові й доручив мені сьогодні дочекатися професора після лекції й запросити до нас. Сьогодні ввечері о пів на дев'яту. Наташо, а ти не хочеш прийти? Ти пояснила б усе набагато краще, ніж я.

— Так, але чи прийме мене твій брат, мене, комуністичну агентку?

— Ох, — мовив Якоб, — Ісак не такий. Я скажу, що приведу людину, яка може стати в пригоді, й тоді він не заперечить.

чить. Я чекатиму тут перед домом о чверть на дев'яту, в таксі, а далі поїдемо разом. Хочеш? Гроші я маю.

— Так, хлопче, — ніжно погодилась Наташа і над столом простягла Якову руку. Він схопив її і притулився чолом до розкритої долоні. В кімнаті було так тихо, що до них виразно долинав голос мадемуазель Сорель, поетеса верескливо розповідала щось у сусідній кімнаті.

— Що там сталося з нашою гостинною господинею? — тихо запитала Наташа. — Якщо вона й далі кричатиме, то так охрипне, що наступної неділі не зможе прочитати в літературному товаристві свою найновішу драму, написану класичним олександрійським віршем.

Наташа навшпиньки підійшла до дверей салону й приклала вухо до дверної панелі. Спершу на її обличчі проступав глузливий сміх, потім воно повільно споважніло, майже спохмурніло. Вона владно кивнула пальцем, тож невдовзі і Яков став коло неї й приклав вухо до дверей.

Спершу долинали тільки невиразне бурмотіння. Потім Яков раптом став чути. Пролунало ім'я Домініче, а все пов'язане з професором цікавило хлопця. Це ім'я вимовив якийсь чужий голос, запитуючи гострим, колючим тоном. Потім виразно долинуло папугове лопотання мадемуазель Сорель.

— Люба подруго, кого ви боїтеся? Немає причини. Кого ми так... — мадемуазель Сорель, певне, зобразила якийсь дуже комічний жест, бо вибухнув монотонний сміх, і саме та монотонність справляла моторошне враження. Потім жінка, яка сміялася, заговорила, її слова були розбірливі.

— А Тевенос? — запитала вона. — Що нам робити з Тевеносом? Хіба вам не здається, люба подруго, що цей чоловік мало-помалу став заважати?

— А якщо, — лопотав голос мадемуазель Сорель, — якщо він став заважати, ми просто запросимо його на чай. Хе-хе-хе!

— Хи-хи-хи! — засміялася друга жінка. Яков не зрозумів, що такого смішного в запрошенні на чай.

— До речі, Вчитель доручив мені запросити якось увечері або пополудні й цього іноземця, англійця, що живе

одразу за містом. Він хотів би краще роздивитися його будинок, — проказав незнайомий голос.

— Тоді і його слід запросити на чай, правда? — говорила вже мадемуазель Сорель.

— Так-так, звичайно. Але нам, моя люба, доведеться замовити новий чай, наш запас закінчується.

— Що ж, про це вже подбає Вчитель. Шкода, що наш головний постачальник не зберіг нам вірності.

— Не зберіг нам вірності! — скрикнув чужий голос. — Вам справді властиві дивовижні поетичні вислови. Але хтозна, може, він таки зберіг нам вірність. Можливо, невдовзі ми побачимо його. Наш молодий друг має дуже незвичайні обдаровання.

— Так, — долинула відповідь мадемуазель Сорель, — він успадкував їх від матері. До речі, моя люба, я думаю ще й про те, що мені слід познайомити вас із моєю чарівною подружкою, однією юною російською дівчиною, яка нам, можливо... — голос перейшов у шепіт; Наташа за руку потягла свого приятеля до столу, сіла, а Якоб мав досить самовладання, щоб надати своєму обличчю безневинного виразу й погладити Наташину руку. Тільки в його очах ще жеврів переляк. Ось уже відчинилися двері, з'явилася куца постать мадемуазель Сорель, а позаду неї височіла дуже довга й худа дама у фіалковій шовковій сукні.

— Ні, погляньте, як чарівно! — лопотіла мадемуазель Сорель. — Хіба не так, як у «Весіллі Фігаро»? Керубіно і герцогиня! — Високим, пронизливим голосом вона затягла арію, і то італійською мовою: — *Voi che sapete, che cosa è l'amor...*¹ — Звучало моторошно. — Люба Наташо, — казала вона далі, — дозвольте представити вам мою давню подругу мадам де Морсьє.

Обличчя мадам де Морсьє справляло враження маски: було застиглим, і навіть сміх, що лежав на вустах, видавався гримом. Тільки очі (що барвою нагадували крижини, які несе річкова течія) були пильні й рухливі. Спершу вона простягла холодну й трохи липку довгу руку Наташі, а потім привітала Якоба.

¹ «Скажіть, чи знаєте ви, що таке кохання...» (*ит.*)

— Юначе, я знаю вашого брата, — сказала вона при цьому. — Він, звичайно, пам'ятає мене, але, мабуть, краще, щоб ви не розповідали про мене.

Якоб одразу вирішив за першої ж нагоди розпитати Ісака, як він пов'язаний із мадам де Морсьє. Сам тим часом уже пустив Наташину руку, очима запитав її, підвівся, збгнучи її погляд, і попрощався. Він ще бачив, як мадам де Морсьє сіла за стіл і жваво заговорила до Наташі. Потім мадемуазель де Сорель зачинила за ним двері.

4

Професор Домініче читав свої лекції в найбільшій після актової зали аудиторії університету. Він мав багато слухачів, і то дуже строкатих. Крім елегантних, напахчених дам, що сиділи в першому ряду амфітеатру з лавами, які піднімались угору, серед них були й справжні студенти філософи і теологи. А в задньому ряду, зовсім близько до склепінчастої стелі, вмощувались більш або менш обдерті незнайомці з блискучими очима і ревно нотували геть усе.

Коли професор зайшов до аудиторії, знявся вітальний гамір, що складався з тупоту ніг на середніх лавах, тихенького поплескування рук у рукавичках на першій лаві й екзотичних голосних схвальних вигуків на верхніх лавах. Професор подякував, схиливши свою апостольську голову, сів, розклав перед собою кілька невеличких аркушів із нотатками і глянув потім спокійними очима, зіниці яких навряд чи були більші за шпилькову головку, на аудиторію. Якоб сидів досить високо, поряд із молодиком з розкошланим волоссям, від якого гостро ткнуло цибулею, і збуджено поглядав на нижні лави. Його увагу привабив довгий череп зі схожим на мідний дріт волоссям. Якоб запитував себе, кому може належати така абсолютно незвичайна кольорова голова. Аж тут той чоловік озирнувся: Якоб побачив рухливий ніс, засіяну ластовинням шкіру. Але, перше ніж Якоб устиг роздивитись як слід обличчя незнайомця, в аудиторії запанувала уважна тиша, і професор Домініче почав лекцію. Він говорив негучно, але напрочуд теплим голосом, що долинав аж до задніх лав. Чимало обличчя полиску-

вали потом, у залі, нагрітій літнім опівденним сонцем, було гаряче, аж душно. На нижній лаві майже ненастанно користувалися носовими хусточками, пляшечками з одеколоном, а надто коробочками з пудрою.

Це його остання лекція, повідомив Домініче, але не остання в семестрі, що й так післязавтра вже закінчується, а взагалі остання. Він вирішив відмовитись не тільки від посади викладача, а й від керівництва психологічною лабораторією, його дослідження провадитимуть далі молоді професійні сили.

Не тільки вік, розповідав він далі, спонукав його заявити про свою відставку. Він узяв на себе провину, і ця провина, яка після довгих міркувань стала йому очевидною, вже не дає йому змоги виступати в ролі проводиря молоді. Професор Домініче зробив паузу, в залі було тихо, потім одна з елегантних дам кашлянула, цей шум зацитькали, дама ображено озирнулася і, шукаючи захисту, глянула на професора.

Ця ситуація, мовив професор, аж ніяк не буденна, і він добре це розуміє, бо відверто признається в своїх гріхах і кається перед численною аудиторією, проте, не розповівши учням про свої помилки, він не усвідомив би повною мірою своєї провини. У своїх колегах він дедалі менше цінував зарозумілість, властиву їм майже папську непогрішність, і якщо він сам має іншу натуру, то нічого не може вдіяти і хотів би цим не хвалитися, але нехай йому все-таки дозволять використати цей аргумент, а саме: необхідність невеличкої публічної сповіді — на свою користь.

Знову пауза.

Якоб бачив, що чоловік із волоссям, як мідний дріт, дуже неспокійний. Він йорзав, м'яв собі руки, поглядав на залу, немов шукаючи когось, — одне слово, втілював образ переляканого, напруженого чекання. І поводитись отак почав від миті, коли Домініче заговорив про визнання своєї провини.

— Я, — розповідав далі професор, і його очі були прикриті повіками, — побожна людина, а це означає, що вірю у вищі сили, але, як і всі науково освічені люди, маю потре-

бу зміцнювати свою віру об'єктивними дослідженнями. Коли ви, шановні пані й панове, неупереджено спостерігатимете світові події, то помітите, що відбувається вічна боротьба. Боротьба між добрими і лихими силами. Лихі сили збурюють наші почуття, насилають на нас хвороби, війни, безумство. Я поганий лікар. Я не політик. Мене сковає людська душа, мене зворушує безпорадність нашої душі, що, слабка або ослаблена, стає здобиччю темних сил. Щоб потрапити на слід цих сил, я дозволив підманути себе й ходив на певні збори, на яких ушановували лихо як таке. Я б хотів коротко розповісти вам про ці збори, перше ніж скорюся єдиній інстанції, яка має повноваження карати такі махінації, тільки-но вони призводять до навмисного вбивства. Вас стримають...

«Дзень!» — почулося від вікна (немов упала на дерев'яну підлогу срібна монета), Домініче затнувсь, глянув у той бік, звідки долинув звук. Це сталося десь у четвертому ряду, якщо рахувати знизу, місце можна було легко визначити, бо там кілька облич повернулися в бік завуальованої постаті, що сиділа нагнувшись, немов поринула в роздуми.

Якоб витягував шию, щоб побачити, що діється. Він помітив чоловіка з волоссям, як мідний дріт, він підскочив, несамовито замахав руками й гукнув: «Хапайте ту жінку!» Та вже було запізно. Почувся монотонний гул, до якого домішувалося дзижчання, звук наростав, високі вікна потьмяніли, дзижчання посилилось, і раптом повітря зали наповнили різноманітні комахи, оси, джмелі та гедзі. Залунали зойки, замахали руки.

— Сидіть спокійно, — наказав глибокий голос професора Домініче. — Це все омана. Ви тільки повинні твердо вірити, що це все омана.

Але йому відповів сміх, елегантні дами на першій лаві гостро, пронизливо вищали й боронилися крихітними носовими хусточками, всі тиснулися до дверей, а дзижчання дедалі гучнішало.

Потім Якоб, що й далі спокійно сидів (рій комахні ще не дістався до нього), побачив, як чоловік із мідним волоссям раптом перескочив кілька лав, заскочив на подіум і став

поряд із професором. Тоді підвівся і Якоб, пробрався поміж слухачів, яких уже значно поменшало, піднявся на подіум, якусь мить дивився на рудого незнайомця і сказав Домініче:

— Мій брат, адвокат Розен, просить вас, пане професоре, завітати до нас сьогодні ввечері. Він дуже б хотів допомогти вам. — Якоб замовк і глянув на пусту залу. Найбільше його здивувало, що повітря стало безгучним і чистим. Не чути дзижчання, немає миготливих крил, які гудуть в аудиторії. Кризь відчинене вікно можна було безперешкодно бачити великі темні простори, які відмежовували університетський двір від Променаду Бастіонів. Професор і далі мовчав, понуривши очі.

— А ви, друже О'Кі, — раптом запитав він, не відповівши Якобові, — теж щось пропонуєте мені?

— Так, — кивнув О'Кі, — те саме, що й цей юнак. Два посланці для однієї новини. Ви, професоре, видатна людина, маєте, як ми добре знаємо, міжнародну славу, а оскільки ви вже не здатні самі подбати про себе, ми, звичайно, зобов'язані зробити це за вас. Тож ви приймаєте запрошення?

Професор не відповів, тільки й далі дививсь кудись у далекий простір. Зрештою, незважаючи на запитання, поцікавився:

— О'Кі, а ви бачили Тевеноса?

— Тевеноса? Доктора Тевеноса? Ні!

— Я бачив його, він одним із перших вибіг у двері позаду завуальованої жінки. Він мав страхітливий вигляд. Не могли б ви спершу зробити щось для нього? Я можу зачекати.

— Поки той добродій не має до мене ніякої довіри, я не можу допомогти йому, — гостро відмовив О'Кі.

— Ревнощі, О'Кі? Вам слід позбутися їх. Що ж, більше про це не розмовляймо. — Професор раптом глянув убік і довго дивився на Якоба, що мовчав, потім узяв його за руку й мовив: — Ти ще дуже юний, а вже ходиш на мої лекції. Я вже кілька разів помічав тебе. Тобі подобається, що я розповідаю?

— Так, пане професоре! — насилу зводячи дух, притьмом відповів Якоб.

— Ну, тоді проведи мене трохи. Сьогодні мені не дуже хочеться йти самому. А в нашого приятеля тут, мабуть, ще є особисті справи.

— Отже, ви брат метра Розена? — запитав О'Кі й потис Якову руку. Той кивнув головою. — Тоді, — мовив О'Кі, — я теж вважаю, що буде найкраще, якщо ви трохи подбаєте про нашого професора. Йому справді може бути потрібний супровід.

— Любий О'Кі, ще більше, ніж ви думаєте. — Домініче зібрав розкидані нотатки правою рукою, і саме тепер О'Кі уперше помітив, що ліва рука професора стиснена в кулак і лежить на кафедрі.

— Що ви там ховаєте? — запитав О'Кі й показав на кулак. Професор розтиснув кулак, і на стіл випала біла блискуча річ, навряд чи довша за два сантиметри. Коли вона впала на дерев'яну поверхню, не почулося жодного звуку. О'Кі узяв ту річ до рук і здивовано покрутив головою.

Вістря, мабуть, лише чотири міліметри завдовжки, скидалося на верхній зламаний кінчик порожнистої голки. Воно було прикріплене до круглої кульки з червоної гуми, не більшої за півсантиметра в діаметрі. А до того крихітного гумового пухирця ззаду був приклеєний шматочок вати. Професор Домініче крутив ту річ між пальцями, коли О'Кі повернув її, й замріяно сказав:

— Подумати лишень, смерть може прибирати форми навіть такої малесенької штучки! Досконала отруйна стріла. Долетіла аж до моєї кафедри, і серед того розгардіяшу ніхто не бачив її польоту. Що ж, але загальне безладдя мало й свій позитивний бік, бо стрілець не міг прицілитись як слід або ж його віддих мав недостатню силу. Але як дотепно все придумано. Ви розумієте?

О'Кі трохи безпорадно похитав головою, Яков, мов зачарований, дивився на руки професора.

— Усе дуже просто, — терпляче розповідав далі Домініче. — Якби вістря встряло в шкіру, мала гумова кулька, притиснувшись до вістря внаслідок інерційності, розірвалася б і впорснула б речовину під шкіру. Припустімо, вона

влучила б мені в обличчя, тож усі присутні в залі могли б заприсягтися, що мене вкусила оса або якась отруйна муха. Через те й увесь цей театр із роями мух. А якби я через кілька годин помер від правцю, ніхто б не повірив в отруєння. Ох, — зітхнув професор, — думаю, і отрута завдала б хімікам клопоту. Мабуть, суміш уабаїну, ехуїну, еритрофлеїну — все гарні назви, які дають досить огидну картину, коли потраплять людині під шкіру. Африка, Азія, тихоокеанські острови. Чоловік, що приготував цю отруту, володіє, безперечно, знанням. Отрути для стріл так званих примітивних народів — здебільшого тягучі речовини. Щоб мати змогу виготовити такі прозорі рідини, — Домініче легенько натиснув на гумову кульку, і на вістрі голки з'явилася світла крапля, — слід провадити багато лабораторних досліджень. Недавно я вже чув про існування такої зброї, мені погрожували нею, але я не переймався, а тепер, здається, погроза стала реальністю...

Двері аудиторії розчахнулися, й забігли два університетські сторожі, кожен ніс у руках жовтий оприскувач, у які звичайно наливають мушину отруту. Вони спантеличено оглядали залу, побачивши, що троє людей спокійно розмовляють на подіумі, й несміливо запитали, куди поділися рої мух, які призвели до такої паніки в аудиторії.

— Заспокойтеся, — сказав Домініче, підводячись зі стільця, — все гаразд. Господи, — додав він, — як було б легко, як було б нескінченно легко, якби всі примари можна було розганяти засобами від мух.

Професор зіперся на руку Якоба, приязно підморгнув О'Кі:

— До вечора, любий друже, — і, випроставшись, пішов до дверей.

На сходах і сходових майданчиках ще стояли, тісно збившись до купи, люди, які повибігали з зали. Вони відсахувалися, тиснулися до стін, щоб тільки не торкнутися професора, що проходив повз них. Домініче засміявся:

— Бачиш, — підморгнув він Якобу, — вони вважають мене за чаклуна. Молодого вченого це б стривожило, але суто по-людськи це можна зрозуміти. Копніть людину —

і ви завжди знайдете давню, прадавню верству, якій, — хтозна? — можливо, мільйони років.

5

Професор і Якоб сіли на лаву на Променаді Бастіонів. Кризь листя пробивалось надвечірнє сонце, тепле й терпляче, і осявало групу церковних реформаторів, які, поставлені під довгим жовтим муром і навіки тужливо закам'янівши, чекали, здається, розстрільної команди, яка ніколи не з'являлася.

Професор Домініче поклав свого крислатого капелюха поряд на лаву, вперся ліктями в широко розставлені стегна і склав руки. Кивнув кілька разів могутньою бородатою головою й заговорив:

— Якобе, я радію, що зустрів тебе. Я, власне, знаю тебе давно. Ще першого разу, побачивши тебе на своїй лекції, я запитав, хто ти. Мені сподобалося твоє обличчя. І ти когось нагадуєш мені, юнака, якого я дуже любив і який помер. А сьогодні ти ще більше схожий на нього. Можливо, в цьому винен твій костюм. Він теж одягав такий сірий фланелевий одяг і шовкові сорочки. Він пішов від мене ввечері, той, на кого ти схожий, і я застеріг його. Я сказав йому: «Кроулі, стережіться!» Та він тільки посміявся з мене: «Професоре, що ви собі думаєте! — сміявся він. — Просто невинне запрошення на чай. Дві літні дами! Може, три літні дами! Невже я маю боятися їх?» Знаєш, Якобе, я пішов за ним услід. Але вже не та моя сила! Я втратив його з очей. А коли підійшов до дому, де, на мою думку, він гостював, уже спочіло. Я тоді пішов далі, вздовж озера. Повз мене проплив баркас, далі й далі, в розсипи зір, які танцювали у воді. А потім побачив, як Кроулі лежить на лаві на площі Моляр, ним опікувався один невинний поліцай, і я вже не впізнав юнака. Тільки згодом, повертаючись додому, я раптом подумав: то був Кроулі! Мертвий, Якобе, він був мертвий. І я, старий дід, знову опинився сам. Якби ти знав, що цьому Кроулі я завдячую все! Але, бачу, ти хочеш запитати мене про щось. Запитуй!

— Професоре, а що це було з тими мухами?

— Якобе, спершу одне зустрічне питання. Якобе, ти теж бачив мух, тебе, слід сказати точніше, вони також кусали?

— Я таки бачив їх, але напрочуд невиразно. Тобто я б не зміг би розрізнити тих комах, не сказав би, які вони: оси, джмелі чи гедзі. Але, думаю, міг би розрізнити різні види дзижчання: глухе гудіння джмелів, схоже на далекий церковний дзвін, поміж нього гострий плач комарів і хурчання гедзів. Але бачив тільки безладну мішанину, в аудиторії було темно, ніщо й не вкусило мене.

— Ясно, Якобе, ясно, як день. Запитай усіх інших. Я певен, що нікого не вкусили, хоча годі відкинути можливість, що в декого понапухали обличчя, бо вони твердо *переконані*, що їх укушено. Переконані, розумієш? Вони мали віру. Цих людей можна було б ще назвати істериками. Але це тільки заяложений загальник. Це люди з великою силою уяви. Такі люди (а вони знаходяться завжди, коли збирається група людей) немов виконують роль релейних станцій на телеграфних лініях: сприймають сигнали і в підсиленій формі передають їх далі. Там не було ніяких мух, але в залі була одна людина, яка так інтенсивно уявляла собі образ рою комах, що спромоглася передати це уявлення в мозок інших дуже сприйнятливих осіб, а ті потім передавали його далі, і отак той образ заразив усю сукупність людей. Розумієш? Можу запевнити тебе, що я нічого не бачив, але дещо чув, а саме: бурмотіння, яке мало-помалу почалося скидатись на мушине дзижчання. І тоді я вже знав, що сталося. Адже я не вперше був присутній під час такого експерименту. Щось близьке до цього я переживав багато років тому з однією жінкою, з якою працював тоді разом. Проте ніколи не писав про це, бо колеги глузували б із мене.

— Отже, своєрідна масова сугестія? — запитав Якоб, пишаючись, що зміг висловитись отак по-вченому. Але був розчарований, бо професор Домініче стеновав плечима:

— Іншомовних слів у таких випадках треба вживати вкрай мало. Бо люди завжди вважають, ніби пояснили певний факт, якщо знайшли для нього якесь справді чужоземне слово!

Якоб мовчав. Повз них проходили люди, багато хто вітався з професором зі своєрідним покірним страхом, але Домініче навіть голови не піднімав. Він прикипів очима до щebenю під своїми ногами, інколи неуважно погладжував собі сиве, але ще дуже густе волосся. Раптом він запитав:

— Якобе, а ти хочеш сьогодні ввечері побути зі мною? А потім ми разом поїдемо до твого брата, о пів на дев'яту, гаразд? Ти ж можеш побути в мене? Знаєш, я такий самотній. Удома я ще маю, здається, пару яєць, їх можна зварити чи посмажити, але треба купити хліб і сир, якщо ти любиш його. Якобе, я переживаю за Тевеноса, і знаєш, ця дивна отруєна стріла. Невдовзі вже не буде затишку в нашому доброму місті Женеві. А мені зв'язані руки.

— Але ж ви таки хотіли признатися у своїй провині перед тими численними зборами, — несміливо озвався Якоб.

— Якобе, я мушу позбавити тебе однієї ілюзії. Зауваж, що з віком людина не розумнішає, а дуже часто тупішає. Але що таке тупість? Може, там і був колись розум. І все-таки я б хотів знати, що сталося з Тевеносом.

— Професоре, може, піти і знайти його? — послужливо запитав Якоб, дарма що й близько не знав, хто той Тевенос. Але професор допоміг йому вийти на слід:

— Я сам намагався знайти його в лікарні, але повідомили, що він уже чотири дні у відпустці. Потім прогулявся до його дому, але там усе замкнене.

— У лікарні? — перепитав Якоб, і в його душі заворушився неясний спогад. — Він працює з моїм братом?

— Атож, — полегшено зітхнув Домініче. — Тоді твій брат, — звуть його Владімір, — тоді твій брат Владімір сьогодні ввечері, звичайно, розповість нам.

Обидва підвелися. Професор знову взявся за руку Якоба й легенько зіперся на неї. Вони пішли разом до вулиці Корратері через центральний квартал Рю-Бас. Перед домом Домініче Якоб недовірливо озирнувся. На розі стирчав чоловік із рудими вусами під тупим носом і видавався більш ніж підозрілим. Та коли він за мить відвернувся, Якоб уже не звертав на нього уваги й зайшов із професором до будинку.

Ключ від квартири не чіплявся як слід у замку, і тільки після двох чи трьох спроб двері нарешті піддалися. В кабінеті панував страшенний розгардіяш, шухляди були висунені, навколо валялися папери. Домініче засміявся, то був глибокий горловий сміх, але в ньому відчувалася полегкість.

— Йолопи, вони не знайшли нічого! — радісно вигукнув він. Але раптом споважнів. Як об чув, як він бурмоче: — Пляшка, де пляшка? — Професор метнувся на кухню й, похитуючи головою, повернувся назад. — Принаймні, — мовив він, — яйця ще не розбили. Ходімо, Якобе, приготуймо страву.

Вони розподілили роботу: Як об заходився коло яєць, професор варив чай. Потім сіли поряд у кабінеті. Як об намастив бутерброди, поклав зверху сир, професор жував. Рівно о восьмій годині Як об підійшов до телефону, замовив таксі, потім звернувся до професора:

— Я ще когось запросив на цей вечір, — мовив він, — але ви не лякайтеся. Ви знаєте ту жінку.

— Хто це? — запитав професор.

— Секретарка Баранова.

— Господи! — вихопилось у професора. Більш нічого. Потім він покірно пішов за своїм юним другом.

Коли обидва вийшли з дверей будинку, Як об знову недовіжливо озирнувся. Чоловік із вусами під тупим носом зник. Комісар Пільвюї дотримав слова, але Як об не міг знати про це.

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ

1

Коли О'Кі цього вечора суто випадково натрапив на захеканого Ронні, то був змушений визнати, що його твердження, мовляв, він розуміє мову ердельтер'єрів, виявилось почасти пустою похвалюю. Зустріч відбулася за чверть до сьомої на вулиці, що вела від району Вандевр через болото Сіоне до Жуссі. О'Кі вийшов з університету й забрав у Палаци правосуддя мотоцикл. Він мав ще понад дві години до початку «воєнної наради» на віллі «Мімоза» і хотів скористатися цим часом, щоб побачити дім Джорджа Вістлера, куди вранці вдиралися злочинці. Він побачив його вдалині, в кінці довгої алеї, загінений високими ялинами, які росли навколо, і вагався, чи годиться зайти до магараджі, аж тут його роздуми порушив гучний гавкіт.

Через поле з досить високою конюшиною щось стрибає в бік дороги, здавалося, ніби серед зеленого моря виконує танок радості засіяна чорними й бурими цятками рибина. Аж ось уже видно, що це Ронні, він із гавкотом скаче навколо мотоцикла, вибиває передніми лапами барабанний дріб на одязі О'Кі, — одне слово, поводитьсь, мов несамовитий. О'Кі не знав, чи пес шаленіє отак від радості, а чи від страху. Він спробував запитати, де його господиня, чи вона не приїхала сюди на своїй машині. Ронні пирхав, дуже довго розповідав щось, — і, звісно, О'Кі пошкодував, що не опанував мову ердельтер'єрів набагато краще.

Проте *одна* думка все-таки стримувала О'Кі від того, щоб надто вже перейматися Мадж Лемойн. Його раптом почала гнітити підозра, що Мадж могла зустрічатися зі своїм попереднім приятелем доктором Тевеносом. Така зустріч

могла б дещо пояснити: напрочуд зарозумілу поведінку Мадж сьогодні вранці, коли він розповідав їй про свій клопіт, її холодне прощання, коли вона пішла до вмирущого Нідекера, а крім того: що робила Мадж в останні дні? Адже Тевенос пішов у відпустку. Чи бачилися вони? О'Кі не мав спокою. Проте помітив, що Ронні прагне повести його кудись, лагідно вхопив за холошу й намагається тягти за собою. Але О'Кі не мав ніякого бажання шпигувати за Мадж. Нехай робить, що вважає за слушне. Він узяв собаку, посадив її на заднє сидіння, сів сам, дав газ, Ронні одразу зрозумів, чого вимагають від нього, й поклав передні лапи на плечі людини, його морда лоскотала О'Кі коло вуха. Отак вони й поїхали до Жуссі, а потім через село Презенж повернули назад. І саме там, уже за селом, сталася невеличка подія, яка все-таки змусила О'Кі замислитись.

Вони проїздили повз одну давню споруду — сільський будиночок гарних пропорцій, збудований наприкінці XVIII ст. Будинок видавався пустим, віконниці були зачинені, занедбаний садок здичавів. Коли мотоцикл підїхав до будинку, Ронні на задньому сидінні занепокоївся. Він гучно гавкав на вухо О'Кі, дряпав йому лапами плечі, а потім раптом зіскочив на ходу. Перекинувшись кілька разів, пес викачався в дорожній багнюці (земля ще не висохла після опівнічної зливи), а потім став і старанно й злісно заходився гавкати на замкнений будинок. Хоч-не-хоч, О'Кі довелося зупинитися, зійти й піти за собакою.

У супроводі Ронні, що інколи забігав наперед, нюхав землю, тихо скавучав, а потім знову довго дивився на зачинені віконниці, він обійшов дім навколо. О'Кі пошарпав за ручку тильних дверей, але вони були замкнені. Дім стояв як мертвий.

Зрештою, О'Кі вирішив їхати далі. Ронні, здається, заспокоївся, бо слухняно вискочив на заднє сидіння й поведився тихо. Коли О'Кі ще раз озирнувся, йому раптом щось упало у вічі, тож він загальмував, щоб перевірити спостереження. Він, навіть не помітивши, їхав із Жуссі через Жувінї, тобто зробив майже коло. Вдалині, можливо, метрів за триста від замкненого будинку, він помітив задній фрон-

тон будинку в маєтку Деларіва, де мав жити Джордж Вістлер.

— Кому належить цей замкнений будинок? — запитав він робітника, який проходив поряд.

— Він належить до тамтого маєтку, — відповів чоловік.

— А тепер тут ніхто не живе? — поцікавився О'Кі.

— Та, знаєте, — пояснив чоловік, скориставшись нагодою, щоб скрутити собі сигарету, — цей будинок уже найняли. Але надвір із нього виходять украй рідко. Здебільшого ввечері. Тому цих людей не дуже бачать. У них, певне, буває багато гостей, бо люди приїзджать на машинах, велосипедах, приходять пішки. Але віконниць однаково не відчиняють. Іноді чути трохи музики, скрипку і фісгармонію. Інколи чути й грамофон. А наступного дня будинок знову тихий і порожній. Ми вже часто дивувалися цьому. Але ті люди живуть самі по собі, це все нас не дуже обходить. Знаєте, тут, у селі, ми любимо плескати язиками, але...

— Дякую, — проказав О'Кі і знову натиснув на газ. Ідучи, він хитав головою. Може, магараджа влаштовує в малому будинку вечірки для вузького кола осіб? А може, цей будинок не має нічого спільного з пожилцем із маєтку? Чому Ронні привернув його увагу до цього будинку? Чи була там усередині Мадж? Якби вона перебувала там ще й тепер, Ронні був би набагато активніший і не заспокоївся б так швидко.

«Ти ба, — думав О'Кі, — я запитаю її сьогодні ввечері, що вона робила в Презенжі. Може, відповість. Може, вона прогнала Ронні, щоб побути на самоті з Тевеносом. Вона колись казала, що Ронні не терпить Тевеноса. Так, Ронні — пес, який знається на людях». О'Кі лагідно штовхнув головою собачу морду коло свого вуха, а Ронні подякував тихеньким завзятим виском. І чоловік, і пес добре розуміли один одного.

2

Адвокат Ісак Розен був білявий. Він сидів у просторій їдальні своєї вілли, трохи відхилившись назад, із нагрудної кишені його темно-синього костюма визирала біла шовкова хустинка, від нього легенько тхнуло лавандовою водою і англійськими сигаретами, і він становив яскравий контраст

із братом Владіміром, лікарем, що в сірому готовому костюмі сидів коло нього, сповзши вниз і схрестивши на столі передпліччя.

— Матінко Анжело, — проказав Ісак, знявши неоправлене пенсне з носа й крутячи його на дужці навколо мізинця, — до нас прийдуть гості. Але й ти маєш бути присутня. Звари багато чорної кави і скажи Андре, щоб він приніс горілки, або ні, стривай, краще пришли Андре сюди, я сам йому скажу.

Матінка Анжела була невисока на зріст і ходила в чорній димчастій шовковій сукні. Коли треба було кухувати, вона одягала зверху просторий білий халат, який колись подарував їй Владімір. Вона трохи побурчала, а зрештою пішла по шофера й камердинера Андре, йому й передав доручення Ісак.

— Атож, уяви собі, — звернувся він до брата, — я наче з неба впав. Спершу Якоб попросив мене, щоб я прийняв професора, а потім зателефонував якийсь англійський журналіст і сказав про те саме, тож я тоді подумав, що слід запросити всіх цих людей до себе і спокійно обговорити це питання. До речі, ти пригадуєш історію про шантаж п'ять, ні, стривай, шість років тому, в якій таку помітну роль відіграла ота мадам де Морсьє?

— Угу, — кивнув головою Владімір і затягся грубою сигарою, тримаючи її в кутику вуст, наче американський бізнесмен.

— Я б не здивувався, — казав далі Ісак, — якби ця жінка виринула знову. Задля обережності я сьогодні пополудні провідав Мартіне. Він, звичайно, знову закутав мене в темні хмари своєї риторики, але я все-таки збагнув, що професор дуже скомпрометований, проте влада не хоче, щоб він був причетний до цієї справи про вбивство. Два вбивства, правда, Владіміре? І під час обох ти був діяльним або, скажімо точніше, лікувальним спостерігачем.

— Угу, — підтвердив Владімір.

— Що з тобою сьогодні? Ти що, рота не можеш розтулити? По-твоєму, в нашій родині тільки я обдарований здатністю промовляти? Так чи ні? Ти був коло них?

— Угу, — прохрипів Владімір, відкашлявся і нарешті зволив відповісти: — Власне, Тевенос знає краще, я тільки дрібний лікар-асистент, тоді як Тевенос контролює. Я, власне, був майже непрочитаний до цих випадків.

— Англійського секретаря таки отруїли? Правда? І він помер у вас на руках, коли йому стало вже краще? І так само, певне, сталося й з аптекарем, що й без того має на сумлінні різні темні справи? Правда? Чому ти не привів Тевеноса, якщо він знає краще від тебе?

— Тевенос зник. Він уже чотири дні у відпустці, і я змушений піклуватися про його відділ, — пояснив Владімір і скривився. — Я кілька разів намагався дістатися до нього, звичайно, по телефону, але вдома його немає. Можливо, виїхав. Чи я сторож свого лікаря?

— Будь ласка, без пародій, — суворо наказав Ісак.

У двері постукали. Андре відчинив і впустив О'Кі. Ісак підвівся й пішов йому назустріч.

— Радий, — промовив він, — познайомитися з вами. Вчора пополудні мені вас дуже приязно рекомендували. Сподіваюся, ми дійдемо разом якоїсь сприятливої постанови.

О'Кі уклонився, потис руку й Владіміру та сів.

— Я думав, — сказав Ісак, — ви приведете й професора.

— Це завдання перебрав на себе ваш молодший брат, — відповів О'Кі. — Ми сьогодні обидва сиділи на останній лекції нашого професора, і я попросив Якоба подбати про літнього чоловіка. Думаю, він скоро приведе його. До речі, під час цієї лекції сталося щось незвичайне.

— Що саме?

— Рої мух, — відповів О'Кі. — Рої мух, дзвінка монета і вкрай по-сучасному сконструйована отруйна стріла. — І він коротко розповів про події.

— Ну, — зауважив адвокат, — ми могли б сьогодні привітати серед нас принаймні двох отрутознавців. Оцей мій брат, — він показав на Владіміра, що при цьому зашарівся, немов учень, якого похвалили, — якраз дуже цікавиться отрутами. В одному усамітненому садовому будиночку він

улаштував собі лабораторію і там варить та смажить отруйні рослини. Та й садок собі розвів. Ану, розкажи цьому добродієві про все, що ти там вирощуєш.

Але Владімір тільки збентежено пробурмотів щось на кшталт «дрібних експериментів» і «не дуже великого значення».

— Не слід бути таким сором'язливим, — дорікнув Ісак. — Бо ж він, власне, несміливий, наче дівчинка, коли починають розмову про його захоплення. Ти колись із захватом розповідав мені про один відьомський рецепт і нарікав, що не маєш нікого, на кому міг би випробувати його.

— Ох, не говори так багато, — сердито запротестував Владімір, — то був лише жарт. Певною мірою психологічний дотеп.

— Що ж, якщо не хочеш розмовляти, — зітхнув адвокат, — нехай.

О'Кі з хвилину мовчки дивився на невисокого пухкенького асистента лікаря, а потім, поринувши в роздуми, похитав головою. «Завжди воно так, — думав він, — у таких справах від часу до часу виринають начебто нові сліди, які нікуди не ведуть. Невже цей гладкий коротун? Таж він бентежить тільки тому, що брат хвалить його, мов школяра. Кумедні вони обидва!»

У двері знову постукали, зайшов професор Домініче в довгому сірому сюртуку й пластроні, прикрашеному перлиною. Позаду нього видніли дві постаті, що зупинились коло дверей, поки Домініче швидким кроком перетинав кімнату. Троє людей, що сиділи за прибраним обіднім столом, підвелися.

— Дуже радий бачити вас, мій любий журналісте. Сьогодні пополудні ви лишили нас трохи раптово, але це не шкодить. Ви, здається, так ревно дбаєте про мій добробут, що я, власне, повинен вибачитися перед вами. Одного разу я відповів вам не дуже лагідно. Ви ще пам'ятаєте про це?

О'Кі, тиснучи професорові руку, мовчки кивнув. Пустив руку й підійшов до Наташі:

— Мадемуазель Кулігіна, ви теж перекинулись на наш бік? — засміявся він. — Що робить Сімдесят Другий?

— Що? — від подиву аж рота роззявив Якоб, ставши схожим на йолопа. — Невже ви знайомі?

— Звичайно, ми знаємо одне одного, — нетерпляче мовила Наташа і подала О'Кі руку. — Ми не раз працювали разом.

— Працювали разом — як добре сказано! — засміявся О'Кі. Аж тут їх урвав професор:

— Я не йняв віри своїм очам, — проказав він, — коли мій молодий друг Якоб змусив мене заїхати за мадемуазель Кулігіною. Але, коли вона сіла до нас в автомобіль, ми уклали мир. Правда? Колись, як мене катували, мадемуазель Кулігіна була присутня в якості помічниці ката. Але її добре серце перекинулось на мій бік разом із нею і невдовзі вона стала мало не сестрою-жалібницею. Правда, мадемуазель?

Наташа знову опинилася в безпеці, і тут десь позаду почувся голос адвоката:

— Якобе, ти нечема, ти мав би мені принаймні представити твою подругу. Хто вона або що вона?

Якоб почервонів, але Наташа врятувала його від збентеженості. Підступила до адвоката і проказала зі сміхом, який справляв вельми приємне враження:

— Сподіваюся, ваш політичний обрій не дуже вузький і ви зможете привітати в себе вдома комуністку.

Ісак теж засміявся, потис подану руку й відповів:

— Якщо ви стоїте на боці нашого професора, тоді, звичайно, ласкаво просимо. До речі, політичні погляди не такі вже важливі. Головне — щоб люди мали змогу порозумітися на людській основі.

— Мадемуазель Лемойн ще не прийшла? — поцікавився О'Кі, і в його голосі вчувалася тривога.

— Ні, — відповів адвокат і рухом руки запросив гостей сісти, а сам уместився на столі. Слід зауважити, що Розен часто головував на різних засіданнях, тож усі мовчки погодилися, що він вестиме нараду.

— Мадемуазель Лемойн стала б нам у пригоді, — додав О'Кі, але адвокат тільки з жалем стенив плечима:

— Тоді ми повинні дати собі раду без неї, але, можливо, вона ще надійде, — втішив адвокат.

У двері щось пошкрябало, почувся виск: Ронні просив, щоб його впустили. Але ще до того, як хтось із присутніх підвівся відчинити, двері розчахнулися, на порозі постала матінка Анжела, і Ронні пробіг повз неї. Чемно поводячись, як і завжди, коли опинявся в товаристві, пес підступив до професора, дозволив, щоб йому потисли лапу, й ліг до ніг старого чоловіка. Решту присутніх він знехтував.

— Професоре, — заговорив адвокат, — ви в небезпеці і знаєте про це. Як не брати до уваги арешту, який хоче накласти на вас спраглий діяльності прокурор, вам, на мою думку, загрожує ще й інший ворог. Принаймні саме це, здається, впливає з повідомлення, з яким месье О'Кі познайомив нас перед вашою появою. Чи не було б розумніше, якби ви нам просто й докладно розповіли про людей, які слушно чи ні прагнуть прибрати вас із дороги.

Домініче мовчав. Він опустив очі на свої складені руки, що лежали на стільниці, й сидів непорушно, немов зціпівши.

Ісак наполягав. Професор повинен визнати, казав він далі, що ця вся ситуація стала нестерпною. Він, Ісак, переконаний, що професор ні в чому не повинен звинувачувати себе, ні в чому, що несумісне з уявленням про честь, бо ж немає сумніву: якби тільки професор захотів говорити й пояснити, то, безперечно, можна було б знайти вихід із ситуації. Але нічого не можна вдіяти, якщо професор закутався в мовчанку. Потім адвокат знову довгенько почекав. О'Кі, що сидів навпроти професора, раптом здалося, ніби Домініче з-під опущених повік спостерігає помічника лікаря Владіміра Розенштока, що сидів поряд, між професором і адвокатом. А втім, можливо, то було оманливе враження.

— Мені можна запитувати? — раптом гостро запитав Ісак. — Бо інакше ми далеко не зайдемо.

— Прошу, — кивнув професор.

— Я кружними шляхами дізнався, що ви вже досить давно перебуваєте в дуже непевному фінансовому становищі і що дехто скористався цією обставиною, щоб тиснути на вас, проте вам пощастило позбутися цього тиску або,

якщо хочете, шантажу, тож тепер я б дуже хотів знати, як вам трапилася нагода звільнитися від своїх зобов'язань.

— Гаразд, — мовив професор і підняв очі, дививсь якусь мить на Наташу, всміхнувся їй і загрозово помахав пальцем. — Отже, мадемуазель Кулігіна нічого не зберегла в таємниці. Бачите, я завжди вважав, що ви, по суті, не маєте таланту шпигунки. Шпигунка не повинна мати жалю, надто коли діє на основі переконань. Я кажу це все тільки тому, — звернувся професор до Ісака, — що я аж ніяк не приятель якогось непевного чоловіка, і цим чоловіком у даному випадку є такий собі Баранов, що в одній пам'ятній розмові запропонував мені працювати на нього: під працею він розумів, як ви вже, мабуть, знаєте, що я повинен подбати, щоб секретар сера Боуза, той юнак, який цікавився моєю роботою, давав переписувати свої надиктовані тексти одному безневинному чоловікові, такому собі Нідекеру. Мушу признатись: я сумнівався, що це завдання можна виконати. Але, хоч як дивно, задум удался. Отже, Кроулі став моїм секретарем, і мені платили за це. Остаточою я цієї справи не зрозумів, а Кроулі говорив про неї дуже рідко.

Я провадив широкі дослідження, присвячені впливу отрут на зміну людської душі, і тому не мав часу цікавитися політикою. Головне полягало в тому, що я тепер міг працювати серед спокою, без переживань, я оплатив свої борги, — чого більшого ще хотіти? Отак тривало якийсь час, аж поки одного разу до мене прийшов гість.

Професор на хвилину замовк і по черзі оглянув усіх присутніх. О'Кі слухав із заціпенілим обличчям, Наташа, здається, нудилась, вона сиділа поряд із молодим Якобом Розенштоком. Владімір, асистент лікаря, мовчки смоктав догорілу сигару й приховав очі важкими повіками.

— Аж поки одного разу до мене прийшов гість. Це було через вісім днів після смерті Кроулі. Подзвонили, моєї економки, як часто траплялося останнім часом, не було вдома, і я пішов відчиняти. Переді мною стояв молодик із дуже білою шкірою обличчя, це найбільше упало у вічі, бо риси обличчя були правильні. Я попросив його зайти. Він сів навпроти мене, наближалось надвечір'я, але, хоча на-

дворі ще було видно, я вже зачинив віконниці. Ви ж знаєте мої звичаї, — професор глянув по черзі на О'Кі та Наташу, що обоє кивнули головами. — Він сів навпроти мене, я сидів у затінку, а його обличчя яскраво освітлювала моя настільна лампа.

У суміжній кімнаті пролунав дзвінок. Адвокат сердито скривив обличчя, та вже підвівся Владімір, пішов своєю на диво ковзною ходою до дверей, й по дорозі сказав:

— Мабуть, це мені. Я маю в лікарні тяжкий випадок, легенева емболія, я, власне, не мав би приходити сюди, але... — Аж тут знову пролунав пронизливий дзвінок, не давши йому договорити. Владімір причинив за собою двері. О'Кі намагався розчуті приглушені слова лікаря, але розбирав лише односкладові вигуки. Потім почув, як клацнула покладена слухавка, Владімір повернувся, і щось у його постаті привернуло увагу О'Кі, щось цілком другорядне; він і сам не зміг би сказати, що то, і навіть не мав часу для цього, бо Владімір чемно вибачився: він, на жаль, не може лишатися далі, а втім, його присутність і не має великого значення, а тепер йому таки треба до лікарні. Владімір потис усім руки і виковзнув. Ронні загарчав йому вслід.

— Ну, на чому я зупинився? — запитав професор. — На моєму гості, правда? Він представивсь як Джордж Вістлер. Як мені описати його? Я вже казав, що шкіра на його обличчі була дуже біла, не бліда, ні, просто біла, — знаєте, під час подорожі до Марокко я бачив колись шейха одного берберського племені, що мав такий самий колір обличчя. І це дивувало, бо той чоловік цілісінький день був на сонці, та однаково лишався білим. До речі, той Вістлер, як я називав його тієї пори, мав ще й напрочуд безбарвні очі, які контрастували з його синьо-чорним волоссям. Таке поєднання незвичайне. Мабуть, у цього чоловіка щось негарзд із пігментацією.

— Професоре, може, ви перейшли б до суті, — нагадав Ісак і глянув на О'Кі. Вони непомітно переморгнулися. Річ зрозуміла, професор мав якусь причину вдаватись до балачок, тягнути час, здавалося, ніби він чекає чогось, що має статися.

— Авжеж, — погодився Домініче, — я вже підходжу до суті. Вістлер пояснив мені, що кружними шляхами дізнався, що я перебуваю в скрутному фінансовому становищі, і тому він прийшов допомогти мені. Дивовижно, думав я, що так багато людей думають про відновлення моєї платоспроможності, але я не сказав цього вголос, а тільки подумав. Людей із добрими намірами не слід ображати. Одне слово, Вістлер запропонував мені десять тисяч франків, а якби я потребував більше грошей, вони б також були в моєму розпорядженні. Він не ставить ніяких вимог, запевняв Вістлер, але має до мене одне прохання. Що то за прохання, прагнув я дізнатися. Він був змушений пояснити докладніше. Вістлер — його псевдонім, розповів він, власне, він індійський князь, вигнаний зі своєї країни, бо там знайшли нафту. Хто знайшов, хотів знати я, і якусь мить запитував себе, хто переді мною: хворий на манію величі чи пройдисвіт. Що ж, на обидва запитання я зміг відповісти тільки тоді, коли мав гроші в руках. Я дуже прагнув отримати їх, було незатишно залежати від такого мерзотника, як той Баранов, а цей Вістлер видавався безперечно симпатичнішим. Але що, запитував я його, що спільного мають ті нафтові родовища з відновленням моєї платоспроможності? Все дуже просто, відповів індійський князь, він дізнався, що я заприятелював з Кроулі, секретарем представника його держави, і що мене використовують у махінаціях задля отримання дипломатичних документів сера Еріка Боуза та їхніх проєктів. Саме задля цього мене й змусили використати Кроулі. Він має тільки одне прохання, сказав князь, я повинен вийти з цієї комбінації, якомога зрозуміліше пояснити все Кроулі, бо цей молодик подобається йому, він, здається, джентльмен, але, звичайно, не знає, в які махінації встряв. Я повинен усе пояснити Кроулі. Я справді це зробив трохи згодом, через день.

До речі, мені довелося відкрити рахунок у банку "*Crédit Lyonnais*", Вістлер, або, якщо ваша ласка, князь, переслав мені дванадцять тисяч франків. Завдяки цьому я зміг позбутися Баранова, — так, позбутися.

Професор замовк.

— Отже, ми маємо пояснення двох подій, про які я вже знав. Увечері того дня, коли помер Кроулі, отже, 23 червня, Кроулі посварився зі своїм начальником і прийшов до вас із течкою, в якій, мабуть, містилися важливі документи. Професоре, ви не знаєте, куди зникла та течка?

Домініче знову сидів зціпенівши, прикипівши очима до своїх складених рук. Щось невловне й непевне, щось у його позі справляло враження неприродності й скутості.

— Течка? — повторив професор. (Ох, думав О'Кі, тепер я знаю, про що свідчить його поведінка: це прислухання, судомне чекання, чи не настане невдовзі сподівана перерва). — Я нічого не знаю про течку, — мовив Домініче й відхилився на спинку стільця. Він переводив очі з одного на іншого, довго придивлявся до Якоба і Наташі, які сиділи досить близько одне від одного. О'Кі був сама пильність. Тепер, думав він, це станеться тепер. Ось уже Ронні вискочив із-під столу, поклав передні лапи на підвіконня й загавкав у тиху ніч.

— Що там із собакою? — запитав професор і спробував підвестися.

— Сидіть! — владно наказав йому О'Кі. Натомість підвівся сам, підійшов до вікна, погладив Ронні голову й вихилився назовні. Вікно виходило в бокову частину саду, широкий шлях можна було побачити тільки тоді, як дуже вихилитись і глянути праворуч. Дорога виблискувала, наче чорнуватий струмок, поміж залізних штаб огорожі, яка відгороджувала садок від зовнішнього світу. В садку панувала глупа ніч, безгучна і гнітюча, крони окремих високих дерев не пропускали сьєва зір. О'Кі нічого не бачив. Але Ронні не заспокоювався, щоправда, вже не гавкав гучно, а приглушено бухав, шерсть йому настовбурчилась точнісінько так, як уранці, коли перед вікном Мадж у «Бель-Ер» залунав співучий голос.

— Шукай, Ронні, шукай! — підбадьорив О'Кі собаку. Тіло Ронні згрупувалося, передні лапи шукали опори на гладенькому підвіконні, а потім собака шугнув надвір.

Поки О'Кі, прислухаючись, і далі стояв коло вікна, в його голові пронеслося безліч думок. Він думав про Мадж. Може,

з нею сталося що-небудь? А може, вона десь у садку і Ронні відчув її близькість? Ні, пес був аж занадто збуджений. Чого чекав професор? О'Кі скося глянув на нього, Домініче зіперся основою долонь на стільницю, немов хотів підскочити, але, хоч як дивно, дививсь не у вікно, а на двері. Якусь мить О'Кі міркував, чи не треба подивитись, хто там стоїть під дверима, але відкинув цю думку, бо з темного саду раптом долинув гармидер. Ронні, мабуть, натрапив на когось, гучно й сердито гавкав, потім О'Кі почув, як голосно лайнувся якийсь чоловік. До О'Кі тим часом підійшов адвокат.

— Що там сталося? — запитав він. О'Кі стеноу плечима. — Агов, Андре, — гукнув Ісак, — що там сталося?

З глибини саду долинув голос водія:

— Тут хтось заховався, і пес наскочив на нього. Хай йому біс!.. — ще встиг крикнути він, а потім настала тиша, навіть Ронні не було чути.

— Агов, Андре! — знову гукнув адвокат. Жодної відповіді. Потім тишу пронизало жалібне скавучання собаки, здавалося, ніби то розпачливий крик на поміч малої дитини.

— Мерщій! — крикнув О'Кі. — Треба вийти в сад. Ви, метре, йдіть разом із рештою крізь двері, я вискочу тут. Професоре, ви ж лишитесь тут?

— Я лишуся тут, — відповів професор і відхилився на спинку стільця.

Коли в кімнаті стало пусто, професор Домініче повільно підвівся, почовгав до дверей і вимкнув світло. Потім, згорбившись, причовгав назад.

3

В отворі вікна показалася, виринувши з п'їтьми, чиясь постать. Її контури можна було виразно бачити на тлі ночі надворі, яка видавалася світлішою в порівнянні з чорнотою кімнати. Почулося тяжке сапання. Постать вискочила на підвіконня. Заточилася, але зрештою впала в кімнату, лягла і щось бурмотіла.

Надворі знову знявся лемент.

— Андре! — гукнув адвокат. Потім по підлозі кімнати пробігло, здригаючись, світло кишенькового ліхтарика.

— Сюди! — почувся голос О'Кі. — Він лежить тут! — Пауза і знову голос О'Кі: — Навіщо професор погасив світло? Якобе, біжіть чимшвидше і знову запаліть світло!

Квапливі кроки гупали щоразу ближче, перед вікном зупинилися.

— Професоре! — гукнув хлопчачий голос. Мовчання. Потім кроки гупали вже далі, наблизились до дверей будинку, і ось уже Якоб стоїть у дверях і перелякано запитує:

— Професоре, навіщо ви погасили світло?

Клацнув вимикач. Юнак, тихо зойкнувши, відсахнувся. Під вікном він побачив чоловіка, що лежав на підлозі й широко розплющеними очима дививсь на стелю.

А Домініче не відповів. Мовчання під яскравим світлом голої лампи на стелі було нестерпним. Професор похитував головою, наче старезний дід. Якоб підскочив до вікна.

— Тут лежить труп! — крикнув він.

Мовчання кімнати, здається, поширилося на сад. Потім зашелестіли куші. Десь, мабуть, уже на дорозі, захурчав автомобільний двигун, спершу гучно, потім тихо і глухо, замираючи вдалині.

— Прокляття! — пролунав голос О'Кі. — Колеса мого мотоцикла проколоті!

За дверима кімнати почулися кроки. Першим до кімнати зайшов журналіст, за ним адвокат. За хвилину з'явилася Наташа. Її темні коси скуйовдилися і змокрили, на чолі та скронях вилискували крапельки поту. Професор Домініче зі схвильованим обличчям стояв коло вмирущого і не знав до ладу, що робити.

— Жане! — мовив він. Умирущий, здається, збагнув, що хтось звертається до нього. Всі побачили, що він докладає великих зусиль, щоб сказати щось, його вуста напружились, раз або двічі між зубами показався розпухлий язик. Потім сформувався звук, щось середнє між лопотанням і мовою:

— Вала, — проказав умирущий. — Вала...

Тіло судомно скорчилось, замість віддиху чулося шипіння, кілька здригань — і доктор Тевенос заціпенів. Його ріденьке біляве волосся, завжди поділене охайним проділом, було тепер розкошлане, від крил носа до кутиків вуст про-

бігали глибокі зморшки. А загалом обличчя видавалося за-
спокоєним.

«Мабуть, — думав гімназист Якоб, — саме такий вигляд
мав бігун із Марафону, коли прибіг зі звісткою про перемо-
гу й помер від виснаження. А тут ще треба дізнатися, що то
за звістка».

— Вала?.. — повторив адвокат Ісак Розен. — Можливо,
він хотів сказати *voilà*, отакої... Сказати щось інше в такій
ситуації навряд чи можна. Авжеж... Отакої! Оце так приго-
да! Але це нас нікуди не веде, ми й самі добре бачимо... Ота-
кої!.. Щоб сказати це, бідолашний Тевенос, певне, не біг аж
так далеко. Андре, як ти почувашся? Що сталося?

Андре стогнав у кутку, ще не отямившись як слід. Ма-
тінка Анжела стояла поряд із ним і проганяла йому сон во-
логим рушником, змоченим в оцті. А ердельтер'ер Ронні
знову був насторожі, нишпорив по кімнаті, приглушено гав-
кав і, розтривожений, перебігав від одного до іншого, ню-
хав одяг небіжчика, відскакував із настобурченою шерстю.
Професор і далі стояв навколішки коло небіжчика, і у від-
носній тиші чули, як він спокійно, зосереджено, об'єктив-
но проказував:

— Порушення мовлення, інтенсивне почервоніння, га-
ряча суха шкіра, параліч Ауербахового сплетення...

— Ауербахового сплетення, — в задумі повторює
О'Кі. — Уже двічі за сьогоднішній вечір якась начебто дріб-
ниця набуває великого значення. Спершу щось сталося з
Владіміром Розенштоком, асистентом лікаря, таж так?.. Що
ж, це ще попереду... А тепер, — хто вже раніше говорив про
Ауербахове сплетення?.. Десь у такій самій ситуації, на са-
мому початку цієї несвітської пригоди?

Проте Ауербахове сплетення знову кудись ділося й зни-
кло. Адже О'Кі раптом із жорстокою виразністю згадав, що
Мадж Лемойн ще досі не прийшла. Він пішов у суміжну кім-
нату й набрав номер. Йому відповів чийсь заспаний голос.

— З'єднайте мене, будь ласка, з мадемуазель Ле-
мойн, — попросив О'Кі. Воротар із «Бель-Ер» спершу
щось буркнув, потім почулося клацання перемикачів. За-
лунали гудки на другому кінці дроту, гуділо регулярно,

кожні десять секунд. О'Кі рахував! Один, два три... Шостого разу, коли йому вже уривався терпець, знову почувся сонний голос воротаря:

— Мадемуазель Лемойн у її кімнаті немає. Вона вочевидь поїхала кудись, сьогодні пополудні в неї вільний день. Може, переказати їй щось?

— Ні, дякую, — відповів О'Кі й поклав трубку. Перед ним одразу постало запитання, чому Мадж нічого не сказала йому. Куди вона пішла? Після okazji з Нідекером? Може, з нею щось сталося? Якийсь незбагнений, розпачливий страх опанував О'Кі, він не міг спокійно сидіти, проте не знав, що діяти. Він дорікав собі, що розледачів, він, можливо, міг би запобігти тому, що сталося цього вечора, він не досить докладав зусиль! А тепер ще й зникнення Мадж! Це кара! Перелякано, наче міг прогавити й щось інше, О'Кі набрав другий номер, славетний номер, який йому вранці того дня повідомив мес'є Мартіне... Але й тут у відповідь лунали завжди з однаковими інтервалами ті самі дратливі гудки. «Звичайно, — думав О'Кі, — пан державний радник Мартіне грає тепер у свій пікет, добре, що я знаю, де шукати його. Ми підемо туди й витягнемо його. Мес'є Мартіне буде змушений вислухати. Але спершу я мав би, звичайно, професора...» Широко ступаючи, О'Кі повернувся до їдальні. Але, тільки-но зайшовши у двері, помітив, що атмосфера змінилася.

4

У їдальні з'явилися ще двоє чоловіків. Саме їхня присутність змінила загальний настрій. Одного з них О'Кі знав і хотів радісно, з простертою рукою підійти до нього. Натомість поза другого чоловіка не давала йому здійснити цей намір. Той другий чоловік мав дивний вигляд, дивний і страхітливий.

Він сидів поряд із професором, недбало відкинувшись назад, тримаючи запалену сигарету між великим і підмізинним пальцями, і скидався на актора, який прагнув імітувати джентльмена-грабіжника. Він був у вечірньому костюмі, його фрак сидів на ньому так, як сидить тільки в

кіно, шовкові шкарпетки, лакові туфлі, сорочка, біла краватка — всі деталі його одягу були немов позначені знаками оклику. Дивна річ, ця елегантність не видавалася крикливою, а справляла враження самоочевидної величі. Коли О'Кі постав перед незнайомцем, той підвівся, відклав сигарету, легенько зіперся на бильця крісла, — немов монарша особа, що надає аудієнцію, подумав О'Кі, — і низько вклонився.

— Ваша високосте, — мовив Чарльз, камердинер сера Боуза, — дозвольте вам представити мого колегу і вірного приятеля Сімпсона Сіріла О'Кі, репортера і...

— Знаю, — сказали його високість, — і енергійного чоловіка, що багато в чому прислужився своїй країні, а тепер опинився в не дуже приємній ситуації. Правда?

— Так, ваша високосте, — мовив О'Кі. — В дурній ситуації.

Магараджа Джам-Нагар сів і мовчки курих, потім схопив себе за відпрасовану складочку правої холоші. Глянув угору й мовив:

— Сідайте, містере О'Кі.

Ці слова прозвучали десь так, якби імператор Франц-Йосиф радісно сповістив якомусь непомітному лейтенантові: «Сійте зручно!»

О'Кі сів. У голові йому все заплуталось і затуманилось, він звинуватив у цьому свою втому, спробував зосередитись, нахилився до старого полковника й прошепотів:

— Як ви й казали, ваш князь видається блискучим: Кришнамурті, спаситель теософів, із дрібкою Арсена Люпена, симпатичний, рішучий і аж ніяк не колоритний. І знає про це не гірше, ніж ви і я.

— Мовчи, Сімпе, — сердито просичав Чарльз. — Краще слухай. Він єдиний, хто може допомогти вам вибратись із цієї відчайдушної ситуації. Та О'Кі наважився засумніватись у цьому твердженні.

— Звичайно, неможливо, — казав магараджа, — щоб небіжчик перебував у домі. Він прийшов принести звістку, але смерть була швидша. Для вас, шановний учителю, було б і небезпечно, і прикро, якби поліція виявила вашу при-

сутність у цьому домі, на місці вбивства. Тому я пропоную занести небіжчика до мого автомобіля і покласти труп десь за містом, у якомусь відлюдному місці. А потім ми зможемо спокійно дати офіційній поліції змогу розкрити цей новий злочин. Можливо, хтось із присутніх буде такий люб'язний і допоможе мені винести труп. Сам я не дуже люблю торкатися трупів, моя релігія в цьому аспекті має дуже суворі приписи. Щоправда, я вже майже позбувся упреждень, але все-таки...

Але тут розповідь його високості урвали. Наташа підвелася зі свого місця й пояснила (поки вона говорила, її очі блищали і не сходили з обличчя магараджі), що тут може йтися тільки про неї, адвоката слід одразу відкинути, про О'Кі не може бути й мови, бо він повинен засвідчити своєму другові, комісарові Пільвюї, що має чисті руки. А хто ще? Вона не бачить нікого, крім себе, вона вільна, ця справа, здається, неполітична, отже, вона може діяти так, як їй видається слушним. Вона готова.

— А раптом вона назве магараджу «товарищем»! — схвильовано прошепотів полковник, але О'Кі заспокоїв його.

— Не назве, — запевнив він, — бо обоє, мабуть, розмовлятимуть французькою мовою, а в цій мові мила Наташа має вибір між двома словами: *citoyen* або *camarade*, громадянин або приятель. Думаю, князь буде не від того, щоб стати *camarade* гарненької жінки.

— Кинь жарти, Сімпе! — суворо мовив чоловік, що був і камердинером, і полковником.

Ситуація з'ясувалася. Гімназист Якоб спершу енергійно заперечував, не хотів, щоб Наташа йшла з князем. Якобу не подобався прояснілий погляд, яким його подруга дивилася на князя. Але Наташу годі було переконати, а тут ще й князь сказав, мовляв, для нього буде втіхою, — отже, що тут далі казати?..

— Це все, — говорив молодий князь, — усі ці події, усі ці вбивства мають тільки одну причину: мої нафтові родовища. Я б найліпше наказав їх засипати. Та я ніколи не мав такої нагоди, я безвладний.

— Вибачте, ваше високосте, — втрутився О'Кі, — за цим стоїть ще одна справа. Мабуть, це чиста випадковість, що дві в принципі різні справи перетнулися тут, у Женеві... — Він замовк і подумав: «Я верзу нікчемні дурниці: справи, які перетнулися!..»

— Ох, я дещо згадав! — схаменувся магараджа Джам-Наґар. — Чи знає хто з присутніх одну даму, її звуть... Зачекайте хвилинку... — він порився в кишені штанів, дістав зім'яту візитку й прочитав по складах: — Її звуть Сорель, так, Сорель, вона запрошує мене на чай...

— Ох! — скрикнула Наташа. — Не ходіть, не ходіть!

— На чай, — замріяно проказав професор. — Я б вам порадив піти. Якщо будете пильні, з вами нічого не станеться.

— Літні дами, які п'ють чай, — кивнув головою О'Кі. — І де, ваша високосте, відбудеться те чаювання?

— Саме тут і криється найдивніше, — дивувався магараджа. — Дама Сорель не дала ніякої адреси... та ні, стривайте, на конверті таки стоїть адреса відправника: А. Сорель, Верденська вулиця, 12.

— Тоді, *camarade*, можете йти спокійно, — заспокоїла Наташа, — я знатиму, як вас захистити.

Наташин голос був надміру патетичний, і О'Кі тихенько засміявся:

— Бачите, полковнику, прошепотів він, — вона назвала його лише *camarade*.

О'Кі розпрощався. З ним вийшов і водій Андре, пообіцявши заклеїти камери мотоциклетних коліс.

5

Ніч була задушна. Місяць намагався дібрати собі якийсь запиново, але, здається, жодна хмарка не хотіла з'явитися на небі. Тому він зрікся дальших спроб і світив собі голим обличчям. Озеро мов застигло, видавалося мертвим. О'Кі підніс годинника під самі очі: половина дванадцятої. Він квапливо пішов по асфальтованій дорозі до міста.

По авеню Гренади він дійшов до Дубової вулиці. Проминаючи один невеличкий готель, зупинився, цей готель він знав. Одне вікно світилося.

— Агент Сімдесят два страждає на безсоння, — пробурмотів О'Кі. — Якби він знав, що його співробітниця змовляється з магараджею... Стривай, — він пригадав погляд, Наташин прояснілий погляд, що не сходив з обличчя князя, — стривай! Який чудовий заголовок: «Комуністична агентка закохалася в індійського князя!» Ох, — зітхнув він, — треба ще трохи зачекати, перше ніж знову буде змога придумувати заголовки!

О'Кі зупинився й спостерігав освітлене вікно. Можливо, Баранов щось знає про зникнення Мадж. Він вирішив піти з візитом до ворога. Аж тут він звернув увагу на авто, яке з погашеними фарами стояло на найближчому розі. Підійшов до машини і оглянув її: звичайний «ситроен», пустий, покинутий. О'Кі спробував відчинити дверцята, вони були замкнені. «Наскільки я знаю, ставити тут машину не можна», — пробурмотів він. О'Кі знову глянув угору на освітлене вікно. За білою гардиною проступив силует верхньої половини людського тіла. Худа, миршава постать із проваленими грудьми. О'Кі пирхнув крізь зуби. Йому пригадалася сцена, яка відбулася пополудні. До того, як молодик із течкою скочив у машину, яка вже чекала, його постать у профіль на мить досить виразно постала на тлі білої стіни будинку на тому боці вулиці. І той профіль надто вже скидався на профіль, що виднів тепер коло вікна. Що це має означати? Син Жанни Пошон у Баранова? Син відьми з монетою і мушиним дзижчанням перебуває разом з агентом серпа і молота? О'Кі заховався в темному підворітті й чекав. Світло у вікні погасло. Минуло кілька хвилин, і двері готелю обережно відчинилися, на вулицю вислизнула й нерухомо застигла тінь. Вона, здається, чогось чекала. І справді... хіба не ближчають чийсь кроки?

З бічної вулички, на розі якої стояло авто, з'явилася постать. Під ліхтарем, найближчим до готелю, вона зупинилась, і її можна було виразно впізнати: колір обличчя, мов у літнього добродія, який усю зиму програв у керлінг у Санкт-Моріці або Давосі, і О'Кі з подивом упізнав сера Авіндраната Еріка Боуза, баронета королівства Великобританії, повноважного представника невеличкої індій-

ської прибережної держави на конференції Ліги націй у Женеві.

Тінь, що так довго стояла без руху, відступила від стіни готелю, підійшла швидким кроком, зупинилася коло сера Боуза, простягла йому жовтий конверт. О'Кі знову був змушений подумки підтвердити, що таки впізнав силует у вікні. Це справді був той самий моторошно худий хлопець, якого пополудні він бачив із течкою.

Тепер обидва чоловіки шепотілися. О'Кі напружився, щоб збагнути, про що розмовляють. Спершу він не розумів нічого. Потім почув, як сер Боуз тихо сміється, а юнак і собі засміявся з хрипким карканням.

— Течка лишилася в нього разом з іншими документами, — почув він голос юнака. — Я взяв тільки цей. Баранов, до речі, тепер спить.

— Га-га-га! — засміялися його ясновельможність, — тоді ми зараз розбудимо комісара. Ти, юначе, добре постарався. Нумо ходімо до твоєї матері.

— Так, — погодився юнак своєрідним співучим голосом. — Ходімо до матері. Вчитель чекає, Вчитель чекає, Вчитель, месье з дерев'яним обличчям.

— Ні-ні! — гучно й немов боронячись заперечив сер Ерік. — З Учителем я не хочу мати нічого спільного. Це мене не обходить. Як довго твоя мати буде в нього?

— Вона невдовзі повернеться, — знову пролунав тихий монотонний спів. — Я піду приведу її.

— Гарзд, — погодився сер Боуз, і можна було помітити, що він відчувається незатишно, — тоді я чекатиму на вас у вашій квартирі. До речі, ти знаєш, що робить професор?

— Професор? Професор заховався. Професор боїться мух, боїться дзижчання. Професор уже не прийде. Але, — голос був тріумфальний, — але той, — юнак показав пальцем на вікно готелю, — той отримає свою кару. Знаєте, він одного разу шмагав мене різками? Він отримає свою кару, правда? Вони обидва кривдили мене й били, один з них має вмерти, а другий — потрапити до в'язниці, правда? А мене чіпати не повинні, так?

Сер Боуз, здається, замерз, бо здригнувся. Юнак вочевидь діяв йому на нерви.

— Прощавай! — коротко проказав сер Боуз, кивнув головою, не подавши хлопцеві руки, шарпнув дверцята авто, сів і поїхав. О'Кі вагався. Може, слід піти за юнаком? Він вийшов із темного підвороття, юнак побачив його, обличчя йому скривилося від страху, він розвернувся і, далеко викидаючи ноги, помчав геть. О'Кі похитав головою. «Татусь Мартіне мені тепер важливіший, — пробурмотів він. — Власне, я міг би сьогодні ввечері придумати цілу купу заголовків. Як звучав би оцей: «Англо-індійський дипломат і син відьми. Зустріч опівночі». Чудово, правда? Хотілося б тільки знати, чи справді Баранов дав себе одурити...» О'Кі пішов далі й невдовзі дістався до пивної, де вранці почув цікаві натяки пана державного радника. О'Кі зайшов усередину.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ

1

Пан державний радник Аристид Мартіне сидів у глибині вже цілком безлюдної зали навпроти чоловіка в білому одязі куховара. В лівому кутику рота пана державного радника висіла пінкова люлька, з якої що три секунди здіймалися куценькі клубочки диму. Чоловік у куховарському вбранні роздавав із мавпячою проворністю карти, які месьє Мартіне вдоволено встромляв поміж свої грубі пальці.

О'Кі перетнув залу (стілці вже стояли на столах, більшість ламп погасили, тільки над столом месьє Мартіне ще світилися три тюльпанові лампи) й зупинився перед гравцями. Месьє Мартіне, в сорочці, глянув угору.

— Ху! — проказав він замість привітання, — що сталося, ви, перло серед журналістів? Чого ви хочете? Заважати мені грати в пікет? Сядьте і спершу стуліть рота. Сьогодні вранці ви були напідпитку... Ніяких заперечень. Ви були напідпитку. Протести не допоможуть вам. Тепер ви прийшли не на те, щоб пити. Можете подивитись, як я граю. Зауважте, пікет — давня й почесна гра. Грають удвох, тож навіть у цьому є перевага. Головне, юний друже, в пікеті — скидання карт. Бачите, отут лежать п'ять карт, які я можу взяти, тільки-но вирішу вивести з гри п'ять карт, якими не можу скористатися. Я без роздумів жертвую всіма своїми бубнами, а вино завжди було моєю мастю. Та й чирвами можу не грати... — месьє Мартіне викинув на стіл три бубни і дві чирви, підняв ріжечки резервних карт і засяяв дитячою радістю. Там було п'ять карт винової масті.

— Скажіть мені, господарю, — звернувся месьє Мартіне до чоловіка в куховарському вбранні, — як ви тепер по-

ходите? — Голос Мартіне був ніжний. — У вас капот, любий друже. Ви не зробите жодного ходу. Я маю сім винових карт, які дають високу септиму, сім і сімнадцять — це вже двадцять чотири очки, а три тузи дають двадцять сім очок... двадцять сім», — і месьє Мартіне почав плавними рухами класти на стіл одну карту за іншою і при цьому рахував: — Двадцять вісім, дев'ять... шістдесят, шістдесят один становлять сімдесят з останньою і сорок, бо ж у вас капот, разом сто десять... Кажемо сто десять і записуємо, а це зі ста двадцятьма, які пан державний радник набрав уже раніше, становить, без сумніву, двісті тридцять, за що пан державний радник дякує і спорожнить ще одну пляшку невшательського вина, яку ви, господарю, хоч-не-хоч, маєте пожертвувати. А тоді вже лишіть нас на самоті, оцей молодик аж репає, так прагне почути новини, які вас, господарю, не обходять. Може, ви прихований шпигун, правда? Га-га-га!

— А ви веселі, пане державний раднику, — відзначив О'Кі.

— Ні, любий друже, — заперечив месьє Мартіне, — навпаки, я, як і всі гумористи, великий, важкий меланхолік. І, як і всі меланхоліки, по суті нігіліст, або, якщо ви боїтеся такого визначення, скептик. *Nihil* означає ніщо, це гарне слово, я не вірю ні в що, я намагаюся в усьому бачити веселе, це єдине, що я можу робити для дальшого існування державного радника Мартіне. Бо без цього названий вище державний радник без вагань повісився б, незважаючи на моторошну прогалину, яку б лишила ця смерть у женеvській політиці. Я, мій любий юний друже, вважаю, що люди страшенно кумедні, і тільки тому, що я вважаю їх за кумедних, мені вдається жити далі. Якби я не думав, що люди сміховинні, що я мав би тоді від життя? Ху! А тут ще й ця спека!

Настала черга скористатися носовою хусточкою, і месьє Мартіне так ретельно витер собі лисину, що вона, мов опукле дзеркало, відображувала три тюльпанові лампи.

— Ну? — запитав державний радник.

— Мені потрібна порада, — відповів О'Кі, — сам я вже не можу розібратися. Я знаю, мені має бути соромно признаватись у цьому, але... сьогодні пополудні зникла мадемуа-

зель Лемойн, і тому я подумав, що ви могли б, мабуть, з'ясувати...

— Ох, і як земляк Едгара Воллеса, ви, природна річ, зразу думаєте про темні склепіння, диявольських катів і кровожерних мавп, які прагнуть пристебнути вашу Дульсінею до гільйотини... Заспокойтеся, останньої миті завжди з'являється герой для порятунку, і потім вони беруть шлюб. Так-так, шлюб! Юний друже, це у вас ще попереду... а я коли-небудь одружуся зі своєю економкою. Бо якби я взяв юну дівчину, — але досить, будьмо серйозними. Кажете, зникла мадемуазель Лемойн? І що тепер? А ви провели дослідження? Ні?.. Не маєте часу? І тому, що сьогодні вранці я сказав, що мої колеги з державної ради приходять до татуса Мартіне, коли не дають собі ради, ви подумали: нумо ходімо до старого Мартіне й завадимо йому грати в пікет. Може, сталося ще що-небудь? Якщо я маю радити, спершу я повинен усе знати.

— Усе! — повторив О'Кі, втомлено вдавшись до спроби пожартувати. — Невже ви хочете скласти конкуренцію любому Господу і стати всевидцем? Якби я все знав, я б не мав потреби йти до вас. Повірте мені, пане державний раднику, я теж не сьогодні народився. Я чимало всякого пережив...

— Вірю, мій друже, вірю...

— Але що мені сьогодні довелося пережити! Починаючи з вашого натяку на літніх дам, які п'ють чай, і закінчуючи... атож, зникненням мадемуазель Лемойн...

— О'Кі, ви хотіли сказати щось інше, — повагом проказав месьє Мартіне, вибив люльку об величезну порцелянову попільничку, а потім неквапом натоптав її тютюном. — Сталося і щось інше, і це інше більше збентежило вас, ніж зникнення мадемуазель Лемойн. Але, якщо не можете розповісти мені, нехай. Тримайте це для себе. Я не цікавий, тільки хотів би дати вам одну пораду. Розслабтеся, не треба судом, розкажіть про цей випадок собі самому, як своєрідний монолог, як план, скажімо, статті. Я вряди-годи вставлятиму у ваш монолог тихенькі запитання, а ви відповісте. Хоч би що ви довірили мені, я не скористаюся цим. Буду німий, як могила, і то і з комісаром Пільвюї, й зі своїм

прокурором. Я все поховаю в цих грудях, — месьє Мартіне вдарив себе по огрядному тулубу, звук був такий, наче вибивали подушку, — але спершу випийте. Невшательське вино цілком пристойне, прочищає думки і не прибиває, як ваш моторошний шотландський напій.

— За ваше здоров'я! — підняв келих О'Кі й почаркувався з державним радником.

— Дякую, — відповів месьє Мартіне, — я завдам собі клопоту подбати, щоб воно не дошкуляло мені.

— З чого ж мені почати? — О'Кі поставив келих і глянув на пусту залу. На дзеркальні шибки пивної гримотливо опускалися залізні жалюзі. Месьє Мартіне що три секунди пахкав люлькою, випускаючи клубочки диму. Він мовчав. Сонно дзижчало кілька мух.

2

— Спочатку, звичайно, — мовив месьє Мартіне і глянув на співрозмовника, — ви отримали телеграму...

— Навіть дві телеграми, — похапцем перебив його О'Кі. — Одну від великого шефа і одну з моєї газети.

— І що писали в тих телеграмах?

— «Ідьте до Женеві крапка З'ясуйте отруєння Кроулі крапка Відпустка відкладається крапка *Globe*».

— А в другій?

— Шифрована. Проекти договору втрачені, я повинен з'явитись до полковника.

— І той полковник?..

— Камердинер сера Боуза.

— Так-так, — зітхнув месьє Мартіне. — Нині всюди панує принцип: навіщо робити щось простим, якщо годиться і складне.

— Дуже слушно, — підтвердив О'Кі. — Пане державний раднику, коли ви плануєте видати свої афоризми у формі книжки?

— Далі, далі, містере О'Кі, я не чутливий. Ви не роздратуєте мене.

— Я вірю в це, пане державний раднику. А ви часом не думаєте, що ваш афоризм можна застосувати й до всієї справи?

— Невже? — запитав месє Мартіне й дозволив з'явитися на шкірі свого чола кільком лагідним брижам. — Може, ви й маєте слухність, і тоді складність уже була б половиною пояснення. Отже, нібито — я навмисне кажу *нібито* — складність випадку приголомшила вас. А ви не хочете докладніше пояснити мені цю складність?

— Що ж, — трохи роздратовано мовив О'Кі, — це видається мені досить ясным. Один загалом цілком безневинний чоловік, коректний аж до крайнощів, роздягається серед ночі в громадському місці й помирає. Аптекаря, що має жалюгідну славу поставника наркотиків, після досить галасливої та літургійної ночі в його закладі знаходять уранці неприємним, і він помирає в лікарні. Професор, що раніше цікавився окультними явищами, — морфініст, і про це знаємо ми обидва. Потім я знаходжу в того аптекаря фрагмент рецепта — відьомської мазі, — а також монету, яка, безперечно, дає підстави припускати існування секти гностиків...

— Звідки, власне, походить ваше глибоке знання гностичної системи та ваше знайомство з Атталом III Філометором, останнім царем Пергаму?

— Пане державний раднику, це мудрість, вичитана з книжок. Вісімнадцятирічним юнаком я був у захваті від «Спокуси святого Антонія» Флобера. Там згадано всі ті гностичні секти. А мій дядько дуже цікавився відьомськими процесами, в одній його книжці був повний рецепт. Тому мені було не важко розшифрувати. А якщо ви коли-небудь гортали книжку Левіна «Отрути в світовій історії», то, безперечно, натрапляли на Аттала. Отже, бачите, я казав чисту правду, коли повідомив комісару Пільвою, що це все блеф.

— Не вибачайтеся, О'Кі, блеф — найсерйозніша річ у світі. Без блефу світ би заціпенів. Повірте мені, навіть сонячна система, в якій ми живемо, — лише астрономічний блеф. Їхній блеф мав принаймні щось корисне: люди набралися страху...

— Пане державний раднику, які люди?

— Мені б і самому кортіло дізнатися. Бачите, О'Кі, я теж у скрутній ситуації. Я маю в руках майже всі нитки, я знаю

літніх дам, які п'ють чай, вони були б безневинні, ці троє старих жінок, але за ними хтось ховається, і я не можу знайти його.

— Господар золотавих небес, чоловік із дерев'яним обличчям?..

— Атож, О'Кі, саме цей добродій, він страшенно підходить. Комісар Пільвюї таки розповів вам про банківського касира і зниклі тридцять тисяч франків, еге ж? І що з цієї справою можна пов'язати тільки Жанну Пошон, правда? А по суті, ця Жанна Пошон — невинна натура, істеричка, звісно, але, зрештою, що таке бути істеричним?

— Невинна? Пошон?

— Невинна в тому розумінні, любий О'Кі, що вона лише виконує накази. Проте, як кажуть, з'ясування, хто стоїть за нею, я не можу доручити своєму любому комісарові. Бо він своїми величезними лабетами розчавить усе. Тому я завжди чекав чоловіка, який зміг би допомогти мені спокійно покласти край цій справі. Розумієте, ми не можемо влаштувати ніякого гучного судового процесу. Бачите, я відчуваю огиду до скандалів. О'Кі, ви допоможете мені. Ви повинні подбати, щоб вас коли-небудь запросили на чай до трьох літніх дам.

— Містер Джордж Вістлер, якому сьогодні ввечері представили мене, отримав таке запрошення...

— Ху! — засопів мес'є Мартіне. — Якби я не мав у дитинстві такої чудової дитячої кімнати, я б тепер лайнувся. Яке зухвальство! Але тим краще. А ви знаєте, хто той Джордж Вістлер?

— Так, пане державний раднику.

— Гаразд, я поговорю з мага... з містером Джорджем Вістлером. Ми виробимо план.

— А ви знаєте сина вдови Пошон?

— Жуля? Здалеку — так. Чому ви запитуєте?

— По-вашому, й він невинний?

— Ох, дайте мені спокій із вашою «невинністю». Як дивитись по суті, всі люди невинні. Тільки інколи діють так, що стають демонічними. Жуль? — Мес'є Мартіне випустив десять клубочків диму з люльки, тож його задума тривала

рівно тридцять секунд. — В усякому разі йому вже поставлено на карб *один* розбійний напад. Про це я знаю точно. Тоді його за те ревно відшмагали. Мені доповіли, що він помстився одному з тих, хто карав його, а другого ще хоче запопасти...

— Пане державний раднику, хто вам доповів — ваша приватна таємна поліція?

— Дорогий друже, не слід бути уїдлигим. Я тут рівня Наполеонові, і це не єдина схожість, яку я маю з тим генієм. Ви знаєте, що цей імператор мав своїх приватних шпигунів, які мали стежити за Фуше, але Фуше був кмітливіший за імператора й купив тих шпигунів. Мою приватну поліцію тут не куплять. О ні! Ці люди, скажу вам, муштровані! І я потребую їх. Адже треба мати щось таке, якщо хочеш успіху в політиці. Бо в такому разі я маю змогу приголомшити і свого слідчого, і свого прокурора. Це такі невеличкі тріумфи, що їх як приємні речі в житті неможливо нехтувати.

— Але, пане державний раднику, благаю вас, поясніть мені, як ви хочете поєднати індійські нафтові родовища, американського місіонера як представника "*Standard Oil*", таємних агентів советів, василідіанський гностицизм, отруйні рослини, відьомські рецепти, індійського магараджу, психолога, який експериментує на живому матеріалі, зниклого психіатра-жінку, невинних людей, зданих до божевільні, Господаря золотавих небес із дерев'яним обличчям, вкрадену і знову знайдену течку, а наприкінці ще й літніх дам, які п'ють чай! — О'Кі промовляв із таким запалом, що витер собі спітніле чоло.

— Ху! — проказав месьє Мартіне, і його носова хусточка знову прогулялася лисиною. — Невже, по-вашому, італійський салат не складається спершу з цвітної капусти, бобів, помідорів, редьки, яєць, олії та гірчиці? Невже суміш цих інгредієнтів — таємниця? Або, щоб я ще краще пристосувався до вашої здатності розуміння: у вас хибний вихідний пункт, ви вважаєте, що так звану кримінальну проблему можна порівняти з шаховою проблемою. Звичайно, таку теорію ви знайдете в усіх бульварних романах. А в шаховій проблемі йдеться, зрозуміла річ, про пошук вирішального

ходу. Цей вирішальний хід здебільшого такий неймовірно ідіотичний, що під час належної шахової партії був би неможливий, бо в грі борються між собою два індивіди, тож вирішальну роль відіграють психічна конституція гравців, їхній характер. Саме тому шахова проблема — це щось незвичайне, мертво. Життя, мій любий журналісте, набагато складніше. Візьмімо, наприклад, вашого приятеля, російського агента номер Сімдесят два, який тут назвався Барановим. Не дивуйтеся, я підтверджую: я в курсі. Отже, Баранов: він не тільки член III Інтернаціоналу й ходить не тільки так, як чорний слон у шахах, по чорних діагоналях, бо ваш Баранов, крім того, ще й чоловік з украй складною поведінкою, він егоїстичний, а ідеї, яким він присягнув, навіть якщо вони й спрямовані на щастя народу, не конче задовольняють Баранова як індивіда. Хто вам гарантує, що Баранов, за яким, до речі, я стежу вже довгий час, — ви знаєте, що він провадить дуже цікаві телефонні розмови? — не працює на власну кишеню? Я сказав це як приклад.

— Пане державний раднику, що за телефонні розмови?

— Вам дуже кортить знати? Таж ви були сьогодні вранці в «Бель-Ер»? Правда? І там нічого не сталося?

— Ми все-таки дещо маємо, тобто мадемуазель Лемойн із моєю допомогою дещо витягла з пацієнта на ймення Нідекер, а потім той пацієнт помер від безневинного уколу...

— Та від вас що завгодно можна почути! Помер від уколу? А коли я скажу тепер, що вчора перехопили телефонний дзвінок Баранова, і він наказував, що пацієнта треба зробити німим, ви й тоді назвете той укол безневинним?

— Пане державний раднику, а чому ви не запобігли лихові?

— Бо люблю грати в пікет. А головне в пікеті — скидання карт, розумієте? Карти, яким гравець не може скористатися, він відкладає і бере нові. Я ж вам це вже пояснював, правда? Я не хочу ніяких проблем. Сьогодні увесь світ має проблеми. Ми тонемо в проблемах. Я люблю тільки факти. Факти, які мені не підходять, я відкладаю, і граю тільки фактами, які пасують мені краще. Так? Може, хочете випробувати мій метод?

— Та залюбки... — О'Кі сидів, роззявивши рота, потім опанував себе і спробував пожартувати: — Я й не знав, що ви виробили цілком новий метод розкриття кримінальних загадок!

— Глузуйте собі, юний друже, а я все-таки маю слухність. І доведу це вам. Ви чули, що в останньому річному звіті кантональної божевільні «Бель-Ер» сказано, що кількість хворих, узятих на лікування, в порівнянні з минулими роками значно збільшилася? Всі ці люди мали однакові симптоми: доставлені чоловіки та жінки чули голоси, вважали, ніби їх переслідують, розповідали про мух. Таких даних, звичайно, в річному звіті немає, я дізнався про них з інших джерел. Багатьох із них через тиждень, деякого через два тижні виписували, бо їхній стан поліпшувався. А лікарі дуже дивувалися таким швидким «ремісіям». Ви розумієте, на що я натякаю?

— Ні, пане державний раднику.

— Ні? Таж ваша подруга — психіатр! Таж ви цитуєте глибокодумні уступи, починаючи від римських істориків, які описували похід проти парфян, і розповідали про рослину, яка відбирає в людини розум, перше ніж убити її. Ви попросіть коли-небудь мадемуазель Лемойн розповісти вам дещо про досліди Берінгера з мескаліном. Це факти, тут немає ніяких проблем. Факти, які мають не менше значення, ніж висока септима в пікеті, і тоді ти знову ходиш першим. А я гарантую, що ходитиму першим, коли почнеться партія. Що вам ще треба? Вам не дає спокою роль професора? Одержимість не завжди має бути демонічною. Є ще й наукова одержимість. Старий професор вивчав різні «проблеми», запровадив лікування сном. А навіщо лікування сном? Для зцілення душевних хвороб, правда? Але чи знаєте ви менталітет учених? Я охарактеризую його вам доступним способом: тим дивакам не досить зробити людину здоровою, вони прагнуть, принаймні одержимі серед них, дізнатися ще й причину хвороби. Іншими словами, слід довести, як психічно здорова людина божеволіє. І тут ви маєте все разом, усю теорію нашого професора: психічні хвороби, сказав він якось, це, по-перше, отруєння, по-друге, одержи-

мість. Що, власне, ви хочете ще почути? Ви маєте окультний гурток і маєте отрути. Невже можна уявити собі ще сприятливіший ґрунт для експериментів? Я певен, ви думали про щось таке сьогодні вранці, коли провадили асоціативний експеримент...

— Хто вам розповів про нього? — стривожився О'Кі.

— Ох, — мовив мес'є Мартіне, зі стукотом вибив люльку, допив одним духом свій келих і видихнув, — державний радник старий, тут я згоден, гладкий, і тут я згоден, але не вже ви думаєте, що це причина для зневаги з боку розумних жінок?

— Ви знаєте, де перебуває мадемуазель Лемойн?

— Звичайно, любий друже, я знаю, де вона. Вона, можливо, в небезпеці, — ні, не спалахуйте. Небезпека вже минула. Я дав їй інструкції. Незадовго до того, як ви прийшли, мені подзвонили. Все гаразд. Вона тепер спить. Не заважайте їй. Але мадемуазель Лемойн, на жаль, не вдалося побачити Вчителя. Він не прийшов. Мав роботу. Мадемуазель Лемойн справді полюбляє ходити з короткими рукавами? Ні? Що ж, вам доведеться познайомитися зі знаком на згині ліктя. Вона теж матиме його...

— Відьомський знак? — затамувавши віддих, запитав О'Кі.

— Відьомський знак! — довго й часто кивав головою мес'є Мартіне.

— Татування! Я завжди казав про це.

— Так, містєре О'Кі, тут ви застосували правильний метод. Пільвої розповідав мені. Ви знову щось вигадували й розповідали про фітеуму... Рослину, яка відіграла велику роль у відьомських процесах середньовіччя. Але якби коли-небудь якийсь історик відьомських процесів збагнув просту думку, що цей диявольський знак може бути лише розпізнавальним знаком, таким собі членським квитком «Товариства зі збільшення повітряного руху на Блоксберг»...

— А в'язки дротиків? В'язки дротиків, знайдені в трьох випадках?..

— Мес'є, якщо ви хочете зберегти від мене таємницю, — промовив мес'є Мартіне з крижаною зневагою, — вам не слід бовкати зайве. Я знаю тільки про два випадки,

коли знайшли в'язки дротиків: у секретаря і в аптекаря Ель-тестера. Ви дізналися про якийсь новий випадок?

— Тобто... ні... або...

— О'Кі, не морочте собі голову. Я здогадувався, що сьогодні ввечері щось відбувається, — і ви були присутні при цьому. Ви пообіцяли мовчати. Гарзд, дотримуйте своєї обіцянки. Я не тиснутиму на вас. Отже, все наростає однаковою мірою. Ми розмовляли про дротики. Справді, дротики дуже добре пасують до теорії внутрішньовенних ін'єкцій, старий професор сам спрямував нас до цієї думки, і це, до речі, можна зрозуміти. Ви, звичайно, були не досить цікаві, щоб попросити професора показати передпліччя. Ні? Він часто намагався лишати фальшиві сліди, щоб ошукати. Звичайно, морфіністи вживають такі дротики, щоб чистити порожнисті голки. Але ви все-таки знаєте не гірше за мене, як татуюють. Хіба й там дротики не відіграють свою роль? А тепер ходімо далі. Таж непрактично щоразу закасувати рукав, щоб показати розпізнавальний знак. Так легко можна набути слави божевільного. А от в'язка дротиків як розпізнавальний знак, — подумайте про моє порівняння з членським квитком, — хіба не практичний спосіб, який не повертає до себе уваги?

— Тож ви, пане державний раднику...

— А тепер я бодай раз приголомшу вас знанням історії. Близько 1850 р. в Мюнхені жив механік на ймення Брауншайдт, він був знахарем. Для лікування невралгій він брав пучок голок, устромляв у болюче місце, а потім натирав рану, яка ледь кривавила, кртоновою олією — досить небезпечним подразником шкіри. Внаслідок такого лікування те місце згодом набувало темної пігментації. За прізвиськом механіка це лікування назвали брауншайдтизмом. А пучок голок називали будителем життя. Ви повинні подумати над цим, безумства ніколи не зникають без сліду!

Месьє Мартіне гучно й протяжно позіхнув. Потім додав:

— О'Кі, ходімо спати. Завтра, власне, я вже маю казати «сьогодні», буде напружений день. На яку годину дано за прошення, яке отримав ма... месьє Джордж Вістлер?

— На п'яту годину, завтра пополудні.

— Що ж, дуже добра пора. Гукніть мені господаря, сьогодні я ночую тут. Якщо тепер я піду додому, мабуть, може статися, що о четвертій годині ранку я голісінький опинюся на площі Моляр. А знаєте, я відповідаю за мораль своїх поліцаїв.

— Пане державний раднику, невже ви думаете...

— Не думаю, а знаю. Цієї ночі вдерлися в дім до мого приятеля Вістлера. Це мені не подобається. Щоправда, як хід у відповідь сьогодні пополудні залізли в дім професора, — але передусім обережність! О'Кі, що сталося?

О'Кі під час розмови рився в усіх своїх кишенях, шукаючи носову хусточку. А тепер зненацька тихо зойкнув, висмикнув із кишені руку, на його великому пальці набігла крапелька крові. О'Кі збілів.

— Мерщій! — насилу вимовив він. — Месьє Мартіне, перев'яжіть мені руку. Інакше...

— Ну-ну, — лагідно проказав месьє Мартіне, — невже ви носите з собою гримучу змію або кобру в кишеньковому форматі? Що сталося? Я охоче зроблю вам послугу і накладу пов'язку, але навіщо, любий друже?

Гладкий і приземкуватий, месьє Мартіне стояв перед О'Кі, що обм'як на стільці.

— Ось бачите, отруйна стріла, якою сьогодні вистрелили в професора. — О'Кі дістав із кишені крихітну гумову кульку, вістря порожнистої голки ледь зачервонилося кров'ю. Месьє Мартіне впав на стілець і розреготався. Той сміх був стихійним, жирові складки месьє Мартіне хляпали по підборіддю, грудях, животу, два гудзики його жилетки зрештою відскочили й покотилися по підлозі.

— Він блефує! — сапав месьє Мартіне й кудкудакав, мов курка, на нього напала гикавка. — Він блефує, молодик блефує і натрапив на найкращого ошуканця! Дайте мені цю річ. Дивіться. — Пан державний радник Мартіне засукав рукав, устроїв собі голку в передпліччя, натиснув на гумову кульку вказівним і великим пальцями. Під шкірою утворилася малесенька гулька.

— Ошуканець, любий О'Кі, не хто інший, як ошуканець. Пільвюї ніколи б такого не розкрив. Таж професор колись

уже приходив до нього в Палац правосуддя десь із такою самою «стрілою». Дослідивши, там знайшли дистильовану воду.

— Але навіщо? — затинався О'Кі.

— Навіщо? Це давня оповідка. Ви й далі вірите в давню оповідку про чорного слона, що може ходити тільки по чорних діагоналях. Якийсь учений з'ясовує істину, гаразд. Але брехня, — а як на мене, фантазія, притаманна нам усім, — десь повинна вийти назовні. Ніхто не прагне заподіяти професорові лихо. Так, мій прокурор хоче ув'язнити його. Але для цього ще є час. А «Господар золотавих небес» ніколи й у думці не мав убити професора. Проте Домініче не міг стерпіти, що його не трактують як важливу особу. Тож і вигидав невеличкі замахи на вбивство...

— Так, але мухи... — присоромлено прагнув дізнатися О'Кі.

— Так, мухи — це факт. Факт, який важко пояснити, але не менш важливіший, ніж моя сьогоднішня септима в пікеті. На добраніч, О'Кі, я вже геть захрип. Сьогодні від мене ви вже не почуєте жодного слова.

О'Кі вийшов на вулицю. Його житло було недалеко. Він роздягся в пільмі. О'Кі боявся глянути в дзеркало, бо повнився несвітського страху перед тупим обличчям, яке постане перед його очима.

3

О'Кі вмотивувався в ліжку й мав намір одразу заснути. Обернувся до стіни, заплющив очі, скрутився, запхав складені долони між стегна й глибоко дихав. Десь далеко бамкнули дзигарі. Вікно було відчинене, але повітря в кімнаті мов загуло й заважало дихати. О'Кі повернувся на правий бік. Перед його заплющеними очима пробігали мінливі, швидкоплинні образи: місіонер із бурим, немов вирізьбленим із дерева обличчям, що зник у будинку вдома Пошон. О'Кі чув, як він сам каже полковникові: «Думаю, мало-помалу з'ясується!» То була похвальба, непристойне вихваляння. О'Кі зітхнув і відчув, як почервонів у пільмі. Потім цей образ стрибнув із-під його повік у темні,

постав новий. Він побачив кімнату Мадж, побачив малого Нідекера, якого за руку вивів за двері жовтий старший наглядач, побачив розпач Мадж після телефонного повідомлення. Пітьма і новий образ. Цей образ був розпачливо виразний, дарма що він ще ніколи не бачив його, — а може, саме тому. Він побачив Мадж у темній кімнаті й молодого Пошона, що був би схожий на свою матір, якби вона пройшла курс схуднення. Жюль Пошон тримав у руці в'язку дротиків, лівою рукою тримав руку Мадж і колов, змащуючи те місце ядуchoю олією... Обличчя Мадж було безживним і блідим...

Одним порухом О'Кі скинув ковдру, підвівся, якнайшвидше вдягнувся. Крізь вікно долинуло багатоголосе бамкання дзигарів, які відзначали час. О'Кі порахував: третя година ночі.

О третій годині ночі годі знайти таксі. А до вілли «Мімоса» шлях далеченький. О'Кі рахував. Якщо пішки, знадобиться, мабуть, хвилин сорок п'ять. Він вирішив удатись до бігу на далеку дистанцію й помчав уперед. Довгі ноги стали йому в пригоді.

Коли він проминав готель на Дубовій вулиці, панувала тиша. Здалеку наближалось хурчання. О'Кі сподівався, що їде таксі. Але побачив приватне авто. О'Кі знову, як уже раз цієї ночі, заховався в підворітті. Невдовзі мало розсвінути. Небо було сірим і блискучим, ніби шкура сірого в яблуках коня.

З машини вийшов, — справді, з машини вийшов комісар Пільвюї! З ним іще двоє чоловіків. Одного О'Кі знав, то був месье Деріас, що так довго наглядав за домом професора: поліція виказували випнуті на колінах холоші, засмальцьована краватка. О'Кі на мить завагався. Може, погукати Пільвюї? О'Кі опанував себе. Комісар Пільвюї був «на службі», *dans l'exercice de ses fonctions*, тож краще лишити його в спокої. Пільвюї не дзвонив, узявся за ручку дверей, двері подалися. Пільвюї зник разом зі своїми супутниками. О'Кі побіг далі.

Вілла «Мімоса» тихо стояла серед високих дерев. О'Кі обійшов будинок, шукаючи мотоцикла. Отак він опинився

з тильного боку будинку. Серед схожого на парк саду одну ділянку землі лишили вільною від дерев: посадили город. Там росли кущі, перед кожним кущем видніла широка жовта табличка. О'Кі нахилився, щоб прочитати написане. На табличці стояли дивні, невідомі знаки. О'Кі похитав головою. Кому спала на думку химерна ідея підписувати рослини якимсь тайнописом? І все-таки кілька кущів і багаторічних трав можна було впізнати за листям. Різні сорти аконіту, болиголову, — ох, а це блекота. Далі видніли чужоземні рослини з грубим масним листям. У кінці саду, там, де вже знову починався парк із деревами, стояв одноповерховий будинок, сірий бетонований куб із пласким дахом. Жодного вікна. Підступивши ближче, О'Кі помітив, що єдиним отвором будівлі були двері, і то залізні. Їх захищали два циліндрові замки.

— Так-так, — досить гучно промовив О'Кі, наче знайшов тут підтвердження своїх припущень. Потім знову пішов до вілли. Там під стіною стояв його мотоцикл. Андре добре попрацював. Шини були надуті. О'Кі легенько повів мотоцикл перед собою, а дійшовши до вулиці, сів на нього. Мотор заторохтів, наче швидкострільна гармата. О'Кі поїхав.

Десь за сто метрів від божевільні «Бель-Ер» О'Кі зупинився й завів мотоцикл у кущі. Потім обережно пішов далі під захистом живоплоту, зорієнтувався, обійшов зовнішній мур, натрапив на голе поле. Нарешті побачив будинок, де жила Мадж. Тихенько прокрався ближче, поклав руки на підвіконня: вікно було відчинене. Поки він ще міркував, чи йому гукнути, а чи одразу заскочити всередину, гардини заворушилися, їх розсунули дві бурі лапи, показалася кошла-та морда, Ронні тихенько вискнув.

— Привіт, Ронні, — пробурмотів О'Кі, — ти повернувся? А що робить твоя господиня?

Ронні миролюбно буркнув і кивнув головою, поклав морду на схрещені руки О'Кі і спокійно глянув приятелеві у вічі.

— Ронні, можна зайти? — запитав О'Кі. Ронні зрозумів дуже добре. Він подарував свіжому ранкові ще один туж-

ливий погляд (О'Кі добре розумів собаку, що з радістю рушив би на ранкову прогулянку, але мав стерегти господиню, досить, що одного разу він уже втратив її), потім звільнив місце, і похитування його собачої голови скидалося на запрошення зайти. О'Кі зняв черевики, тихо поклав їх на підлогу, вискочив на підвіконня й обережно зайшов до кімнати.

Доктор медицини мадемуазель Мадж Лемойн аж ніяк не була схожа на лікаря. Вона лежала, мов засмучена дівчинка, яка плакала уві сні. Вона підклала руки під щоку, ковдра косо звисала з низенького ліжка й повільно сповзала на підлогу. О'Кі навшпиньки підступив ближче, обережно підібрав опущену ковдру й накрив нею сонну жінку. Потім, і далі з великою обережністю, взяв фотель, поставив коло ліжка, тихесенько вмовстився в ньому і став дивитись на Мадж.

О'Кі забув усе. Він бачив тільки обличчя, що, власне, й не було гарним, але подобалося йому. Його рука піднялася (він сам не усвідомив цього), лягла на короткі коси, відчувши, які вони м'які, дарма що безладно розмаялись навколо голівки. О'Кі лагідно гладив коси. Мадж спала й далі, але все-таки відчувала присутність дружньої душі, бо її плаксиво скривлені вуста розслабилися і ледь розтулилися. Показалися широкі, дуже білі зуби: Мадж сміялася уві сні. Потім вуста заворушилися, здається, хотіли вимовити слово. О'Кі нахилився й виразно почув: «Сімпе, любий Сімпе».

Калатання серця не завжди має бути гнітючим, болісним виявом нашого фізичного самопочуття. Принаймні саме це тепер із подивом відзначив О'Кі. У нього рідко коли калатало серце. А тепер воно аж заходилося йому в грудях, він боявся, що воно може так гучно гупати, що Мадж прокинеться від тих ударів. Тому нахилився й поцілував Мадж у скроню. Шкіра була вогка, кілька коротких волосинок лоскотали йому ніс, він відсахнувся, відчувши, що от-от чхне. Хоча він, як зміг, притлумив цей порив, звук усе-таки був такий сильний, що Мадж розплющила очі й здивовано озирнулася. На її обличчі не з'явилось переляку, і це, на дум-

ку О'Кі, було неабищо після всього, що вона, напевне, пережила. «Вона відчула мою присутність!» — гордо подумав він. (Дивно, що ми пишаємося саме такими непомітними речами, наприклад, тим, що люди, які нам симпатичні, помічають нашу присутність).

— Сімпе, я знала, що ти прийдеш, — лагідно проказала Мадж. — Ти заліз через вікно? — Дівчина задоволено засміялася, і О'Кі зрадів тому сміхові. — Сімпе, сідай отут, — лягнула вона рукою по краю ліжка. — Отак. Я посунуся до стіни. Ось тобі подушка, можеш покласти на неї голову. А подушечку я кладу тобі на коліна. Обійми мене міцно, і я спатиму далі.

О'Кі перекинув свої довгі ноги на ліжку. Взяв ріжечок ковдри й закутав собі ступні (з вікна линуло прохолодне повітря).

— Сімпе, яка година? — запитала сонна, мов дитина, Мадж. — Половина четвертої? Сьогодні я вже висплюся. Я не піду на ранкову нараду. Ронні тут? — Ронні озвався, йому теж дозволили вмотитися на ліжку; він скрутився, буркнув і заснув. Мадж глибоко зітхнула. Взяла одну руку О'Кі, поклала собі під щоку, а друга рука сама собою лягла Мадж на голову. — Господи, як я втомилася, — позіхнула вона і витягла руки. Рукави піжами опали вниз. На згині ліктя лівої руки видніла велика червона пляма, що скидалася на початок запалення. Мадж, здавалося, відчула погляд О'Кі й засміялася.

— Я заробила це важкими зусиллями, — тихо проказала вона, — і це мій орден. Я дуже пишаюся ним.

— Але, — з докором проказав О'Кі, — чому ти нічого не сказала мені, я б міг піти з тобою, ти б тоді мала захист.

— Ох, — проказала Мадж, — ти так часто бував у небезпеці, ти так багато пережив. Я лише хотіла довести тобі, що я теж смілива.

— Добра, мила дівчино! — мовив О'Кі трохи хрипким голосом.

— Сімпе, скажи, ти теж часто сидів на деревах, коли був малим? Знаєш, я мала колись у дитинстві приятеля, що був схожий на тебе. І він теж подобався мені ...

— Так, — швидко відповів О'Кі, що ненавидів освідчення в коханні, — я завжди лазив на дерева й сидів там. Мій дядько завжди казав, що я мавпа.

— Може, ти справді мавпа, — втомлено протягла Мадж. — А тепер я спатиму. Ти знаєш, — і її голос ледь затремтів, — що бідолашний Тевенос, напевне, загинув?

— Я бачив, як він умирає... — зітхнув О'Кі. — Професор теж був при цьому.

— Бідолашний Тевенос, він теж був сміливий хлопець, — поміж заплющених повік просочилися краплини рідини, і Мадж розпачливо шукала під подушками носову хусточку, а потім гучно висякалася. Якусь мить лежала спокійно і раптом тихенько мовила:

— Слухай, Сімпе, а море гарне? Я маю на увазі, Середземне море?

— Так, гарне. Надто вночі, коли плисти з рибалками.

— А ти візьмеш мене, коли поїдеш туди?

— Що ж, я скоро візьму тебе.

— Тоді гаразд. «Ти» — як так сталося, що ми обоє розмовляємо французькою мовою?..

— Ох, — відказав О'Кі, — бо в англійській мові немає «ти».

4

Баранов, агент III Інтернаціоналу, № 72, прокинувся, бо в двері хтось постукав, і здивувався, побачивши, що сидить одягнений у фотелі. Крізь закриті штори сяяло тьмяне сіре світло. В цьому світлі Баранов (наголос завжди на другому складі) побачив на столі пляшку і дві порожні склянки. На етикетці пляшки під двома рядками дрібним шрифтом, які він не спромігся прочитати, великими літерами було написано слово «Ганусівка». Баранов механічно поліз у кишеню, потім запалив цигарку, але, поки сірник ще тьмяно жеврів у сутіні, в двері знову постукали.

— Заходьте! — пискнув Баранов.

— Якщо ви негайно не відчините, ми висадимо двері! — погрожував зовні чийсь голос.

— Ти ба! — спокійно мовив Баранов, що раптом остаточно прокинувся, в такій ситуації він опинявся вже не раз. — Хто там? — запитав він, дарма що знав точну відповідь.

— Поліція! — відповів той самий грізний голос.

— Зараз! Зараз!

Поданий нижче спогад, який ми повинні відтворити докладно, тривав у голові Баранова не довше трьох секунд, які він використав для пошуку ключа від кімнати. Шукаючи, він бачив перед очима наступне...

Учора ввечері він вечеряв в італійському ресторані, їв чудове равіолі з паприкою, а ще пив оксамитове італійське вино *барберу*, потім спожив шматок сиру горгондзола й запив ще однією пляшкою *барбери*, згодом, десь о десятій, сів у таксі, щоб їхати додому. Він був у чудовому настрої, хоча мав би сердитись, бо його секретарка кинула його напризволяще. Таксі гуркотіло, Баранов відхилився на зачовгану спинку й курих сигару. Раптом, на розі вулиці, він помітив знайомого. Худого хлопчиська з проваленими грудьми, і що той хлопчисько тримав під пахвою? Течку. Хлопчисько розмовляв із двома чоловіками. Один з них мав знайомий червоний колір обличчя, і про нього вже немає потреби нагадувати ще раз, другий був сухорлявий, смаглявий, з обличчям, мов вирізьбленим із дерева. Баранов звелів зупинитися позаду групи метрів за десять від неї і спостерігав співрозмовників у дзеркало заднього огляду. Чоловіки, здається, помітили автомобіль, бо розпрощалися з моторошно худим юнаком, і то притьмом, навіть не подавши йому руки. Хлопчисько поплентався в бік автомобіля, що зупинився. Коли біля дверцят таксі він уповільнив кроки, Баранов розчахнув дверцята і схопив хлопчиська за руку.

— Ти поїдеш зі мною! — сердито форкнув він. Хлопчисько злякався і без опору дав затягти себе в салон. Там він мовчав.

Перед готелем на Дубовій вулиці Баранов оплатив таксі (добре, що він мав ще досить дрібних грошей у кишені жилета, бо не наважувався відпустити хлопця) й потягнув схо-

дами вгору до своєї кімнати Жуля Пошона, сина економки професора Домініче.

— Хлопче, куди ви хотіли податися? — замкнувши двері, запитав з огидною люб'язністю Баранов. Юнак мовчав. Баранов забрав йому з рук течку, поклав на стіл. — Звідки вона в тебе? Це течка Кроулі?

Юнак мовчав.

— Ти скажеш мені, звідки вона в тебе? Ага, сер Авіндрат Ерік Боуз хоче грати соло? Так не піде. Чому він не сказав мені, що течку вже знайдено? Не хочеш говорити? Стривай!

Баранов спершу спробував із коньяком і зельтерською водою. Юнак мовчав. Потім він запхав йому в рота носову хусточку, зверху зав'язав другу (Баранов, навіть перебуваючи в цивілізованих країнах, був не надто делікатним у виборі своїх засобів) і спробував викручувати пальці, перегинати великі пальці — юнак мовчав. Щоправда, на його чолі проступило кілька крапель поту, але все-таки менше, ніж на чолі месье Баранова.

— Звідки в тебе течка? — раз по раз запитував він.

Зрештою юнак подав знак, що відповідатиме. Месье Баранов, хоча його годилося б називати *товарищ* Баранов, дістав із кишені пістолета, звісно, з глушником (треба бути сучасним!):

— Якщо кричатимеш, пристрелю. Ти ж мене знаєш. Знаєш, що я не жартую. Пригадуєш, як я відшмагав тебе в Ельтестера?

Юнак збілів, на його обличчі проступила ненависть. Потім тихо відповів:

— Течку я знайшов в Англійському саду. Один журналіст хотів випередити мене, але я був проворніший.

— Ага! — протягнув Баранов, пишаючись, що вивів О'Кі з гри. Він розкрив течку, дістав папери. Все відомі речі. Стривай, ось жовтий конверт. Проект договору з советською делегацією про нафтові родовища. Агент 72 так зрадів знахідці цього документа, що, читаючи його, насвистував низку своїх улюблених мелодій: «Гей, ухнемо», «Валентину», «Інтернаціонал». — Цього я зовсім не знаю,

вкрай важливі папери, про це треба подбати. Але передусім, щоб ти позбувся страху і оскільки коньяк тобі не смакує, ось... — Баранов поставив на стіл пляшку ганусівки, дістав дві склянки. — Ти тільки пий! — милостиво наказав він. — Я швидко подбаю про документ. — Він витягнув з-під ліжка залізний ящик, дістав із кишені штанів в'язку ключів, прикріплену сталевим ланцюжком до підтяжок, відімкнув ящик, поклав конверт. Потім обернувся. Юнак і далі стояв перед своєю повною склянкою. — Таж пий! — заохочував Баранов. Почаркувався з юнаком і одним духом спорожнив свою склянку. «Дивовижно, — подумав він, — як гостро в цій пляшці відчувається смак ганусу. Але ж і добра ганусівка! Я запитаю постачальника, чи є в нього ще пляшки з цієї партії». На язиці та піднебінні в нього не зникав гіркий кінцевий присмак, але годі було б казати, що він неприємний. Потім Баранов сів у фотель і заходився розпитувати юнака. Що поробляє мати? Чи сер Боуз, регент, не хотів і собі взяти цю течку? Юнак тільки бурчав, його відповіді насправді Баранов не розумів. Йому туманно ввижалося, ніби юнак чогось чекає. Чого? Чомусь так важко очам. Звідки взялося так багато пороху між повіками й очима? Баранов закліпав. Кліпав дедалі частіше. Останнє, що він пригадував, — безбарвні очі юнака, які, чекаючи, дивилися на нього. «Очі альбіноса», — ще подумав Баранов і сказав в'язким язиком: — Течку можеш забрати.

Цей спогад, не зовсім упорядкований логічно, пронісся в голові Баранова, поки він шукав ключа від кімнати.

— Я не можу знайти ключа від кімнати! — розлючено крикнув він. — Мене замкнули. Візьміть у господаря відмичку.

За дверима зашепотілися.

— Гарзд! — почув він знову голос. Потім важкі кроки. Баранов походжав по кімнаті. Понюхав одну склянку, яка ще стояла на столі. Запах ганусу був напрочуд міцний. Баранов покуштував краплини, які ще лишалися на дні склянки.

— Снодійне! Звичайно! Який я йолоп! — Потім лайнувся російською мовою, прозвучало щось на кшталт «йоб-

твоюмать»; далі агент 72 старанно витягнув із кишені в'язку ключів і відкрив свій ящик: жовтий конверт, покладений туди, зник. А глянувши на ліжко, побачив, і то на видноті, зіперту на подушку течку.

Товарищ Баранов був філософ. Він стеноу плечима. Ховатися немає сенсу. А втім, у замку вже клацнув ключ, двері відчинилися, і поріг переступив Пільвюї з розмаяною бородою. Він одразу побачив течку на ліжку, схопив її, перегорнув документи, які лежали в ній.

— Ім'ям закону... — проказав комісар Пільвюї.

— Не треба цих вигадок! — урвав його Баранов. — Я знаю, коли програв. Зараз іду.

Камера в міській Сент-Антуанській в'язниці була висока. Навіть вікно містилося так високо, що годі було визирнути назовні. Яка година? В Баранова забрали годинник, і він терпляче чекав, аж поки на соборі Святого Петра бамкнули дзигарі. Але спершу ті клятві дзвони ще мали проскімлити якусь мелодію. Потім пролунали чотири глибокі удари. Надто рано, щоб викликати дзвінком охоронця. Баранов чекав, він наполовину сидів, наполовину лежав на нарах. Дуже незатишно, і він мерзнув прохолодного ранку. Баранов підбивав підсумки: звернутися до советської делегації? Неможливо. Вона дезавує його. Яке безглуздя. Його піймали з течкою, яка належала вбитому. Що робить Наташа? Може, Наташа зрадила його? Ні! Ця жінка для цього задурна. А тепер? Прощавай, Бургундіє, смачні наїдки та вино. Слід пошукати, знайти якогось доброго адвоката і домогтися звільнення під заставу. Баранов не знав нікого. Коли о шостій годині клацнув засув і зайшов старий наглядач із сивою гострою борідкою, несучи казанок із кавою, Баранов прикинувся непритомним.

Наглядач, здається, проїнявся гуманними почуттями, відчинив двері, підступив ближче, підтримав *товарища* Баранова й дав йому випити теплого пійла, яке у в'язниці називають кавою. Баранов застогнав. Умирущим голосом попросив папір і ручку. Він хотів написати адвокатуві. Чи пан старший наглядач (Баранов не вперше опинявся у в'язниці, він знав людське марносластво, яке

серед тюремного персоналу ще більше, ніж за мурами в'язниці), чи пан старший наглядач не може порадити якогось доброго адвоката?

— Я маю сина, — відповів старий, — що працює водієм в одного відомого адвоката. Доброго, вправного адвоката, щоправда, він трохи дорогий...

— Гроші не грають ніякої ролі, — велично промовив *товарищ* Баранов. — Якщо він вправний...

— Він захищав уже багатьох політичних в'язнів, — запевнив старий наглядач.

— Тож як його звать? І чи можна мені взагалі писати?

— Ох, — старий поставив казанок, — пан слідчий Деспін не те що... Звичайно, листи проходять цензуру. Але своєму адвокату ви, звісно, можете писати.

— Ну, і як звать того видатного адвоката? — нетерпляче запитав Баранов.

— Як звать? — протяжно повторив старий. — Раніше його звали Ісак Розеншток. Тепер він називає себе Розеном.

— А він... має... брата... лікаря? — приголомшено запитав Баранов.

— Здається, так... Що сталося?

Баранов відчув легеньке запаморочення, знову ліг на ліжку й заплющив очі. Раптом підвівся.

— Авжеж, — енергійно мовив він. — Метр Ісак Розен — саме той чоловік, який може стати мені в пригоді. Чи буде ваша ласка через півгодини занести лист?

— Це трохи рано, — спокійно мовив старий наглядач. — Від дев'ятої години месье Деспіна тут уже немає, інколи він іде аж о пів на десяту.

— Дякую вам, — гідно проказав Баранов. — Але, оскільки я маю право самому дбати про свої харчі, я хочу мати пристойний сніданок: масло, сир, джем, два м'яко зварені яйця, шматок смаженого сала і півпляшки бургундського *макону*. Зрозуміло?

— Я принесу вам масло і джем, — лагідно проказав старий. — А про решту самі подумайте. Їсти так багато вранці шкідливо для здоров'я.

Двері зачинилися, Баранов вилаявся...

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ

1

Троє братів Розенштоків сиділи і снідали. Всі троє були страшенно втомлені. Остання ніч виявилась сповненою переживань. Гімназист Якоб тривожно дивився в порожню чашку, вилив на тарілочку рештки кавового намулу і почав вимальовувати ним дивні фігури.

— Лиши! — буркнув Владімір, асистент лікаря. Якоб здивовано підняв очі. Владімір мав загалом урівноважений характер, перепади настроїв були чужі йому, тому Якоб здивувався, що братові урвався терпець через таку невинну забавку.

— Ну-ну, що сталося? — миролюбно запитав адвокат.

— Нічого! — роздратовано відрубав Владімір. — Минулої ночі в мене було важке чергування.

— У лікарні? — невинно запитав Ісак.

— А де ж іще?..

— Дивно, — власне, собі самому проказав адвокат. — Я дзвонив тобі опівночі, але мені повідомили, що ти взагалі не приходив до лікарні.

— Відколи ти шпигуєш за мною? — Колір обличчя у Владіміра був жовтуватий, тільки на вилицях проступили червоні плями.

— Шпигувати! Я не шпигував! Я лише хотів запитати дещо.

— Що саме? Що там такого важливого?

— Почасти вже минулося. Я хотів оселити професора в нас, аж поки остаточно з'ясується вся ця okazія з убивством. І хотів заручитися твоєю згодою.

— Відколи ти потребуєш моєї згоди? Ти завжди дієш так, як тобі зручно. Навіть якщо хочеш конфліктувати з законом, це твоя справа.

Гімназист Якоб слухав ту суперечку з роззявленим ротом. Сталося щось незвичайне. Раніше обидва його брати завжди жили в злагоді, але вже кілька місяців, як на віллі «Мімоза» вряди-годи переважає неприязний тон. Це почалося... так, коли ж це почалося?

— А потім ще одне, — урвав Владімір хід думок молодшого брата. — Тобі не конче треба шепотіти на вухо всім пліткарям, що я експериментую з рослинами. Це нікого не обходить, розумієш? Я працюю для однієї фабрики фармацевтичних препаратів, я стою на шляху революційного відкриття, але найменша нескромність може зашкодити мені, може взагалі поставити під сумнів усе відкриття. Невже ти не розумієш? Я вже не підліток, ти не повинен виставляти мене перед журналістом та іншим набродом, розумієш? Чи ти знаєш, чого ти досяг цим? Цей англійський журналіст минулої ночі тинявся навколо моєї лабораторії. Я певен, він винюшив якийсь соковитий репортаж.

— Ох, — відповів Ісак, — не гарячкуй. Репортер прийшов туди не задля тебе, він тільки забрав свій мотоцикл. Андре полагодив його. А якщо йдеться про твою відьомську кухню...

Владімір підскачив. Його товсті губи скривилися, зуби вишкірились:

— Не вживай таких гидких слів! — кричав він хрипким, наче в старої баби, голосом. — Відьомська кухня! Ти не знаєш, що кажеш. Це лабораторія, і якщо я не хочу, щоб кожен кретин пхав носа в мої справи, то це моє право, розумієш?

— Брате, будь ласка, прошу, оговтайся трохи. Невже тебе так приголомшила смерть твого лікаря, що ти втрачаєш самовладання через такі дрібниці?

— Мого лікаря! Тевенос і близько не був моїм лікарем. Що за дурниці ти верзеш! Але можу тобі сказати: якби Тевенос не був таким цікавим, то, можливо, жив би й досі. Можеш сказати це своєму журналістові, цікавість інколи може бути вкрай шкідливою для здоров'я. Розумієш?

— Так, уже розумію, а тобі не конче так горлати. Хай там як, ти, здається, знаєш про цю таємничу смерть? Чому ти нічого не розповів мені? Зрештою, я з тобою обговорюю все. Ти ж радів, коли тоді, під час справи про шантаж, я тримав тебе в курсі подій. А згодом я тобі докладно розповів геть усе про банківського касира і тридцять тисяч франків. До речі, на кому ти, власне, випробовуєш свій новий засіб?

Питання було поставлене цілком безневинно, проте гімназист здивовано глянув на брата. Адже той вимовив ці слова з дивним акцентом. Владімір мовчав. Намастив маслом шматок хліба, відрізав скибку сиру, а потім запитав нейтральним голосом, наче й не чув запитання:

— А що робить професор?

— Спить, — утрутився в розмову гімназист. — О четвертій годині ранку я ще сидів коло його ліжка. Мені було жаль старого. Він страшенно перелякався. Серце калатало, аж заходилося, і дихав на превелику силу. Разів два я навіть думав, чи не слід, Владіміре, погукати тебе. Але ти був у своїй лабораторії, я не хотів заважати тобі.

— Звідки ти знав, що я в лабораторії? — роздратовано запитав Владімір.

— Дізнатися неважко, — примирливо сказав Ісак. — У твоїй лабораторії скляний дах, і я бачив там світло.

— Що ж, невдовзі вам уже не вдасться шпигувати за мною. — Владімір прожував бутерброд і допив каву. — Я купую собі будинок неподалік від Презенжа. Він дістався мені недорого. Сьогодні або завтра я маю ще раз піти до нотаря.

— Я думав, у тебе немає грошей, — здивувався адвокат.

— Я зміг вигідно продати рецепт нового снодійного засобу, — пояснив Владімір. У сусідній кімнаті задзвонив телефон, Ісак хотів підвестися, але лікар випередив його: — Це мені.

— Мабуть, важкий випадок у лікарні? — глузував адвокат.

Владімір тільки стенив плечима. Потім із сусідньої кімнати долинало його бурмотіння, зрештою клацнула покладена назад трубка і настала довга пауза.

— Ти заснув? — крикнув Ісак. Владімір постав у дверях. У кутику його вуст стриміла довга сигара. Дим, здається, заважав йому, бо він мружив очі.

— Відколи ти куриш уранці? — здивувався адвокат, але відповіді не почув. Владімір своєю повзучою ходою пішов до дверей:

— Нехай щастить! — кинув він через плече і зник.

— Ісаку, я сьогодні не йду до колежу, — повідомив гімназист.

— Це мене не цікавить. Я тобі вже віддав чисті бланки виправдань за прогули. Не набридай мені цим дріб'язком. Що сталося з Владіміром? — тихо запитав адвокат.

— Я б і сам хотів знати.

— Господи, я мушу йти, вже половина дев'ятої. Щастити тобі, приглядай за професором. Коли щось відбуватиметься, можеш подзвонити мені.

— Відбудуватиметься! — зневажливо кинув Якоб, та адвокат уже вийшов із кімнати.

Якоб ліг на диванчик, що стояв у кутку кімнати. На низенькому столику поряд лежало кілька книжок. Він неуважно взяв найближчу, перегорнув сторінки, затримався на одній і прочитав:

*Triste, triste était mon âme
À cause, à cause d'une femme...¹*

Якоб не міг далі читати, літери розпливалися перед очима, він був змушений висякатись, але спершу люто пожбурив книжку в куток. А проте покійний Верлен анітрохи не завинив у його стражданнях.

Якоб не міг позбутися спогаду про Наташин погляд. Так, як на князя, вона на нього не дивилася ніколи. Звичайно, магараджа, той пройдисвіт! Звісно, він елегантний, романтичний. Але те, що Наташа, яка завжди читала проповіді про визволення стражденого людства, оця Наташа поласилась на такого чоловіка...

¹ Душа, душа моя страждала,
Любов, любов її терзала (фр.). Переклад Миколи Лукаша: Поль Верлен. Лірика. — К.: Дніпро, 1968. — С. 85.

До кімнати зайшла матінка Анжела. Одягнена в сірий халат, вона несла віник і совок. Обидві речі випали в неї на порозі, вона підбігла до Якоба й занепокоєно запитала, чи він не захворів, сіла коло нього, погладила його. Якоб відчув захищеність. Матінка Анжела накрила його ковдрою й стала замітати кімнату. Провівши віником під батареєю коло вікна, витягла якийсь папірець, що лишився серед кімнати. Якоб бачив здалеку, що на ньому щось написано і почерк незнайомий. Із цікавості та щоб розвіятись, він підвівся, взяв папірець, знову ліг і почав придивлятись. Розібрати почерк було важко. Зрештою він збагнув сенс написаного й відчув, як йому холонуть руки. Потім застромив папірець у нагрудну кишеню й задумався.

Там, коло вікна, якраз поряд із батареєю, вчора впав доктор Тевенос. Цей папірець, напевне, належав йому. Якоб дістав його і прочитав ще раз:

«24 червня. Смерть Кроулі. Присутні: Боуз, сестра Аннетта, Вла.

26 червня. Смерть Ельт. Присутні: сестра Анн., Вла.
Аж ніяк не гостре отруєння тропеїном. Причина смерті інша».

Далі, після пробілу, стояли нашвидкуруч нашкрябані наступні слова:

«Хто має колекцію дерев'яних масок? Вла.?»

Якоб довго лежав, не ворушачись.

— Вла, — прошепотів він. А потім у його вухах виразно пролунав голос умирущого. Що бурмотів умирущий Тевенос? — Вала... — Те «Вала» означало щось інше, ніж *“voilà”*, це безперечно найближче пояснення. Що спільного має його брат Владімір з усією цією морокою? Якоб заплющив очі. Він почувався покинутим, тужив за Наташею й думав: «Нехай вона йде собі зі своїм магараджею, але повинна допомогти мені. Вона має досвід. Я ще малий і дурний. Я ніколи не мав матері!» Потім Якоб так голосно заридав, що в матінки Анжели знову випав віник і вона перелякано підбігла до заплаканого хлопця.

— Колекція дерев'яних масок... — ридав Якоб, а матінка Анжела не розуміла, що такого сумного в цих словах.

— Матінко Анжело, ти добра, — за хвилину знову заридав Якоб. — Але чому жінки такі фальшиві?

— Ох, Господи, маленький мій! — жаліла його матінка Анжела. — Ти знову починаєш? Любовні муки? Це мине! Мій покійний чоловік теж був такий дурний, як і ти. Не сприймай нічого серйозно, не переймайся!

2

Комісар Пільвюї вийшов з автомобіля. Він глибоко дихав. Над скошеними луками вже стояло море, за ними височіла гора Салев, як і завжди, широка, кругла і спокійна. Пільвюї кинув у машину капелюха, потім туди полетів і китель. Слідчий Деспін теж вибрався з автомобіля й несхвально похитав головою: на службі він цінував коректність. Пільвюї спокійнісінько перекривив його.

— А де Морсьє не прийде? — запитав Пільвюї.

— Державний радник Мартіне виснував, що присутність прокурора не потрібна, — відповів Деспін і потер собі білі руки, пальці яких завжди скидалися на печерних тварин.

— Що, пан державний радник уже втручається в наше розслідування? — уїдливо запитав Пільвюї.

— Авжеж, саме так, комісаре, — зітхнув месьє Деспін. — До речі, він, здається, добре знає про все. Де труп?

— Там, — Пільвюї показав пальцем на чорнуватий пакет, що лежав на узбіччі. Обидва чоловіки рушили вперед.

— Фото! — наказав комісар Пільвюї. Фотограф підійшов ближче й танцював навколо небіжчика, затвор фотоапарата сухо клацав серед глибокої опівденної тиші.

— Хто, власне, знайшов цей труп? — запитав комісар.

— Слід думати, що пан державний радник, — відповів слідчий. — Він зателефонував мені півгодини тому, мовляв, йому щойно повідомили, що поблизу від Презенжа на узбіччі шляху знайдено труп доктора Тевеноса. Я, звичайно, хотів почути, від кого походить те повідомлення, але пан державний радник прикрився мовчанням. Лише сказав: «Мій любий Деспіне, ніяких ускладнень! Цей випадок схожий на

той, який стався недавно з аптекарем Ельтестером, але буде вже останнім. Це я вам обіцяю. Сьогодні ввечері, найпізніше сьогодні вночі цю справу розкриють. А тоді ми знову зможемо спати спокійно. Поїдьте разом із Пільвюї, перед Презенжем ви побачите самотній будинок, труп знайдено там неподалік. Візьміть із собою фотографа, нехай зніме небіжчика, знімки нам не потрібні, але байдуже. Кишені небіжчика порожні, завезіть труп до лікарні й чимдуж повертайтеся разом із Пільвюї. Я ще маю розглянути з комісаром багато різних справ». Атож, саме таким був сенс телефонних указівок пана Мартіне.

— Багато різних справ! — обурився Пільвюї. — Я ні на мить не маю спокою! Цієї ночі мене хтось розбудив і благав одразу їхати в готель на Дубовій вулиці, де я знайду течку, вкрадену колись в убитого секретаря Кроулі. Я мерщій одягнувся, — і кого ж я побачив у готельному номері? Одного колишнього знайомого. Я прихопив його з собою. Ви готові? — це запитання було вже до фотографа. Той кивнув головою.

Пільвюї, кречучи, став навколішки, обшукав кишені небіжчика.

— Бідолашний хлопець! — мовив слідчий, що загалом не був сентиментальний. Пільвюї кивнув головою.

За автомобілем, що привіз обох чоловіків і фотографа, стояла машина швидкої допомоги. Туди поклали вже задушене тіло доктора Тевеноса. Трава, де лежало тіло, була прим'ята. Пільвюї нагнувся і підняв жовту пов'язку. Тримавши її косо на сонці, помітив, як на ній проступили контури, переплетені зображення ос, бджіл та інших комах. Мовчки простяг її слідчому. Той кивнув головою.

— Невже ми всюди знаходимо мух? — роздратовано запитав комісар. Але відповіді слідчому перешкодив автомобіль, що під'їхав і зупинився перед недалеким будинком. З автомобіля вийшли двоє чоловіків і підійшли до будинку, що з зачиненими віконницями видавався покинутим.

— Та це ж... — заговорив Пільвюї. — Докторе, привіт!

Один з чоловіків обернувся. Впізнавши Пільвюї, він, здається, розсердився. Але все-таки махнув рукою. Пільвюї пішов до нього.

— Докторе Розенштоку, що ви тут робите? — запитав він.

— А ви? — роздратовано запитав у відповідь Владімір.

— Ох, — зітхнув Пільвюї, — забираю труп.

— Труп?

— Так, і цей знайдений тут труп може й вас зацікавити. Адже ви знали доктора Тевеноса?

— Ви знайшли тут доктора Тевеноса? — Владімір Розеншток підійшов ближче, його супутник і далі стояв коло дверей. — Як Тевенос опинився тут?

— Цього я теж не знаю, — мовив Пільвюї. — Хочете побачити небіжчика?

— Ні... ні... — хрипким голосом заперечив Владімір і швидко змінив тему: — Я приїхав із нотарем, щоб оглянути для себе цей будинок. Я б хотів купити його.

— Ну-ну, — протягнув Пільвюї. Його розум працював трохи повільно. Чому голос Владіміра Розенштока такий хрипкий? І який він блідий!.. — Можна піти з вами до будинку, він теж цікавить мене. Таж труп знайдено зовсім недалеко від нього. Можливо, його ховали всередині будинку. Адже, знаєте, тут знову йдеться про отруєння. Ця смерть пов'язана з іншими випадками смерті, ви знаєте, що я маю на увазі. На згині ліктя знову є знак фітеуми, як каже мій приятель О'Кі. Отже, я йду з вами до будинку.

Машина швидкої допомоги відїхала. Пільвюї підморгнув месьє Деспіну. Їх обох представили нотареві.

— Гарзд, ходімо, — погодився Владімір. Він підступив до дверей, шарпнув ручку. — Може, буде ваша ласка дати мені ключ? — звернувся він до нотаря. Нотар відімкнув двері, всі четверо зайшли всередину.

Увесь перший поверх займала простора зала. Тхнуло чимсь дивним. В одному кутку стояла фісгармонія, в другому — великий музичний автомат. Під стінами стояло багато стільців. У простінку між двома вікнами стояв пульт, зверху на ньому лежала біла підставка для нот. Запах у приміщенні був незвичайний. Пільвюї прийнявся.

— Хто тут жив? — запитав він.

— Колишній власник, — пояснив Владімір, — вивчав християнську науку. Він улаштував тут збори. Тепер виїхав за кордон, і я можу дешево купити цей будинок.

— Християнську науку? — перепитав комісар. — Дивно. — Він підступив до одного з тильних вікон, побачив дім, що стояв десь за сотню метрів серед дерев, і запитав: — А хто ваш майбутній сусід? Мені здається, я знаю той будинок...

— Той будинок? — підступив до нього Розеншток. — Не знаю. Розумієте, мені байдужий мій сусід.

— Але, мабуть, саме він спонукав вас вирішити! — втрутився слідчий. — Адже той будинок належить одному дуже дивному... — Месьє Деспін замовк, бо комісарів лікоть боляче ткнувся йому в бік.

Далі казав уже Пільвюї:

— Наскільки я знаю, він належить одному женеvсько-му аристократові, месьє Мішелі.

— Авжеж, месьє Мішелі, — байдуже повторив Розеншток.

Крізь відчинені двері виразно долинув звук мотоцикла, що підїжджав ближче. Ось він зупинився. У дверях з'явився спітнілий і запорошений чоловік із віддутими на колінах холошами, і комісар Пільвюї пішов йому назустріч.

— Що сталося, Деріасе? — запитав він.

Деріас дістав із кишені конверт і подав Пільвюї. Комісар прочитав, розгладив свою русяву широку бороду й передав аркуш Деспінові. Слідчий здивовано підняв брови вгору.

— До побачення, докторе, — кинув комісар і глянув на Владіміра. Від того погляду лікаря охопило неприємне передчуття.

— Що сталося? — запитав він.

— Служба, — недбало відповів комісар. — Ми, поліцаї, прокляті люди. Завжди треба когось арештувати.

— Отже, арешт? — напружено запитав Владімір.

— Так, — підтвердив Пільвюї і навіть сам не розумів, чому він так пильно дивиться на лікаря. Згодом він, звичайно, заявив, що його вела інтуїція. — Так, і ви ніколи не здогадаєтесь, кого схопить рука правосуддя.

— Тож кого? — запитав Розеншток. Його голос тремтів, і навіть слідчий звернув на це увагу.

— Ох, лише старшого наглядача «Бель-Ер», такого собі Жоне. Може, ви знаєте його?

— Жоне?.. Я?.. Знаю?.. — затинався Владімір Розеншток. Потім украй енергійно заперечив: — Ні!

— Тож до побачення, докторе.

Руки доктора спершу нервово запалювали сигару. Цей процес тривав довго. Полум'я дійшло аж до пальців, які тримали сірник.

— До побачення, комісаре, — спромігся нарешті на відповідь доктор Розеншток і відкинув сірник. — Нехай вам щастить, пане слідчий.

— Дєріасє, можете їхати за нами, — сказав надворі комісар Пільвюї, а потім звернувся до слідчого: — Дивний будинок, вам не здається? Пахло ладаном, ви помітили? Шкода, що з нами не було мого приятеля ірокеза. Він міг би прочитати вам видатну лекцію про відьом і чорні меси. — А після довгої паузи запитав: — Невже брати Розенштоки такі багаті, що можуть купувати собі будинки?

— Адвокат заробляє добре, — відповів мєсьє Дєспін. — Невеликі статки лишив братам і батько. А Владімір, напевне, заробляє гроші складанням рецептів для хімічної промисловості.

— Рецептів? Що за рецептів? Якогось снодійного?

— Комісаре, чому ви думаєте, що снодійне? Певне, випадково сказали?

— Авжеж, — кивнув комісар і сів у машину.

4

— Мєсьє не знають один одного? — єлейним голосом запитав пан державний радник Мартіне. Він сидів за своїм широчезним письмовим столом, грубі передпліччя лежали перед ним на стільниці, а рухливі свинячі очки перебігали з одного підозрюваного на другого.

Але підозрювані, здається, були в кепському настрої. Не дивились один на одного, а сердито вирячували очі на гладуна за письмовим столом.

— Чи месьє знають один одного лише по телефону? — запитував далі пан державний радник. Кімната була простора, сірий, дуже грубий килим укривав усю підлогу. Високе вікно було відчинене, і обидва допитувані від часу до часу тужливо позирали на нього. Але вікно видавалося недосяжним. Адже позаду кожного підозрюваного стояв чоловік у мундирі (одного з них ми знаємо, то поліцейай Малян із мідно-червоними вусами).

— Месьє дуже мовчазні, — відзначив державний радник Мартіне. — Можливо, ви розбалакаєтесь, коли я збільшу аудиторію. — Пан державний радник натиснув на гудзик дзвіночка. Судовому приставу, що стояв за дверима, він звелів погукати пана слідчого Деспіна і пошукати комісара Пільвюї. Месьє Мартіне надто вже не любив телефону. Сам він телефонував украй рідко. Він волів викликати.

Ліворуч від месьє Мартіне сидів чоловік із широкими порами на шкірі обличчя. Він запхав руки в кишені, закинув ногу на ногу й досить люто поглядав просто себе. Другий чоловік, якого теж охороняв поліцейай і який сидів праворуч від месьє Мартіне, мав жовту шкіру обличчя й зосередився на тому, що ревно жував кінчики своїх довгих китайських вусів.

— Я мав терпець, — у задумі сказав месьє Мартіне, — я довго приглядався до театру. — Годі було збагнути, до кого звертається месьє Мартіне, можливо, він мав звичай виголошувати монологи. — Але одного разу навіть мені ця історія стала надто огидною. Ви, месьє Жоне, скоїли одну помилку, — державний радник Мартіне навіть до викритих злочинців ставився чемно, — бо спосіб, яким ви загнали на той світ довіреного вам пацієнта, надто вже впадав у вічі. Мадемуазель Лемойн не могла не помітити цього. Друга ваша помилка полягала в тому, що ви вирішили спекулювати на розпачі мадемуазель Лемойн із приводу цієї смерті. Ви прагнули нав'язати їй, ніби вона, призначивши укол, скоїла лікарську помилку. Ви не подумали, що і мені, і директорові лікарні не могло не впасти у вічі збільшення протягом останніх років кількості пацієнтів, і тому я попросив директора повідомляти мені про дивні події в його лікарні.

Він, звичайно, одразу розповів мені про смерть Нідекера. Бачите, я граю відкритими картами. До речі, ми підслухали розмову, яку цей добродій, — месьє Мартіне показав пухким вказівним пальцем на Баранова, — провадив із вами. Я тільки хотів запитати вас, хто тепер Учитель?

Месьє Жоне мовчав. Двері відчинилися, зайшов слідчий Деспін, за ним — комісар Пільвюї.

— Добрий день, панове, — ласкаво промовив месьє Мартіне, але й далі сидів і махнув рукою на знак привітання. — Сідайте, ви, пане слідчий, не привели свого писаря? Не біда. Ця справа поки що лишається між нами... до сьогоднішнього вечора. Сьогодні ввечері я думаю покласти їй край. Сподіваюсь, до цього часу нічого не станеться. Отже, месьє Жоне, ви не хочете нам сказати, хто тепер Учитель, Господар золотавих небес?

— Я не знаю його, — відповів старший наглядач Жоне.

— Це означає, що ви не знаєте його ім'я, чи ніколи не розмовляли з ним, а чи ніколи не бачили його?

— Я тільки розмовляв із ним: або по телефону, або коли його обличчя було прикрите маскою...

— Пільвюї, ви чуєте? Хіба тут не відгонить нестерпно бульварною літературою? Той Учитель або божевільний, або ж полюбляє акторську гру. Як я розумію, до таких трюків удаються, щоб справити враження, подбати про свою безпеку. Але дерев'яні маски, — чому дерев'яні?

— То була негритянська маска, — раптом докинув Баранов.

— Отже, месьє Сімдесят Другий або як ви там ще хочете називатися, ви також бачили його. Ви не хочете розповісти, чому ви брали участь у цій вовтузні з сектою?

Голос пана державного радника був нездоланно приязним, і Баранов, цей битий жак, дивувався, що відповідає без ніяких заперечень:

— То був практичний захід, пане державний раднику, дуже практичний. На зборах, коли люди перебували в стані наркотичного сп'яніння, я дізнався багато всякої всячини, багато важливих речей. Для мене було щастям, що Нідекер належав до секти ще до мого прибуття, через нього я отримав тоді всі документи від Кроулі. Аптекарь Ельтестер

у цьому аспекті був зі мною дуже порядним. Він допомагав мені, де міг, можливо, з удачності, бо я тоді нагодився слушної миті, знаєте, під час тієї спроби пограбування...

— Месьє Сімдесят Другий, ви лестун. Ви знаєте мою слабкість. Знаєте, як я пишаюся своєю приватною поліцією. Якщо ви, мій любий номер (*"mon cher numéro"*), сказав Мартіне), трохи допоможете мені, вам буде непотрібний адвокат, а я спробую надолужити надмірну покvapність мого комісара. Пільвюї, — суворо звернувся месьє Мартіне до комісара: — Що на вас найшло? Ви ловитесь на приманку кожного анонімного пліткаря. Я й не думав, що ви дасте хлопцеві одурити себе. І арештуєте цього добродія!

— Пане державний раднику, — затинався Пільвюї, — я гадав, що чиню слушно. А до вас годі було додзвонитися. До речі, наявність течки справді правила...

— За обтяжливу обставину? Невже ви справді так думаете? І сер Авіндранат Ерік Боуз був, звичайно, щиро вдячним за повернення? Чи ні? Ох, Пільвюї! Єдиного документа, який справді цікавив пана регента, в тій течці і близько не було. А течку він мав у руках ще до того. Адже мої руки сьогодні вдалися до великої дипломатичної гри, і тут мені у великій пригоді стало добре знання пікету. Але це все-таки речі, які вас не обходять. Любий месьє Сімдесят Другий, — чи, може, вас ображає, що я завжди звертаюся до вас, називаючи ваш номер?..

— Аж ніяк, пане державний раднику! — вишкірив зуби Баранов. — Це, власне, мій давній номер, але завдяки кому ви дізналися про нього?

— Ох, я маю друзів, хоча краще сказати, що ми маємо спільних друзів. Ви розумієте мене?

Баранов кивнув головою.

— Але, — вів далі пан державний радник, — чи не могли б ви розповісти, де відбувалися ті таємні збори? Ви знаєте, звичайно, які саме я маю на увазі?

— Раніше невеличкий гурток збирався в аптекаря Ель-тестера, а от де відбувались великі збори, я не знаю...

— А я знаю де, — мовив комісар Пільвюї.

— Ви впевнені? — запитав Мартіне.

— Думаю, що знаю, — поправився Пільвюї.

— І де?

Але комісар Пільвюї не мав змоги відповісти. В двері енергійно постукали і на крик месьє Мартіне «Заходьте!» зайшов прокурор де Морсьє.

— Ох, мій любий прокуроре! — широко зрадів месьє Мартіне. — Нарешті ми знову бачимо вас. Ну, як воно? Ви берете відпустку, яку я запропонував вам? Так? Чудово. Я бачу у вашій руці зелену книжечку. Ваш паспорт? Як розумно. Треба отримати новий? Та звісно! Підходьте ближче! Як я добре розумію, ви хочете за кордон і, як розумію ще краще, не хочете звертатися до паспортного столу. Ми зробимо це все *en famille*, по-сімейному. Я навіть дам розпорядження, щоб вам видали вашу зарплату за наступні шість місяців, бо саме на такий період ви берете відпустку. Мій любий прокуроре, немає за що дякувати. Великий Муляр захищатиме вас. Подорожуйте, подорожуйте. А вашу любу дружину я візьму під свій особливий захист.

Месьє де Морсьє вклонявся раз по раз. Його погляд ковзнув по присутніх, але, здається, він не впізнав нікого. Покинув паспорт до свого портмоне, цілу хвилину поправляв берет на голові, а потім двері за ним зачинилися.

— Ху! — мовив месьє Мартіне, протер собі лисину і знову запхав кудись носову хусточку. — Ненавиджу скандали у сфері правосуддя... Мій любий комісаре, ви казали, що маєте вірогідний здогад, де міститься штаб-квартира обожнювачів мух?..

4

— Наташо, ви втомлені, приляжте бодай на хвилинку. Я теж можу увянути собі приємніші речі, ніж носіння трупа... Тож ви ляжете? Ще одну подушку?

Бачу, ви ніколи не були розбещені. Невже мені не можна бодай трохи подбати про вас? Кава зараз буде. Зачекайте, я тільки посуну гардину, сонце спіпить вас. Отак... Ну?

— Ви справді хочете скористатися цим запрошенням? — запитала Наташа. Вона поклала голову на складені руки і блимала очима. Проте її голос видавався занепокоєним.

— Звичайно! — відповів Джордж Вістлер, якого вже ніхто не вважав би за магараджу. Він був у темно-сірому костюмі, коричневих черевиках і спокійно спирався на край столу. — Невже я повинен боятися літньої дами, яка запросила мене на чай?

— Це не одна літня дама, а три, — відповіла Наташа. — І вони, безперечно, отруйниці. Ви повинні бути обережні. А втім, я піду з вами.

— Для мене це буде радість, для мене це буде велика радість, — усміхнувся Джордж Вістлер, а потім надовго запанувала тиша.

— До речі, — нарешті озвалася Наташа, — якщо ви знову хочете повернутися до своєї країни, я, напевне, зможу допомогти вам. Я знаю різне...

— Ви хочете допомогти мені? Але ж тоді ви зрадите свою країну?

— Мою країну? Я не маю батьківщини. Колись я вірила в ідею. Але згодом я зцілилася від тієї віри. Зачекайте. Думаю, я повинна виправдати свою відсутність.

Наташа встала й підійшла до телефону:

— Будь ласка, можна погукати до телефону месьє Баранова? — запитала вона. — Що? Що ви кажете?... Сьогодні вранці? Дякую, ні. Дякую. — Наташа поклала трубку. — Що ви тепер скажете? Баранова арештували.

— Невже? Це той комуністичний агент, із яким ви працювали разом? Правда? Прикра подія. Що ви тепер робитимете? Послухайте, я маю пропозицію. Ми поїдемо вдвох до Індії. Ви, здається, краще знаєте справи моєї країни, ніж я. Ви можете допомогти мені. А якщо там усе гаразд, тоді ми побачимо, що далі... тобто... так, побачимо, що далі.

— Гаразд, *camarade*, — погодилась Наташа, опустила голову й ледь відвернулася. — Я радію, що ми нарешті спекалися старого Боуза. Але чому ви хочете піти до тих літніх дам? Невже в цьому є потреба?

— Я повинен тепер признатися, — повідомив магараджа. — Сьогодні вранці я телефонував одному доброму приятелю, чоловіку, який так багато допоміг мені, що може вимагати від мене геть усього. Я розповів, що сталося вчो-

ра ввечері, що я виніс з одного будинку труп лікаря й поклав на узбіччі дороги. Розповів і про запрошення. «Ви повинні піти, — сказав він мені, — я знаю, що ви сміливі. Отак ви мені зробіте величезну послугу. В нас тут у місті завівся тигр, а ви тямите на тигрових ловах. Тільки цього разу ви будете не мисливцем, а жирним козеням, яке стане приманкою. Розумієте? Пісною здобиччю наш тигр не цікавиться. Пісну здобич він полишає своїм гіенам, щоб знати, що діється. Ви зробіте це для мене? Я гарантую, що з вами нічого не станеться. Я вживу всіх необхідних засторог...» Що ж, я в такій ситуації вже не міг сказати «ні», правда, Наташо?

— Звичайно, ні, — відповіла агентка 83. — Але, *camarade*, я буду поблизу від вас. А тепер дозвольте мені піти. Ви повинні прийти до літніх дам на п'яту годину?.. Тепер третя година. Я піду в штаб-квартиру, — можливо, це аж ніяк не штаб-квартира, — але все-таки в приміщення, де ви маєте пити чай. Адже я живу в дами, яка запросила вас. І чекатиму там у своїй кімнаті. Тепер я маю час. А коли все мине, ми підемо візьмемо папери, з допомогою яких ми, *camarade*, відвоюємо вашу країну.

— Наташо, — проказав мес'є Джордж Вістлер і взяв жінку за руку. Та оскільки Наташа сердито, неприязно скривилася, він якомога нейтральнішим тоном говорив далі: — Наташо, у вас таке гарне ім'я.

— Дурниці, — не зовсім твердо відказала Наташа. — Це теж буржуазне упередження. Ім'я! Це лише кілька літер, більш нічого.

— Так, маєте слухність, — переконано й повагом кивнув головою магараджа.

5

— Це діти, — пояснювала доктор Мадж Лемойн, — діти, які граються з вогнем. І не знають, що чинять. Я, звичайно, докоряю собі, але що це дасть? Я, можливо, могла б урятувати мого бідолашного приятеля Тевеноса, можливо... Але я вплуталась у цю пригоду, ні про що не здогадуючись...

Мадж лежала в своїй кімнаті на ліжку, О'Кі уже переправив свої довгі кінцівки у фотель. Ронні сопів у кутку, а Мадж говорила знову:

— Сьогодні ввечері ти теж збагнеш геть усе. Принаймні ми так усе влаштували, твій гладкий державний радник і я. З твого боку було дуже розумно, що ти ще вчора розповів мені про нього. Принаймні я була не така вже безпорадна, коли, тільки-но ти пішов геть, до мене навідався старий професор. То все було правда, що нам розповів малий Нідекер. Знаєш, про апостола Петра, що сидить у кутку й пише щось у грубій книжці. Домініче справді приніс із собою грубу книжку. «Люба дитино, — сказав він мені, — я прийшов до вас із великим проханням, ви повинні сьогодні ввечері замінити мене. Вам це буде цікаво. Ви отримаєте враження, враження, важливіші за все, що ви досі бачили у своєму закладі. Ви зможете простежити виникнення психічної хвороби та її зцілення. Хіба це не приваблює вас? Звичайно, тут є й певний ризик. Якщо на зборах буде присутній *Учитель*. Тоді все може піти шкереберть. Але, думаю, він має інший клопіт». Я хотіла знати, хто той *Учитель*. «Він довго жив в Індії, — мовив професор. — Я ніколи не бачив його обличчя. Він завжди ходить у дерев'яній масці, і ті маски різні. Він ніколи не одягає двічі ту саму маску. До речі, думаю, ви побачите на зборах свого приятеля Тевеноса. А тепер візьміть книжку і йдіть разом із нею. Я проведу вас аж до місця зборів. Сьогодні вони починаються досить рано». Добре, погодилась я, але я хочу трохи причепуритись, він, професор, може почекати мене надворі. Він пішов, і тоді я подзвонила месьє Мартіне. Адже ти забув тут його візитну картку. Месьє Мартіне дуже зрадів моему повідомленню. Я повинна піти, наполягав він, а потім розповісти йому. Що ж, а ти будеш присутній на таких зборах сьогодні ввечері, я попередила людей, що приведу сьогодні свого приятеля. Як мені пояснили, вчорашні збори були тільки тихою підготовкою сьогоднішніх. Одне тільки привернуло вчора мою увагу. Я запитала про Тевеноса. І тут у трьох літніх дам, які головували на зборах, перелякано видовжились обличчя. Вони відповіли мені вкрай загадково. Брат Тевенос згрішив, згрішив із цікавості. Він хотів дізнатися, хто *Вчитель*. Тепер він в *Учителя*, і той покарає його. Кара тяжка. Вже двоє скоїли такий самий гріх, і обидва були змушені тікати зі своїх тіл. Тепер їхні душі не мають спокою, інколи з'являються, нарікають і каються, але нині вже пізно...

— Так, — прагнув знати О'Кі, — а ти не запитала, куди Вчитель затяг доктора Тевеноса?

— Звичайно, запитала. Але з трьох літніх дам годі було витягти бодай слово. «Ми не знаємо його і не хочемо знати його. Ми склали йому обітницю послуху, тож якщо порушимо її...» Речення вони не закінчували. До речі, говорила здебільшого поетеса. Стара мадам Пошон мовчки сиділа в кутку й лиш інколи запитувала: «Де мій син?» Йї ніхто не відповідав, і вона знову сиділа й дивилася на монету, яку тримала в руці, щось бурмотіла. До речі, ті літні дами мали досить дивний вигляд. Всі троє закутались у довгі жовті вуалі, які трималися завдяки широким жовтим налобним пов'язкам. Там пили багато чаю, але я випила тільки одну чашку, вже наприкінці. Я сама хотіла випробувати його дію. Що ж, ця дія була досить незвичайна. Раптом я вже могла літати, я ширяла в повітрі...

— Угору і вниз... — пробурмотів О'Кі.

— Що?

— Нічого, нічого, — заспокоїв її О'Кі. — Розповідай далі!

— Так, отож я літала, то був справжній політ уві сні, і, безперечно, причиною був чай. Одного разу я прокинулась, бо відчула болючий укол. Стара Пошон щось робила з моєю рукою. Але я була надто втомлена, щоб боронитися. Дуже сильно відгонило ладаном. Потім я почула гавкіт Ронні, але думала, що це тільки сон.

— Ні, ми з Ронні стояли під дверима. Але в будинку було дуже тихо, все було зачинене. Як я міг подумати, що там засідають збори?

— Тож ти знаєш той будинок?

— А ти ні?

— Ні. Бо машина, якою привезли мене, була з матовими шибками, я нічого не бачила. А перше ніж я сіла в машину, мене змусили вдягти плащ із каптуром, який закрив мені обличчя. Він був із легенької тканини, тож я могла добре дихати, дарма що каптур зав'язали мені навколо шії. Гарзд, я розповідатиму далі про збори. Спершу я була тільки з трьома літніми дамами. Згодом, увечері, поприходили інші люди. Вони теж були закутані в довгі, жовті вуалі, але

ці вуалі були не відкриті, як у літніх дам, а затуляли їм усе обличчя. Їм теж подавали чай. Але, певне, то був якийсь інший чай. Бо ті люди одне за одним почали галюцинувати, стара Пошон сиділа в кутку і бурмотіла над монетою, здається, то була її єдина робота.

— А про гроші говорили?

— Звичайно. Одна з трьох літніх дам...

— Який вона мала вигляд?

— Довга, дуже довга. А під вуаллю була у фіалковому вбранні...

— Мадам де Морсьє, — пробурмотів О'Кі.

— Дружина прокурора?

— Так. А пожертви були щедрі?

— Дуже. Якщо хтось не хотів платити, сухорлява дама казала: «Подумайте про свої провини. Може, нам розповісти про твої гріхи?» «Ні!» — лунав тоді крик. Потім люди знову пили чай, їм роздавали баночки з маззю і вони намащували собі руки та пахви. А згодом поетеса раптом сказала мені: «А тепер ви повинні писати, писати про все, що чуєте!» В мене гуділо в голові. Мені боліла ліва рука, там, де мене вкололи. Але я писала. Вбрані в жовте люди сиділи по під стінами, а тепер виступали наперед, одне за одним, і розповідали, що бачили, що чули, що відчували. Ті розповіді були страшенно цікаві. Я нотувала, нотувала. Раптом пролунав дзвінок. Усі замовкли. Тоді пролунав голос, — знаєш, я одразу помітила, що то за голос, то був просто гучномовець, приєднаний до телефонної лінії, і я досі чую слова, які вимовляв той голос:

«Я повинен карати, — проказав голос, — я повинен карати за цікавість. Запам'ятайте це. Ніхто не сміє знати Вчителя. Я першопричина і мовчання. Подумайте про долю божественної Софії, вигнаної зі сфери достатку, бо вона хотіла пізнати першопричину. Так само і я виганяю в порожнечу нетямущого, що прагне розкрити мою святу таємницю. Лихо йому, лихо йому!» Потім голос замовк...

— Господи! — лунко розреготався О'Кі, але раптом стримався і знову споважнів: — Я не повинен сміятися. Комічним тут є тільки повторення гностичних тверджень. Цей

«Учитель» не зміг вигадати нічого нового. Звичайно, ця вся містика — тільки привід. Тому чоловікові йдеться про гроші. До речі, ти знаєш, де знайшли вмирущого Тевеноса? На віллі братів Розенштоків. Дивно, правда? І він, безперечно, біг не здалеку. Шкода, що я вчора не заперечив і дозволив прибрати труп. Тож я тепер сам повинен знайти розгадку. Сьогодні ввечері я не прийду на збори, маю іншу роботу. Щастя тобі!

Мадж хотіла підскочити, але О'Кі уже стояв коло дверей і махнув їй рукою...

РОЗДІЛ ОДИНАДЦЯТИЙ

1

Гімназист Якоб дозволив матінці Анжелі втішити себе. Потім підвівся, глянув, яка година. Одинадцята. Він вирішив поїхати на велосипеді в місто й пообідати в поетеси Агнес Сорель. Але обід був тільки приводом. Передусім він сподівався побачити там Наташу.

Мадемуазель Сорель, поетеса, видавалася ще бридкішою, ніж завжди. Її обличчя було зоране зморшками, під очима проступали темні синці. Вона була несхильна до жартів і давала тільки односкладові відповіді. Наташі цілу ніч не було вдома, повідомила нарешті господиня, коли Якоб довгенько попомучив її. Після обіду вона кілька разів згадувала, що в неї сьогодні ще багато роботи. Якоб зрозумів, що господиня прагне спекатися його. Тож він попрощався, відчинив вхідні двері й знову причинив їх (на щастя, мадемуазель не пішла дивитися, чи він справді вийшов), потім навшпиньки прокрався в Наташину кімнату (слава Богу, двері відчинялися безгучно!) й сів на стілець. Почалося чекання.

Те чекання було нестерпним. Якоб не міг натрапити на жодну розважливу думку. В його голові по черзі зринали то два віршовані рядки, то одне речення, інколи він бурмотів їх, потім вони мучили його, а коли не бурмотів, однаково виразно чув їх. Ось ці віршовані рядки:

*Triste, triste était mon âme
À cause, à cause d'une femme...*

А речення звучало так:

«У кого є дерев'яні маски?»

Одного разу брат Владімір узяв із собою Якоба до своєї лабораторії. Біла кімната. На довгому столі посеред кімна-

ти стояли скляні реторти, горілка Бунзена, тигель. А що висіло на стінах? Як об мерщій знову бурмотів вірш:

Triste, triste...

Він не хотів думати про те, що висіло на стінах. Але бурмотіння вірша не зараджувало. Несамохіть він знову і знову думав про брата Владіміра. Що найшло на Владіміра? Чи можливо взагалі, що... Краще не думати про це. Як об застогнав. Нарешті він почув дзвінок коло вхідних дверей, потім Наташин голос. Наташа зайшла до кімнати. Як об приклав пальця до вуст, Наташа кивнула головою, зачинила двері, прислухалася. Кроки мадемуазель Сорель стихли в коридорі.

— Ну, хлопчику, чого тобі треба тут? — запитала Наташа.

— Ох, Наташо, — поскаржився Як об, — я так тужив за тобою! Де ти була так довго? Я вже не знаю, що мені робити. Тільки подумай, я там дещо знайшов...

— Це все не цікавить мене, — урвала його Наташа. — Мені треба поговорити з тобою. Час, який ми провели разом, був чудовий, можливо, ти навчився чогось від мене, можливо, ні. Але цей час уже минув. Я маю інший клопіт. Ти повинен зрозуміти мене. Я кладу край усьому, я хочу мати чисту дошку. Наш невеличкий флірт був зворушливий, але невже ти гадав, що він триватиме вічно? Отож бувай, Якобе, нехай тобі добре ведеться. Бажаю тобі багато щастя. Але ти повинен зрозуміти, що я тепер маю важливіші завдання.

— Ти їдеш, їдеш із князем? — запитав Як об. Він підвівся й випростався, чоло йому вкрилося глибокими зморшками, що видавалося трохи комічним, а губи стали майже безбарвні.

— Так, мій хлопче. Я знаю, що тобі боляче, але це минеться. Тепер ти маєш бути сміливим, розумієш? Ходи як слід до школи і забудь мене. Щастя тобі.

— Щастя й тобі, — тихо проказав Як об. — Бажаю тобі успіхів. Щастя тобі, Наташо. Я дуже любив тебе. — Він пішов до дверей, не подавши руки Наташі, вийшов із квартири, опинився на вулиці. Його очі були сухі. Душу й далі гнітили рядки Верлена:

Душа, душа моя страждала...

Якоб перетнув вулицю, раптом згадав про свій велосипед, повернувся, забрав, сів і поїхав.

Їхав він довго і згодом уже не пригадував, якими вулицями. В голові було пусто, хотілося плакати, та очі були сухі. Інколи перед очима поставали болісні картини. Він бачив лісову галявину, смагляве жіноче плече. Чув Наташин подвоєний голос, що звучав дуже дивно: глибоко в її грудях і водночас долинав до другого вуха дуже здалеку, немов відлуння поверталось з небес.

Коли Якоб, нарешті знесилившись, зліз із велосипеда, він здивувався, побачивши, що стоїть перед віллою «Мімоза». Пішов під їзною алеєю, обійшов будинок, хотів поставити велосипед у підвал. Глянув на кубічну безвіконну споруду, яка правила брату Владіміру за лабораторію. Прихилив велосипед до стіни будинку, бездумно поплентався через луку і, тільки підійшовши до дверей, знову пригадав рядки, прочитані на папірці, який загубив умирущий Тевенос.

Двері були тільки причинені. Як таке може бути? Якоб тихенько натиснув на двері. До нього виразно долинув голос брата Владіміра, що, проте, звучав навдивовижу лунко, немов із мегафона:

— Ти питимеш! — владно наказував голос. — Ти питимеш. Я, Учитель, наказую тобі.

Якоб зайшов усередину, зупинився в коридорчику, що вів до лабораторії, хотів обережно знову причинити двері, аж раптом почув стогін, злякався, рука шарпнулася назад. Замок на дверях позаду клацнув і закрився.

Якоб пішов уперед, зайшов в уже колись бачене приміщення. Так, на стінах висить багато дерев'яних масок. За довгим столом сидить чоловік, увесь одягнений у сіре. Колір його обличчя білий, аж прозорий, волосся — чорне, аж синє. Магараджа. Він витріщається пустими очима. Позаду його стоїть дивна постать, що видається невисокою і опецькуватою. Її прикриває білий халат, обличчя закриває дерев'яна маска. Якоб на мить заціпенів і споглядав сцену. Так, там сидить магараджа, але, здається, відчувається негарзд. А хто той чоловік із дерев'яною маскою на обличчі?

— Слухай, брате, — спокійно проказав Якоб, — на Бога, припиняй свій театр. Таке тобі зовсім не пасує. Чого ти хочеш від князя?.. Ну, кажи.

Перед магараджею стояла склянка, наповнена прозорою, мов вода, рідиною. Якоб бачив, як рука магараджі взяла склянку, довго піднімала її, піднесла нарешті до вуст. Якоб мерщій підбіг і вихопив склянку, що дугою полетіла до стіни. Рідина вилилась на кахлі, в кімнаті поширився дивний ядучий запах.

— Йолопе! — гаркнув чоловік у масці. Ступив кілька кроків, зупинився, зняв маску, потягнувши її вгору, й поклав на стіл. — Йолопе, — повторив Владімір, — чого ти лізеш у мої справи? — Він заходив по кімнаті. — Хіба ти не знаєш, що цей тип украв твою подругу? І ти ще допомагаєш йому? Якби він випив цю склянку, то б збожеволів, навіки позбувся б розуму, розумієш? А я б забагатів. Нафтові родовища, розумієш? Я б і тебе не забув. Ніхто не зміг би викрити мене. Старий Боуз прикрив би мене. Я все-таки працював із ним...

— Відчиніть! — пролунав крик, і Якоб упізнав голос О'Кі. — Відчиніть, бо висадимо двері!

— Ох, брате, — порадив гімназист Якоб, проте не як юнак, а як старий і мудрий чоловік, — ох, брате, хай там як, не дай себе зловити. Слухай, я шукав тебе сьогодні цілісінський день, власне, й не шукав, але всякчас думав про тебе. — Він дістав із кишені папірець, написаний рукою Тевеноса. — Я все зрозумів. Але потім я шукав ту жінку, знаєш, Наташу. Життя, брате, таке сумне.

Стукіт у двері дедалі гучнішав. Потім настала пауза. Виразно пролунав наказ:

— Лом!

Владімір сів на стіл, склав руки, кивнув головою. Поряд із ним на столі осміхалася дерев'яна маска.

— Ти все-таки був щасливий, — тихо мовив Владімір. — Ти принаймні мав жінку. Я завжди був самотній. Жінки глузували з мене, бо я був бридкий, бо вважали, що я кумедний. Знаєш, це все давнє, як світ. Тоді я захотів мати владу. Владу! Ісак випадково розповів мені про історію з шанта-

жем. Її так і не розкрили остаточно. Натомість я потім з'ясував усе. Але потай. Я викрив мадам де Морсьє, яка стояла за нею. А потім узявся за роботу і створив окультний гурток. А коли знайшов ще й засіб — отрути, — то міг робити з трьома старими бабами що завгодно. Вони не могли вказати мене, бо інакше потрапили б до божевільні. Завдяки цій обладці я заробляв чималі гроші, — признався братові Владімір.

— Брате, — тихо мовив Якоб, — двері довго не витримують. Невже ти хочеш до в'язниці? Скажи, де ти тримаєш отруту. Я охоче подам тобі склянку, якщо ти надто втомлений...

— Дякую, малий, — кволим голосом відповів Владімір. — Отам, у скриньці. Так. Пляшечка. Досить. Ще трохи води. Дякую. Малий, нехай тобі щастить. Ти сміливий брат. Підійди, візьми мене за руку, тоді легше піде.

О'Кі, першим забігши крізь висаджені двері, тримав у руці револьвер.

— Руки вгору! — крикнув він. Йому відповів спокійний голос:

— Месьє О'Кі, ми не в детективному фільмі, заховайте ту штуку. Мій брат помер.

Услід за О'Кі до кімнати зайшла Наташа. Якоб підступив до неї:

— Наташо, я ще дещо можу подарувати тобі. — Він і далі говорив глибоким, спокійним голосом і показав на магараджу. — Мені пощастило врятувати його, але суто випадково. Не треба дякувати. Щастя тобі.

Поліцаї, які стояли за дверима, теж не затримували Якоба. Він пішов до вілли. В їдальні сидів ще один брат, адвокат Ісак.

— Владімір помер, — сповістив Якоб і сів коло адвоката. Обидва мовчали. До кімнати зайшла матінка Анжела.

— Спакуйте все необхідне для нас обох, — мовив адвокат. — Ми виїдемо звідси.

— Так-так, — протяжно мовила матінка Анжела. — Бідолашний месьє Владімір. Зі мною він завжди був добрий. Але що тут удієш?

— Небагато, — відповів Ісак. Матінка Анжела вийшла, обидва брати заціпеніло дивилися просто себе.

2

— Ху! — зітхнув пан державний радник Мартіне. — Справа скінчилася ще краще, ніж я смів сподіватися. Чимало людей, навіть коли їхня головна професія — вбивця, мають усе-таки чуття такту. Доктор Владімір Розеншток обернув себе в прах досить витонченим способом. Сер Авіндранат Ерік Боуз теж зарадив собі, хоч і не таким трагічним способом, і забрав із собою того моторошного хлопця. Також блискучий вихід. Я стримаюсь і не пошлю їм навздогін телеграми. Це було б надуживання електричного струму. Про трьох літніх дам добре піклуються, і то в місці, де вони теж можуть пити чай, але не такий убивчий, як досі. Отже, все вийшло на краще, правда, містере О'Кі?

О'Кі сидів навпроти пана державного радника. Поруч з О'Кі вместилися Мадж Лемойн. Коло Мадж сиділи магараджа Джам-Нагар і Наташа. На почесному місці, поряд із паном державним радником, випростався, немов на троні, комісар Пільвюї з хвилястою русявою бородою. А коло нього притулився професор Домініче з трохи згаслими очима.

— Мій любий Джордже, — провадив далі пан Мартіне, спорожнивши склянку вина, — я ні в якому разі не називаю вас високістю, бо я республіканець і можу дозволити собі такі речі. Мій любий Джордже, як так сталося, що «Учитель і Господар золотавих небес» (лишімо йому цей титул) спромігся викрасти вас? Я б собі ніколи не пробачив, якби з вами щось сталося.

— Дуже просто, пане державний раднику. Троє літніх дам мали, певне, докладні інструкції. На Верденській вулиці мене прийняли дуже приязно. Одна з дам подала мені чашку чаю, я випив і розмовляв далі. Раптом мене опанував дивний стан. У голові мов загусло. Мені здавалося, ніби я дедалі меншаю, авжеж, став маленьким хлопчиком. І тоді довготелеса мадам де Морсьє...

— Слава Богу, — простогнав месье Мартіне, — її чоловік, складач сонетів, щасливий по той бік кордону. Я зве-

лів написати йому телеграму: «Дружина тяжко захворіла, лишайтеся там, де ви є». Він зрозуміє. Хоча я не думаю, що провина почасти падає й на нього. Адже по ньому так топталися жінчині черевички... Але, Джордже, розповідайте далі.

— Я хотів гукнути. Але не виходило. На мене вдягли довгу жіночу сукню, накинули на плечі жіноче пальто, насунули капелюшок із пір'їнами, обличчя прикрили вуаллю...

— Тому я й не впізнала тебе в темному коридорі. Я думала, Пошон пішла додому з мадам де Морсьє... — сказала Наташа.

— Я думав так само! — докинув комісар Пільвюї.

— Ху! — зітхнув мес'є Мартіне. — Решту вже легко пояснити. Внизу нашого любого Джорджа запхали в авто, яке одразу ж і поїхало. Пошон тихенько знову повернулася в квартиру, потім вийшла з обома подругами надвір і всі троє спокійнісінько поїхали в трамваї до Презенжа...

— Владімір Розеншток перелякався, — знову озвався комісар Пільвюї. — Він помітив сьогодні вранці, що я маю підозри. Тому вже й не пішов до будинку, який хотів купити...

— Хіба я не маю тямущого комісара? — запитав пан державний радник Мартіне. — О'Кі, не забудьте згадати про це, коли напишете свою статтю про женеvську поліцію. Але, О'Кі, мій вам комплімент, власне, *ви* привели нас на правильне місце; я кажу *нас*, хоч і не був там, проте, власне, я теж там був, я, дух женеvської поліції... Атож, я хотів запитати, як у вас виникла підозра щодо Владіміра Розенштока?

— Господи, — махнув рукою О'Кі, — тут допоміг Атал III Філометор, останній цар Пергаму. Він мав сад з отруйними рослинами...

— Так-так, це ми знаємо. Але що спільного має той цар з асистентом лікаря?

— Асистент лікаря також мав сад отруйних рослин. Про сад розповів його брат адвокат, мимохідь, і лікар розсердився через те. Потім Владімір Розеншток вийшов. Він кутив. Не знаю чому, я звернув на це увагу. Я з'ясував, що він кувить тільки тоді, коли дуже збуджений. Потім сталася та

пригода з Тевеносом. Звідки прийшов Тевенос? Він мав такі важкі симптоми отруєння, що, звичайно, не міг прийти здалеку. Поки ви з поліцією оточували дім у Презенжі, а потім захопили його, я спостерігав лабораторію на віллі «Мімоза». Я подумав, що Розеншток не наважиться підїхати туди по головній вулиці. Він справді скористався путівцем і зайшов крізь хвірточку в живоplotі. Жіноче вбрання магараджі він лишив у машині. Я йшов за ними аж до дверей, а побачивши, що двері лише причинили, подумав, що ще маю час. Мені були потрібні докази, тому я швиденько пішов за полковником, що з кількома нашими друзями стояв на посту неподалік. Я дуже здивувався, раптом побачивши Наташу. Кохання не завжди сліпе.

— Мовчіть, нахабо! — фокнула Наташа, але магараджа заспокійливо погладив їй руку.

— Так, — проказав месьє Мартіне, — якби не малий Якоб...

— Я завжди стверджувала, що в цьому малому громадянині таїться багато доброго, — войовниче заявила Наташа.

— Ну, професоре, власне, ще тільки ви повинні дати нам пояснення, — мовив державний радник Мартіне, нахилившись до Домініче: — Як, власне, все те сталося з Кроулі?

— З Кроулі? — перепитав професор. — Я вже не знаю. В моїй голові все переплуталось. Я взяв провину на себе. Кроулі? Так, Кроулі був дуже обдарованим учнем.

— Більше ви нічого не знаєте про нього?

— Ні.

— І по вас більше не стріляли отруйними стрілами?

— Отруйними стрілами? Ага, так-так, пригадую. Невеличкий жарт, який я дозволив собі з моїм приятелем О'Кі. Він завжди так цікавився всім. А за цікавість треба карати. Я поклав йому стрілу до кишені. Як він, певне, злякався, він неодмінно мав наколотися.

— Так, він дуже злякався. Але, професоре, що ви тепер збираєтесь робити?

— Мене запросили, — відповів Домініче.

— Ого, і хто?

— Ми беремо професора з собою на море, — сказала Мадж Лемойн. — Він повинен довго вилежуватись на сонці, багато купатися, добре їсти. Я буду піклуватися про нього, як про свого приватного пацієнта.

— *Happy end* по всій лінії, — виснував месьє Мартіне. — Це правильно. А що це?

Він дістав із кишені срібну монету й кинув на стіл. Скагертина приглушила дзенькіт.

— Ну, — нетерпляче мовив він, — де перебувають піддані Вельзевула, Володаря мух? Оси, джмелі, гедзі? Сюди, сюди!

Але в кімнаті було тихо.

— Ви не знаєте слів, — тихо промовив професор Домініче. — Треба знати слова.

— Слова, слова! — сердито буркнув месьє Мартіне.

3

У лікарні «Бель-Ер», де лікують і піклуються, стоїть корпус, призначений для не дуже буйних пацієнтів. Вікна заґратовані, навколо саду огорожа. В загальній залі навколо столика в кутку й досі сидять три літні дами. Розмовляють вони мало. Тільки інколи котрась вимовить: «Що робить Учитель?» На що інша відповідає: «Учитель уже на золотавих небесах!» Третя шепоче: «Він чекає нас». Пауза. Потім усі разом тихесенько хором: «Наш Господар на золотавих небесах».

О третій годині пополудні хворим дають чай. Троє літніх дам від самого початку не бажали пити його разом з рештою пацієнток. Тож зрештою їм дозволили. Тепер вони обережно несуть кружки до свого столика, сідають, сьорбають чай і бурмочуть: «Чай Учителя був усе-таки кращий...» Кивають головами, кривлять вуста, чай видається їм поганеньким.

Наглядачки сміються, проминаючи групу. Вся лікарня знає про цих кумедних літніх дам. І всі сміються, тільки-но почують слова:

«Чаювання трьох літніх дам».

СОДЕРЖАНИЕ

Розділ перший	3
Розділ другий	25
Розділ третій.....	38
Розділ четвертий.....	55
Розділ п'ятий	79
Розділ шостий	100
Розділ сьомий.....	125
Розділ восьмий.....	149
Розділ дев'ятий	171
Розділ десятий	194
Розділ одинадцятий	214

Літературно-художнє видання

ГЛАУЗЕР Фрідріх

ЧАЮВАННЯ ТРЬОХ ЛІТНІХ ДАМ

Женевський детективний роман

Переклад з німецької

Головний редактор *К. В. Васильцова*
Відповідальна за випуск *А. М. Гончаченко*
Художній редактор *Л. П. Вировець*
Технічний редактор *Г. С. Таран*
Комп'ютерна верстка: *В. М. Амелін*
Коректор *Л. В. Дмитрієва*

Підписано до друку 11.08.14. Формат 84x108 ¹/₃₂.
Умов. друк. арк. 11,76. Облік.-вид. арк. 11,71.
Тираж 1500 прим. Замовлення № 4-299.

ТОВ «Видавництво Фоліо»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.

61057, Харків, вул. Римарська, 21 А
Електронна адреса:
www.folio.com.ua
E-mail: realization@folio.com.ua
Інтернет-магазин
www.bookpost.com.ua

Надруковано з готових позитивів
у ТОВ «Видавництво Фоліо»
61057, Харків, вул. Римарська, 21 А
Свідоцтво про реєстрацію
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.

Фрідріх Глаузер (1896–1938) – відомий швейцарський довоєнний письменник. Набув слави майстра кримінального роману, отож недарма його прозвали «швейцарським Сіменоном».

Ф. Глаузер прожив хоч і недовге, але бурхливе життя. Письменник встиг побувати і у війську, і у в'язниці, і в психлікарні. Його перу належать два автобіографічних твори – «В п'їтмі» та «Людина в сутінках», роман про легіонерів «Гуррама», а також п'ять детективних романів: «Чаювання трьох літніх дам», «Вахмістр Штудер», «Температурний листок», «Китаець», «Крок і компанія».

«Чаювання трьох літніх дам» – перший за часом створення (1936), події в романі розгортаються у Женеві, де на той час засідала Ліга Націй і збиралися дипломати з усього світу. У місті починаються загадкові вбивства, до котрих якимось чином причетні три таємничі літні дами, що додають у чай своїм гостям наркотики. Але ці жінки – лише знаряддя в руках ще більш втаємниченого «Учителя і Господаря золотавих небес»...

ISBN 978-966-03-7022-7

9 789660 370227